URFA
VE
DİYARBAKIR'IN
FELAKET ÇAĞI

MAR YEŞUA
494-507

yeryüzü
yayınları

ܒܝܬ ܡܪ̈ܕܘܬܐ

ܕܡܠܦܢܐ ܓܘܪܓܝܣ ܒܪ ܐܢܛܘܢ ܕܒܝܬ ܟܝܪܐܙ

Ex Libris

Beth Mardutho Library

The Malphono George Anton Kiraz Collection

ܟܠ ܐܢܫ ܕܫܐܠ ܠܗ ܠܟܬܒܐ ܗܢܐ ܡܢ ܒܝܬ ܐܪ̈ܓܐ
ܐܘ ܦܫܩ ܡܢܗ ܡܕܡ ܢܗܘܐ ܡܫܬܐܠ ܒܗ ܒܝܘܡܐ
ܘܬܒܥܐ ܡܢ ܟܬܒ̈ܐ ܡܠܟܝܐ ܘܚܪܡܐ ܕܢܣܒ ܢܩܠ ܐܘ
ܟܡܐ ܠܗ ܚܪܡܐ ܥܠ ܕܢܣܒ ܢܗܘܐ ܠܗ ܚܪܡܐ ܟܡܐ
ܠܟܬܒ̈ܘܗܝ ܕܢܐ ܕܢܗܦܘܟ ܠܗ ܠܕܘܟܬܗ ܀

Anyone who asks for this volume, to read, collate, or copy from it, and who appropriates it to himself or herself, or cuts anything out of it, should realize that (s)he will have to give answer before God's awesome tribunal as if (s)he had robbed a sanctuary. Let such a person be held anathema and receive no forgiveness until the book is returned. So be it, Amen! And anyone who removes these anathemas, digitally or otherwise, shall himself receive them in double.

URFA
ve
DİYARBAKIR'IN
FELAKET ÇAĞI

Mar Yeşua

YERYÜZÜ YAYINLARI

Yeryüzü Yayınları: 2
Tarih Dizisi: 1
Urfa ve Diyarbakır'ın Felaket Çağı
Mar Yeşua

© Yeryüzü Yayınları
İstanbul, 1996
Birinci Baskı: 1958
İkinci Baskı: Temmuz 1996

ISBN: 975-7095-01-X
Yeryüzü Yayınları
Çuhadarağa Sok. 40/1 Kadıköy/İSTANBUL
Tel: (0216) 348 87 63
Kapak Düzenleme: Muharrem Küçük
Dizgi: Nart Yayıncılık - (0216) 418 67 32
Düzelti: Candan Turhan
Baskı: Anadolu Matbaası

Kapak fotoğrafı: Diyarbakır Süryani Cemaatinin halen kullandığı Merişmuni (Meryem Ana) Kilisesi

Arka kapak fotoğrafı: 7.yy'a kadar kilise olarak (Mar Tuma) kullanılan Ulu Camii

Fotoğraflar: Yakup Bilge

URFA
ve
DİYARBAKIR'IN
FELAKET ÇAĞI

Mar Yeşua

YERYÜZÜ YAYINLARI

İÇİNDEKİLER

Önsöz..... 11
URFA İLE AMİD VE BÜTÜN MEZOPOTOMYA'DAKİ FELAKET ÇAGINA DAİR TARİH
(Müellif Mar Yeşua'nın Önsözü)..... 15

I.KISIM

JOVİNİAN, ZENON, PEROZ, BALAŞ, ANASTAS
(363-501 yılları arasında Romalı/Bizans ve Persler arasındaki münasebetler ile savaşın sebepleri)..... 23
XII.İstanbul tahtında ihtilallar..... 27
XIII.Zenon ile İllus ve Basiliskus..... 27
XIV.İllus ile Leontius'un Zenon'a karşı isyanı..... 28
XVIII.Balaş..... 31
XXI.Armenyalıların Perslere karşı isyanı..... 34
XXII.Kadişler ve Temurların (Şemrlerin), Arapların isyanı..... 35
XXIV.Camasp ve Kavad'ın yeniden hükümdarlığı..... 36
(Sasanlı-Bizans Savaşları Başlamadan 494-501 YILLARI ARASINDA GÜRÜLEN TÜRLÜ TÜRLÜ FELAKETLER)
XXV.Eserin Kaynakları..... 38
XXVI. Çıban Afeti..... 38
XXVII.Urfa'da Eğlence ve Mucize 39
XXVIII.Piskopos Kürus..... 41
XXIX. Urfa Valisi Aleksander..... 41
XXX. Urfa'da Eglence ve Hamamın çöküşü..... 43
XXXI.Vergilerin Bağışlanmasına Urfalıların Sevinci.. 44

XXXII.Piskopos Petros ve Vali Demosthenes..... 45
XXXIII. Çekirge ve Zelzeleler..... 46
XXXIV. 499 Eylülü Zelzelesi ve Nikopolis'in Yıkılması..... 46
XXXV. Arsamosata Kilisesinin Çöküşü..... 49
XXXVI. 8 Saat Süren Güneş Tutulması ve Urfa'da Dualar..... 49
XXXVII. Gökyüzünde Yalancı-Güneşler ve Kargı Işığı..... 51
XXXVIII. 500 Yılındaki Çekirge Afeti, Kıtlık, Açlık ve Göçmeler..... 51
XXXIX. Yiyecek Pahalılığı, İmparatorluğun Bağışmaları..... 53
XL. Urfa'daki Açların Hali..... 55
XLI. Şehir ve Köylerde Açlıktan Ölüyorlar..... 56
XLII. Urfa'da Hükümetin Yardımı Acından Ölenlere Yetmiyor..... 56
XLIV. Salgın Bitmiyor Yeni Mahsulün Azlığı..... 59
XLV. Kuru üzümün Bolluğu, Yeni Ekinlerin Gürlüğü..... 60
XLVI. Çılgınca Eğlencelerin Yasağı, Ucuzluk..... 61
XLVII. Akka Şehrinin Yıkılışı, İzniklilerin Uslanması..... 62

II.KISIM

(502-506 Yılları Vak'aları)..... 65
XLVIII. 502 Yılında Erzurum'un Perslere geçişi..... 65
XLIX. Mezopotamya Vilayetlerindeki Felaketler..... 65
L.Amid'in Kuşatılması, Bizansın Barış İsteği, Savaş. 66
LI. Bizanslıların Tella'da Gece Vuruşmasında Yenilmeleri..... 67
LII. Haran'ın Düşmesi, Urfa'nın Tahkimi, Erzurum'un Geri Alınışı..... 69

LIII. Amidlilerin İranlıları Bunaltması, 3 Ay Dayanan Amid'in Düşmesi..... 70
LIV. Rufinus'un Salıverilişi, Fırat Doğusunda Kaçışma, Bizanslıların Hazırlığı..... 72
LV. Bizans Cenarali Areobindus'un İranlılardan Kaçması..... 73
LVI. Amid Önündeki Bizans Ordusunun Hazırlık ve Hileyle Çekilmesi..... 74
LVII. Sasanlı ve Bizans Araplarının Karşılıklı Akınları, Bizanslıların Fırat Batısına Çekilmeleri..... 75
LVIII. Na'man'ın Ölümü, Tella'nın Kuşatılması ve Yahudilerin İhaneti, Persler'in Tella'dan Çekilmeleri. 77
LIX. Urfalıların Müdafaa Hazırlığı, Kavad'ın Barış Teklifi Haranlılar'ın Hun Başbuğunu Salıvermeleri.. 79
LX. İranlıların Yeniden Urfa'yı Kuşatması..... 81
LXII. İranlıların Urfa'yı Yeniden Kuşatması..... 84
LXIII. İranlıların Urfa'dan Çekilmesi, Batnan'ın İran Atlıları eline geçmesi..... 85
LXIV. Kallinikus/Rakka Kasabasında İran Merzbanının Tutsak Düşmesi ve Kurtuluşu..... 86
LXV. Başbuğ Kelerius'un Ordusunu Kışlağa Dağıtması..... 86
LXVI. Bizanslıların Amid'i Kuşatmaları..... 87
LXVII. Bizanslılar için mucize belirtisi..... 88
LXVIII. Üzeri yazılı mucize yumurta..... 89
LXIX. Romalıların Sincar'daki İran sürüsünü elegeçirmesi..... 90
LXX. Urfa'da orduya ekmek pişirilmesi..... 90
LXXI. Bizanslıların Amid suru dibinde mağara açmaları..... 91
LXXII. Amid suru önünde atışıp vuruşma..... 92
LXXIII. Amid önünde savaştan vazgeçilmesi..... 93
LXXIV. Eski Theodosiopolis muhafızının İran'dan kaçması..... 93

LXXV. İran idaresindeki Arap ve Armenyalıların Romalılar tarafına geçişi..... 94
LXXVI. Amid'deki korkunç kıtlık, halkın ölümü ve sefaleti..... 95
LXXVII. Amid'de aç kadınların insan eti ve leş yemeleri..... 96
LXXVIII. Vergilerin bağışlanması..... 97
LXXIX. Romalı ve Araplar'ın Dicle doğusuna akın ve yağmaları..... 97
LXXX. Barış için teklif..... 99
LXXXI. Kışlağa çekilen Roma ordusunda disiplinsizlik, barış..... 100
LXXXII. Urfalıların çektiği emekler, sıkıntılar..... 101
LXXXIII. Amid'e yeniden piskopos tayini ve şehrin şenlenmesi..... 101
LXXXIV. Amidliler ile Urfallara para dağıtılması..... 102
LXXXV. Vahşi hayvanların verdiği ezalar..... 103
LXXXVI. Romalı idareci ve askerlerin yerli halka zulüm ve tecavüzleri, yağmaları ve rüşvet almaları... 104
LXXVII. Vali Evlogius'un Urfa'yı imarı..... 105
LXXXVIII. Arapların baskını ve cezalandırılması..... 106
LXXXIX. Batnan kalesinin onarılması, Urfa kilisesinde bakır kaplama..... 107
XC. (Mardin'deki Kara-) Dara'da bir sınır kalesi yapılması, Farazman'ın avcılığı..... 107
XCI. Birta-kastra/Birecik ile Europus/Cerablus kalelerinin yapılması..... 108
XCII. Dük Romanus, İmparatorun Mezopotamya vergilerini bağışlaması..... 108
XCIII. Gotlu askerlerin verdiği sıkıntı ve angaryalar..... 109
XCIV. Gotlu askerlerin Valiyi öldürme teşebbüsleri, Valinin kurtuluşu..... 109
XCV. Magistros'un ordu ile Urfa'ya gelip beş ay

kalması Gotların verdiği sıkıntı..... 110
XCVI. Urfa'da konaklayan ordudaki Gotlar'ın yolsuzluk ve zararları..... 111
XCVII. (Kara-)Dara şehrindeİran-Roma barış görüşmeleri ve Romalıların sözbozanlığı..... 112
XCVIII. (Roma-Pers barışının yapılması)..... 114
XCIX. Amid'in bütün ve Urfa'nın yarım olarak vergilerinin bağışlanması..... 114
C. Magistros'un Urfa'ya gelişinde barış yüzünden yapılan sevinçli şenlikler..... 114
CI. (Son)..... 115

ADLAR DİZİNİ (Indeks)..... 117

Eski Urfa Şehri Planı..... 126

ÖNSÖZ

Vakaayinameler Süryani yazınında çok önemli bir yer tutar. Hıristiyanlıktan sonra yazılan bu halkçı kronikler, dönemleri için birer özgün başyapıt niteliğindedirler.

Tarihsel süreçte vakaayinameleri yazan vakanüvistlerin tarihe bakışı hep "Sultan"ların gözünden olmuştur. Her şey "Sultan"ın yengisi ile biter, "Sultan"ın başarısızlıkları hep esgeçilirdi. Sokaktaki insanın yaşantısı önemsenmezdi.

Aslında Süryani vakanüvistlerinin de aldığı temel miras budur. Mezopotamya'yı yöneten krallar için yazılan tabletlerde tarih hep Asur, Babil kralları ile Arami prenslerinin gözünden yazılır. Süryani vakanüvistleri bu mirası devralmalarına rağmen, Hiristiyanlık, diğer alanlarda olduğu gibi Süryani yazınını da etkiledi. Hıristiyanlıktan sonra tarihi yazan vakanüvistler genellikle rahipler sınıfındandır ve yeryüzündeki bir "sultan"a bağlı değildirler. Artık onlar "göklerin krallığı"na bağlıdırlar. Bu öge, devlet kiliseleri için geçerli değildir. Ancak Süryani Kilisesi hiç bir zaman devlet kilisesi olmamıştır.

Bu nedenle de tarih artık yeryüzündeki "Sultan"ın değil, göklerdeki "Kral"ın adına yazılır. Yaşanan tüm olayların nedeni, insanların Tanrı'ya karşı yaptıkları kötülüklerin cezalandırılmasından kaynaklanır, savaşlar, kıtlıklar, büyük depremler Tanrı'nın her "kul"unu doğru yola getirmek için yolladığı işaretlerdir.

Tarihin bu kadar "Hıristiyanlaştırılmasına" rağmen Süryani vakanüvistleri tarihe "Sultan"ın gözünden bakmadıkları için önemlidirler. Vakanüvist gördüğü veya duyduğu olayları olduğu gibi yazar. "Sultan"ın yaptıkları yanında sokaktaki insanın ne yaptığı da önem kazanır. Bir yerde Süryani vakanüvistleri yaşadıkları çağın ve

bölgenin "resmi olmayan" tarihini yazmışlardır. Bu nedenle Süryani vakaayinamelerinin "tarihi değeri" bir kat daha artar.

Elimizdeki Vakaayiname Süryani rahip Mar Yeşua tarafından kaleme alındı. Mar Yeşua 494 ile 507 yılları arasında bugünkü Urfa (Süryanice Urhoy) ve Diyarbakır'ın (Süryanice'de Omid) tarihini yazar. Kendisi Amid (Diyarbakır) yakınlarındaki Zuknin (şimdiki Zoğni harabesi) köyünün manastırında rahip olan Mar Yeşua , Urhoy'da (Urfa) bulunan bir manastırın başrahibi olan Sergius'un isteği üzerine vakayinameyi kaleme alır. Süryani yazınında kitabın birine adanması yöntemi oldukça sık kullanılır.

Mar Yeşua, bu bölgelerin o dönemdeki tarihlerini kaleme alırken, Bizans ve Sasani (İran) devletleri arasındaki kavgalar yanında, halkın günlük yaşantısını da yazar. Urfalıların "Eski Yunan masallarının terennüm edildiği çılgınca eğlenceler"inden sözeder.

Mar Yeşua'nın "Vakaayiname"sinin günümüze ulaşmasını sağlayan kişi tarihçi ve Süryani Ortadoks Patriği Tel-Mahreli Dionosios olmuştur (ölümü 845). Tel Mahreli'nin elyazma metni bugün Vatikan Kütüphanesi'ndedir.

Mar Yeşua'nın "Vakaainame"sini gün yüzüne çıkaran kişi, vakaayinameyi Latinceye çeviren Jesep Simon Assemani olmuştur. Süryanice metnin ilk tam baskısı ise 1876 yılında yapıldı.

Vakaayiname'yi dünya literatürüne kazandıran kişi ise doğubilimci W. Wright oldu. W. Wright 1882 yılında Vakaayiname'yi Süryaniceden İngilizceye çevirdi. Süryaniceyi çok iyi bilen W. Wright, çeviride Süryani dilinin şiirsel özelliğini bozmamaya çok özen gösterdiğini vurguluyor. İngilizce yazdığı önsözde Wright, çeviri metodu üzerine şunları yazıyor:

"Çevirideki metodum, önce olabildiği kadar aslına

yakın bir tercüme yapmak ve sonra, aslının doğruluğundan hiçbir şey feda etmeksizin, ifadenin mükemmelleştirilmesine çalışmaktır. Aynı zamanda ister şiire ait, ister tarihi olsun İngiliz şarkiyat eserlerinin İngilizcesine bilhassa benzetiliyormuş gibi eski bir İncil uslubu kullanmaya çalıştım. Şüphesiz uslup ve yazılışları bakımından birbirine çok benzeyen İncil ve Kur'an bile bugünkü dilimize çevrildikleri vakit gülünç olurlar; hele bu hususta kötü bir halk dili kullanılırsa..."

Vakaayinamenin Türkçe çevirisi de W. Wright'in yaptığı bu İngilizce çeviriden yapıldı. Mualla Yılmaz'ın çevirisiyle Vakaayiname Diyarbakır Tanıtma Derneği tarafından 1958 yılında basıldı. Süryanice dilinin bir özelliği olan şiirsellik Türkçe çeviride de hissediliyor.

Bu nedenle elinizde tuttuğunuz baskı da Mualla Yılmaz'ın çevirisinin aynısı. Ancak bugünkü kuşağın anlamakta zorluk çekebileceği sözcükleri, Candan Turhan, dildeki akıcılığı bozmadan, bugünkü Türkçeye çevirdi.

Kitabın sonuna eklenen Eski Urfa Şehri Haritası ise daha önceki Türkçe çeviride de yer alan, W. Wright'in İngilizce çevirisinden alınmıştır. Harita, İngilizce çevirisi için W. Wright ile Mezopotamya coğrafyası konusunda otorite olan Profesör G. Hoffman tarafından hazırlandı. Ancak bu baskılardaki harita, elle çizilmiş çizgilerden oluşuyordu. Yılmaz Aslantürk bu haritayı baz alarak yeniden düzenledi.

Metinde küçük parantez ( ) içersindeki notlar Wright'in, büyük parantez [ ] içindekiler ise Diyarbakır Tanıtma Derneği'nin açıklamalarıdır. Fahrettin Kırzıoğlu'nun önceki baskıda yer alan notlarını ise tümden çıkarmak daha anlamlı geldi.

Mar Yeşua'nın bu vakaayinamesi Eski Doğu'nun gizli

hazinelerinin ortaya çıkmasında bir başlangıç olabilir. Doğu halklarının yarattığı uygarlıkları en az tanıyanlar bu halklarla aynı coğrafyayı paylaşanlardır. Batı üniversitelerinde Doğu'nun bu hazinelerine büyük ilgi varken, Türkiye'deki üniversitelerin buna ilgi göstermemesi, hem bu üniversiteler, hem de bu coğrafyanın aydınları için büyük bir kayıp.

Yakup Bilge
14 Temmuz 1996, İstanbul

URFA(1) AMİD(2) VE BÜTÜN MEZOPOTAMYA'DAKİ FELAKET ÇAĞINA DAİR TARİH
(Müellif Mar Yaşua'nın Önsözü I.-VI)

-I-

Ey, bütün insanların en üstünü, rahip ve aynı zamanda rahiplerin başı Sergius, mukaddes zatınızın; tarih sırasıyla çekirgelerin baskını, güneşin tutulması, zelzele, kıtlık, salgın ve Romalılar(3) ile Persler(4) arasındaki savaşa dair herşeyi yazmamı emreden mektubunuzu aldım. Fakat bunlardan başka şahsım hakkında övgülerde bulunmuşsunuz ki, bu husus beni hatta kendi nefsimle yalnız iken bile daha çok mahcup etti. Çünkü, hakikatte bu vasıflardan birisi bile bana ait

---

1) Süryanice metinde ***Orhay*** *veya* ***Ürhay****, (Araplarca)* ***Er-Ruha****, Romalılarca* ***Edesse*** *diye anılırdı. Şimdi* ***Orfa*** *veya* ***Urfa*** *deniliyor*

2) Süryanicede ***Amid****, Romalılarca* ***Amida****, şimdi* ***Kara-Amid*** *veya* ***Diyar-Bekr***

3) Süryanice metinde Romaye veya Rumaye adı Romalılar (Bizans) yerine kullanılmıştır; nitekim Konstantinopl (İstanbul)'a da eskiden Roma Nea (Yeni Roma) deniliyordu. Süryaniler ile Araplar Bizanslılara bu yüzden Romaye (Romalılar) ve Er-Rum demektedirler.

4) Süryanice metinde Parsaye (Parslar), başka yerlerde de Parsaye veya Pursoye yazılı. Bu kelimenin, "utanç, zillet" gibi mana taşıyan bir sözün yazılışı ile benzer olduğu, hakaret gibi görülerek bu şekillere girmiş olduğu sanılıyor. Ben bu sözün doğruluğundan şüphe ediyorum. Bana öyle geliyor ki, bu sadece bir sesli harfin zayıflamasıdır.

(Bu notta yine W. Wright, süryani harfleriyle yazılı kelimeleri misal vermiş ve a' sesinin a, o' sesinin nasıl u' ya çevrildiğini belirtmiştir.

MUALLA YANMAZ

olamaz. Ben de şimdi sizin gönlünüzden geçen şeyleri yazmaktan çok büyük sevinç duyacaktım.Fakat, benim kavrayış gözüm kuvvetli azminizin sizin için dokuyup giydirdiği mucizeli elbiseyi görmek ve tetkik etmekten acizdir. Çünkü törelere göre hareket etmek ateşiyle yandığımız aşikardır. Yalnız şimdi buyruğunuz altındaki vatandaşlarınız için değil, bundan sonra da kutlu manastırınıza girecek bilim ve öğrenme aşıkları için de çalışıyorsunuz; ve bu gayretinizden dolayıdır ki, zamanımızda günühlarımız yüzünden çektiğimiz cezaları yazılı olarak muhtıralar halinde gelecek nesillere bırakmak istiyorsunuz. Öyle ki bunları okuyup da bize yağan belaları görerek günahlarımızla ikazlanıp cezalarımızdan uzak kalsınlar. Sizin, bütün insanlara durmadan saçtığınız halde ne boşalan ne de kuruyan sevginizin doluluğu karşısında insan, hayretlere düşmektedir. Şüphesiz bu hususta da aslında olduğu gibi bahsetmekten acizim; çünkü ne onun çalışmasına yaklaşabildim ve ne de sizden nasibim olan çok kısa bir görüş ile bunu nasıl izah edebileceğimi biliyorum.

-II-

Sadık dostum siz, Jonathan gibi kendinizi sevgi ile bana bağlamışsınız. Fakat, Davud'un devi elleriyle öldürüp Sahra halkını kurtardığını gördükten sonra Jonathan'ın ruhu onun ruhuna bağlanmıştı, ki bu, hayret nedeni olmaz. Çünkü Jonathan yaptığı iyi işlerden dolayı Davud'u sevmişti. Halbuki, içimde hiç bir meziyetim olmadığını bildiğiniz halde, siz beni canınızdan çok seviyorsunuz. Hele Jonathan'ın Davud'u Saul'un ellerinde ölmekten kurtarışı sizinkiyle mukayese edilirse, hayret nedeni olur; çünkü Jonathan, ondan kendisine geçmiş olan hakkın karşılığını ödüyordu. Çünkü Filistinliler'in ellerinde ölmesin diye onu

kurtararak kendisine ve bütün baba ocağına hayat verdi. Halbuki böyle bir şey benim tarafımdan zat-ı alinize yapılmadığı halde siz, her an Tanrı'ya beni şeytandan kurtarması, günahlara saptırmaması için dua ediyorsunuz. Şunu söylemeliyim ki siz beni Davud'un Saul'u sevdiği gibi seviyorsunuz. Çünkü sevgi ve şefkatinizin büyüklüğü ile o derece mestsiniz ki sevginizin harareti ile benim ölçümün ne olduğunu bilemiyorsunuz; ve beni, benden çok bulunan meziyetlerle hayal ediyorsunuz. Bundan önceki mektuplarınızın muhtevası ile eksiklerimi tamamladınız; ve tıpkı çocuklarından hiç bir fayda görmedikleri halde yine onların her ihtiyaçlarını temine çalışan ana-babalar gibi bana ihtimam gösterdiniz. Ve bugün bile, benim için yazması çok güç olan vak'aları yazmamı rica etme tevazuunda bulunuyor ve bilhassa bu yüzden daha çok yükseliyorsunuz. Benden çok daha iyi bildiğiniz bu nesneleri benden öğrenmek istiyorsunuz. Böylece ben de, buyurduğunuz vazifeyi severek yapacağım.

-III-

İnanınız ki ben dahi beliren alametleri ve bunları takip eden cezaları görünce, bu olup bitenlerin kaydolunarak muhafaza edilmesi gereğini düşünüyordum. Fakat buna rağmen hafızamın yetersizliğini ve aşırı derecedeki cehaletimi düşünerek, bu işi yapmaktan vazgeçmiştim. Bana şimdi yapmamı emrettiğiniz bu işte öyle bir korku içindeyim ki, tıpkı iyi yüzme bilmediği halde suyun derinliklerine dalması emredilen bir kimsenin duyduğu korku gibi. Fakat, benim için daima Tanrı'ya ulaştırdığınız dualara güvenerek, Allah'ın inayeti ile boğulmaktan kurtulacağıma, beni fırlattığınız denizden çıkacağıma eminim. Kıyıda mümkün olduğu

kadar iyi yüzebilirim. Fakat derinlikler keşfedilemez. Tanrı'nın günahlarımızı silmek, cürümlerimizi cezalandırmak için yaptığı bu işleri uyarınca anlatabilecek kim vardır? Çünkü, (İncil'in ilk dört kibatından biri olan) Gospel'deki "Delice Kıssası"ndan da (5) öğrenmiş olduğunuz gibi, Tanrının gerçek varlığı meleklerden bile saklıdır. O kıssada evin efendisine: "İster misin gidip onları (deliceleri) toplayalım?" diye soran hizmetçilere, bu gibi şeyleri iyi bilen efendi: "Hayır, belki deliceleri toplarken, onlarla birlikte buğdayı da kökünden çekersiniz", cevabını vermişti. Biz, günahlarımızın çokluğundan cezalarımızın da çok olduğunu söylüyoruz. Eğer Tanrı'nın inayeti de zeval bulmasın diye bütün dünyayı kucaklamamış olsaydı, bütün beşer hayatı mahvolacaktı. Çünkü zamanımızdaki gibi şiddetli bir felaket, başka ne zaman vuku'bulmuştur? Sebepleri henüz ortadan kalkmadığı için, felaketlerin de arkası kesilmedi. Gözlerimizle görüp, kulaklarımızla işittiğimiz ve içinde yaşadığımız bu felaketlere ekli olarak uzaktan ve yakından gelen rivayetler, şayialar, muhtelif yerlere yağan belalar, dehşetli zelzeleler, altüst olmuş şehirler, kıtlık ve salgın, savaş ve kargaşalıklar, her yerde esirlik ve sürgünler ile kiliselerin yakılıp yıkılma haberleri de bizi korkutuyordu. Çoklukları sizi hayretlere düşürmüş olmasına rağmen bunları, keder ve elem dolu bir ifade ile yazmamı istiyorsunuz; öyle ki, hem okuyanları, hem de dinliyenleri şaşırtsın. Eminim ki bunu, iyi şeyler için olan gayret ve himmetinizden dolayı istiyorsunuz. Bunları işitenler tövbe ederek ve af dileyerek pişmanlığa yaklaşsınlar diye.

---

5) Aziz Matta (İncili) XIII.Bab, 28-29.

-IV-

Fakat inanınız ki bir insan için acıklı yazmak bir mesele, doğru yazmak ise başka bir meseledir. Çünkü, Tanrı vergisi bir sanatla söz söyleyebilen bir kimse-eğer bulabilirse-, hüzünle elem dolu hikayeler yazabilir. Fakat konuşma hususunda ben basit bir adamım; ve bu kitaba, yurdumuzdaki her ferdin doğruluğuna tanıklık edeceği şeyleri yazacağım. Okuyanlar ve dinleyenler bunu tetkik ettikten sonra, isterlerse pişmanlığa yaklaşsınlar. Fakat, belki biri çıkıp da "nasihat hikaye ile karışmadıktan sonra okuyanlar için ne fayda sağlar?" diye sorabilir. Ben kendi hesabıma bunu yapamayacak bir kimse olarak derim ki: Bize gelen bu cezalar bizi ve kavmimizi cezalandırmaya, gerek hafızamızla ve gerekse okuyarak bunların günahlarımız yüzünden geldiğini öğrenmeye kafi idi. Bu felaketler bize bu dersi vermemiş olsalardı bizim için tamimiyle faydasız olacaklardı. Fakat böyle olmadığı aşikardır. Çünkü cezalar öğretme zemini hazırlar. Aziz Pavlos'un sözlerine göre, bunların günahlarımız yüzünden bize gönderildiğine, gökkubbesi altında bulunan bütün müminler şehadet ederler. Aziz Pavlos der ki: "Fakat hüküm gördüğümüz zaman, dünya ile birlikte mahkum olmayalım diye, Tanrı tarafından örnek olarak cezalandırılıyoruz" (6). Dünyada bütün insanların cezalandırılması, günahlarından korunmaları ve gelecek yeni bir dünyanın hükümlerinin kendilerine aydınlık olması içindir. Günahlılar yüzünden cezalanan suçsuzlara ge-

---

6) (İncildeki) Korintoslulara I.Mektup XI. Bab, 32.

lince, onlar iki katlı mükafatlandırılırlar. Fakat her zaman için Tanrının merhameti, lütufkarlığı ve sabrı sayesinde layık olmayanlara dahi koruma vardır. O Tanrı ki, bilgi hazinesinde hiçbir şeyi unutmaz ve bu dünyanın ferman edildiği zamana kadar yaşamasını diler. Bunun böyle olduğu hem Mukaddes Kitabın delilleriyle, hem de yazmağa niyetlendiğimiz kendi içimizde vuku'bulan şeyler vasıtasıyla gayet aşikardır.

-V-

Açlık ve salgın felaketleri üzerimize o kadar dehşetli yağdı ki, iyice mahvolmaya yaklaşmıştık. Fakat, layık olmadığımız halde Allah bize felaketlerden yana bir nefeslik (7) dinlenme payı verdi. Bu, sözliyeceğim gibi, Onun iyiliğindendi. Bu mühletten sonra ceza tarzını değiştirdi ve bize "gazeb kamçısı" denen Asuryalılar'ın (8) eliyle vurdu. Tanrı bizi onların eliyle vurdu derken, ne Persler'in anlaşma teklifini inkar edecek, ne de Asuryalılar'ın kötülüklerinden dolayı onları kabahatli tutacağım. Aksine, günahlarımızdan dolayı Tanrının onları hiçbir suretle cezalandırmadığını ve onların elleri ile bizi vurduğunu tekrarlıyacağım. Bu kötü insanların kendilerine teslim olanlara karşı zerre kadar merhamet göstermemeleri, bu işten aldıkları zevki çok güzel belirtir. Çünkü bunlar insanoğullarına yaptıkları kötülüklerden neşelenmeğe, bundan zevk almaya alışmışlardır. Peygamber de onlara kızar ve ıssız Babil şehrine işaretle şöyle der (9): "Kavmıma öfkelendim, mi-

---

7) "Bir nefeslik mühlet"

8) (Tevrattaki) İşaya, X. Bab, 5.

rasımı murdar ettim; ve onları senin eline verdim, sen onlara merhamet etmedin; yaşlının üzerinde boyunduruğumu çok ağır eyledin." Adetleri üzerine bunlar, bize de zalim zevklerinin icap ettirdiği gibi zarar ve ziyan verdiler. Onların ceza kırbaçlarının vücutlarımıza yetişememesine ve kendilerini şehrimize efendi yapamamalarına rağmen (çünkü Hazreti İsa'nın mümin kıral Abgar'a: "Senin şehrin kutlunacak ve hiçbir düşman kendisini oraya asla sahip kılamıyacaktır" (10), yollu verdiği söze göre, şehrin boşalması ve ıssız kalması imkansızdı), hala kötülük gören ve teslim olarak alınan şehirlerde öldürülen ve sokaklardaki çamurlardan farksız bırakılan müminlerin ıztırabı ile halk, çok fazla alakalandı ve üzüntü çekti. Bu manzaradan çok uzak bulunanlar da, imanlarının noksanlığı yüzünden, canlarından korkarak kaygıya düştüler. Çünkü bunlar düşmanın, öteki şehirler gibi, Urfa'ya da hakim olacaklarını sanıyorlardı.

-VI-

Süleyman'ın söylediği gibi (11): "Akılsızın dudakları savaş getirir." Ve siz de bu esas meseleyi, yani hangi sebeple savaşın kışkırtıldığını anlamak istiyorsunuz. Niyetim, tarihleri eski olan bu meselelerden bahsedişim üzerinde düşünülebileceği tehlikesine rağmen, bu se-

---

9) İşaya, XLVII.Bab, 6,

10)Efendimizin (Hazreti İsa'nın) kıral Abgar'a vadettiğine göre, Urfa hiçbir zaman düşman tarafından alınamıyacaktı; bak. Cureton, Ancient Syriac Documents, s.10 ve 152; Philips, The Doctrine of Addai, (mukaddime) ve s.5; Lipsius, Die Edessenische Abgar-Sage kritisch untersuch (Braunschweig, 1880), s.16-21.

11) (Tevrat'taki) Süleymanın Meselleri, XXIV, Bab,6.

beplerin nasıl zuhur ettiğini size bildirmektir. Ve müteakiben, çok az bir müddet sonra bu sebeplerin nasıl bir kuvvet kazandıklarını da izah edeceğim. Bu savaşın günahlarımız yüzünden üzerimize açılmış olmasına rağmen, menşei bazı belli hadiselerdi, ki birtakım cahil kimselerin sözlerine kapılarak mühim imparator Anastasius'u suçlu saymamamız ve mevzua iyice aşina olmamız için bu sebepleri size anlatacağım. Çünkü savaşa olan Anastasius değildi. Yazacağım hususlardan da anlıyacağınız gibi, savaş çok daha önceleri kışkırtılmıştı.

I.KISIM

JOVİNİAN, ZENON, PEROZ, BALAŞ, ANASTAS

(363,501 yılları arasında Romalı/Bizans ve Persler arasındaki münasebetler ile savaşın sebepleri VII-XLVII.)

-VII-

(Selefkoslu/İskender takviminin) 609 (m.s.297-298) yılında (1) Romalılar, Nisibis(2) şehrini elegeçirdiler (3) ve altmış beş yıl hakimiyetleri altında kaldı. İmparator Julian'ın 674 (m.s.362-363) yılında İran'da ölmesi üzerine yerine geçen Jovinian(4), her şeyden önce Romalılar için barışçı siyaset güdüyordu. Ve bu yüzden, yüz yirmi yıl sonra eski sahiplerine geri verilmek üzere, Persler'in Nisibis'e sahip olmalarına müsaade etti. Bu müddet, Roma imparatoru Zenon çağında sona erdi ise de, Persler şehri iade etmek istemediler; ve bu mesele öfkeyi davet etti, savaşı körükledi.

---

1)İskender veya Yunan takvimi, m.ö.312 Ekiminden başlar.

2)Yunanca metinlerde Nasibis, Nesibis veya Nisibis, Süryanicede Nisibis, Arapça eserlerde Nasibin (şimdiki: Nusaybin).

3)Süryanice yazmasında "inşa etmek" veya "yeniden yapmak" manasına gelen kelime kullanılmıştır. Fakat biz bunu, XLVI-II.Bölümde geçen bir kelimeye de benzeterek, "elegeçirdiler" biçiminde okuduk.

4)Yani Jovian. Bak. Noeldeke, Zeitschrift der Deutschen Margenlandischen Geselllschaft, XXVIII, 263, not 2.

-VIII-

Bundan başka, Romalılar ile Persler arasında bir mukavele vardı: İki taraftan biri herhangi bir millete karşı savaşır ve birinin öteki dostuna ihtiyacı olursa, öteki taraf ona üç yüz kudretli adamı atı ve silahı ile göndermek suretiyle yardım edecekti; veya bunun karşılığı olarak üç yüz "estira" (Yunanca stater) verecekti. Alemin Rabbi olan Tanrının sayesinde Romalılar Persler'den hiçbir yardım istememişlerdi. Çünkü dini bütün imparatorlar iyi idare etmişler ve Tanrının da yardımı ile kuvvetleri gittikçe artmıştı. Fakat İran şahları elçiler göndererek ihtiyaçları için para alıyorlardı. Birçoklarının düşündükleri gibi, Persler'in Romalılar'dan aldıkları bu paralar, vergi, haraç ve başka nesne değildi.

-IX-

Hatta çağımızda bile Pers hükümdarı Peroz (I.Perviz, 459-484) (5), Kuşanaye (Hindistan ve Afganistandaki Kuşanlar) veya Hunlar (Ak-hunlar/Aptalitler) (6) ile yaptığı savaşlar yüzünden Romalılar'dan para alıyordu. Bunu bir haraç olarak değil de, Romalılar'ın dini gayretlerini tahrik ederek, sanki onların lehine kendisinin de söylediği gibi "sizin topraklarınıza geçmesinler diye" savaşıyormuşçasına davranıyordu. Bu sözleri ona

5)Bak. Noeldeke, Geschichte der Perser und Araber zur Zeit Sasaniden, Taberi'den tercüme, s.117, not 2.

6)Yine bak. Noeldeke Geschichte der Perser. süryanice metin notu.

söyleten sebep, 707 (395-396) yılında Büyük Theodosius'un oğulları Honorius ile Arkadius çağında vali Rufinus'un hiyaneti (7) ve ceneral (Yunanca: Stratelates) Adday'ın ihmali yüzünden bütün Suriye'nin Hunlar'a teslimi ve Hunlar'ın Roma topraklarına girerek şehirlerini tahrip ve halkını muhacir (8) etmeleri idi

-X-

Romalılardan aldığı yardım parası ile Peroz, Hunlara bozguna uğrattı, topraklarından epeyce bir kısmını ülkesine kattı. Fakat en sonunda onlar tarafından esir alındı. Roma imparatoru Zenon bunu duyunca, kendi şahsi parasından göndererek onu serbest bıraktırdı ve kendisini Hunlar'la barıştırdı. Peröz da Hunlar ile bir anlaşma yaptı. Buna göre, Peroz bir daha savaşmak için Hunlar'ın sınırlarını aşıp onların topraklarına girmiyecekti. Fakat sözünden dönüp, Zedekiya (9) gibi ahdini bozdu ve savaşa gitti. Ve yine Zedekiya gibi düşmanlarının eline düştü. Bütün kuvvetleri bozuldu ve dağıtıldı. Hayatının bağışlanması için de otuz katır yükü drahmi (gümüş para) (10) ödeyeceğine şerefi üzerine söz verdi ve idare ettiği memlekete bu hususta

---

7) (Yunanca yazılı bir cümleden sonra W.Wright şu mehazi gösteriyor: Bak. Du Cange, Glossaruim ad Scriptores mediase et infimae Graccitatis, (Yunan harfleriyle Eparksos). Mualla YANMAZ.
8) Süryanice kelimenin manası, esaret, ıssızlıktır. Biz bunu, halkı esarete sürükleyip sürgün etmek diye çevirdik. Bak. III.Bölüm.
9) (Tevrattaki) II.Krallar, XXIV. Bab, 20; II. Tarihler, XXXVI. Bab, 13; Yeremya, LII.Bab, 3.

haber gönderdi. Fakat güçlükle ancak yirmi yükü temin edebildi. Çünkü, kendisinden öncekilerin hazinesini yaptığı savaşlarda boşaltmış bulunuyordu. Geri kalan kurtuluş akçasını gönderinceye kadar da oğlu Kavad'ı (11) rehine olarak bıraktı ve ikinci defa olarak yine onlarla savaşmayacağına dair mukavele yaptı.

-XI-

Peroz yeniden hükümdarlığa başladığı sırada bütün memleketine nüfus başına bir vergi (12) koydurttu. Böylece, on yük drahmiyi toplayarak gönderip, oğlunu kurtardı. Fakat bundan sonra yine bir ordu toplayarak savaşa gitti. Peygaberin: "Kötüyü büyük kudrette ve yeşil ağaç gibi bittiği yerde serpilmiş gördüm. Fakat o geçti, ve işte, yok oldu. Ve ben onu araştırdım; bulunmadı." (13) dediği sözler, Peroz'a çok uyuyordu. Çünkü, her ne zaman savaş olsa ve iki kısım(14) birbirine girse, bütün kuvvetleri bozuluyor, fakat kendisi aranınca bulunamıyordu. Hatta bugün bile kendisine ne olduğu bilinmiyor. Cesetlerin altında mı kaldı, kendisini denize mi attı, veya yeraltında bir mağarada kalıp açlıktan mı öldü, veyahut da bir ormanda saklanarak yırtıcı hayvanlara yem mi oldu? Bu hususta hiçbir şey bilinmiyor

---

10) Süryanice metinde zuze, drahmi veya dirhem (gümüş para) ler yerinedir.

11) Bak. Noeldeke, Gesch. d.Perser..., s.135, not: 1.

12) Süryanice kelimenin manası başparası (cizye).

13) XXXVII. Mezmur, 35.36

14) Yani ordugah.

-XII-

(İstanbul tahtında ihtilaller)

Peroz çağında Roma (Bizans) imparatorluğu da büyük bir karışıklık içindeydi. Çünkü, saray mensupları (devlet adamları)nın İsavriya ırkından gelmesi dolayısıyla imparator Zenon'dan nefret ediyorlardı, ve Basiliskus (15) da kendisine karşı isyan ederek, onu devirip yerine geçti. Böyle iken, Zenon da bu hareketten sonra kendisini kuvvetlendirerek tekrar tahta geçti. Şahsına karşı pek çok kimselerin kin beslediklerini bildiğinden, kendisi için memleketinde (Maraş bölgesinde) çok sağlam ve zaptı imkansız bir hisar (16) yaptırdı. Öyle ki, kendisine bir ziyan gelecek olursa bu hisar onu koruyacaktı. Bu meselede onun sırdaşı, İllus adındaki Antakya askeri-valisi (Yunanca: stratelates) idi. Bu da soyca İsavriyalı idi. İmparator, devletin bütün yüksek ve şerefli mevkilerini kendi hemşehrilerine veriyor ve bu yüzden Romalılar'ın daha çok nefretini kazanıyordu.

-XIII-

(Zenon ile İllus ve Basiliskus)

Hisar baştanbaşa gerekli nesnelerle donatılıp İllus tarafından epeyce bir para (17) da içerisine yerleştirilince, İllus başşehre (İstanbul'a) gelerek isteklerini

---

15) Süryanice metinde Basilikus deniimiş.

16) Yunanca to Papuriyon Kastellin veya to Papuriu Kastellin kale veya istihkam karşılığıdır, ki (XVII. Bölüm) İllus ve Leontius'un isyanlarına burası son bir sığınak olmuştur. Bak. Theophanis Chronographia, Classen neşri, I. 196, 201, 204, 204.

17) Yani çok miktarda sayısız altın.

yerine getirdiğini Zenon'a arzetti. Fakat Zenon, onun bir hain olduğunu, hükümdarlığa göz koyduğunu bildiği için, askerlerinden birisine onun öldürülmesini buyurdu. Kendisine bu vazife verilen askerin gizlice öldürebilmek için uzun zaman fırsat (18) arayıp da bulamaması üzerine, Zenon tesadüfen sarayın içinde İllus'a rastlayınca, kılıcını çekerek vurmak üzere kaldırmıştı. Böyle iken tam o sırada, İllus'un koruyuculuğunu yapan askerlerden birisi Zenon'u bir bıçakla kolundan vurdu ve kılıç nerdeyse İllus'un kulağını kesecek şekilde Zenon'un elinden düştü. Zenon, İllus'a karşı ihaneti ortaya çıkmasın diye, sorgu sorulmaksızın askerin kafasının uçurulmasını buyurdu. Bu mesele İllus'a, Zenon'un kendisine bir ihtarda bulunduğu düşüncesini verdi; ve kalkıp oradan ayrılarak Antakya'ya vardı, fırsat çıkınca da bunu ona misliyle ödeteceğini kafasına koydu.

-XIV-

(İllus ile Leontius'un Zenon'a karşı isyanı)

Zenon, kendi kötü niyetini anlamış bulunması yüzünden İllus'tan çekiniyordu. Bundan dolayı, mevki sahibi birtakım kimseleri göndererek onu Antakya'dan yanına (İstanbul'a) çağırttı. Bunu yaparken de, o hiyanetin kendi tahriki ile yapılmadığını, kendisi asla öldürtmek niyetinde olmadığını belirtmek ve sözde ondan özür dilemek istiyormuş gibi davranıyordu. Böyle iken, İllus'un katı yüreğini yumuşatamadı. Çünkü İllus ondan nefret etmiş ve emrine rağmen gitmemeğe karar

---

18) Bu fırsat kelimesinin süryanice karşılığı bulunamamışsa da, LIX. Bölümdeki gibi bu kelimenin bu manaya geldiği bellidir.

vermişti. Zenon, nihayet Leontius adıyla bir ceneraline bir bölük asker de katarak, İllus'u zor kullanarak getirmek ve mukavemet ederse öldürmek üzere gönderdi. Bu ceneral Antakya'ya varınca, İllus'un rüşvet verdiği altınlara kapıldı ve ona, İllus'u öldürmek üzere verilen emri ifşa etti. İllus da Leontius'un kendisine mahrem olduğunu görünce, ona çok büyük miktarda altın verdi ve Romalılar'ın Zenon'u sevmediklerini söyleyerek, ona karşı ayaklanmak üzere kendisiyle birleşmesi için Leontius'u ikna etti. Leontius bu işe razı olunca İllus da tasarladığını ona açmaya muktedir oldu. Çünkü yalnız başına ne ayaklanabilir, ne de kendisini imparator ilan edebilirdi. Irkı ve katı yürekliliği yüzünden Romalılar ondan da nefret ediyorlardı.

-XV-

Bundan sonra Leontius ismen Antakya'da hükümdar oldu. Gerçekte ise hükümet işlerini İllus görüyordu. Bazılarının dediklerine göre, belki Zenon'a üstün gelir diye İllus, Leontius'u öldürmeyi bile kuruyordu. Fakat, onların her ikisinin de yolu üzerinde Pamprepius(19) adında edepsiz bir hokkabaz vardı ki, hainliği yüzünden onların işlerini karıştırıp planlarını altüst etti. Tahtlarının sağlamlaşması için İllus ile Leontius kendileri ile anlaşma (20) yapmaları için İran'a epeyce para ile elçiler yolladılar. Eğer askere ihtiyaçları

---

19) Yunanca Pamprepios. Bak. Lebeau, Historie du Bas-Empire, Saint-Martin neşri, VII. Cilt. s.132.

20) Teklîflerinde istedikleri şeyin kazara yazılmadan boş bırakıldığı görülüyor.

olursa Persler kendilerine göndereceklerdi. Zenon, Antakya'da olup bitenleri öğrenince, büyük bir ordu ile cenerallerinden John'u (21) oraya gönderdi.

-XVI-

İllus ile Leontius (22), büyük bir kuvvetin üzerlerine gelmekte olduğunu işitince, korkuya kapıldılar. Antakya halkı da kuşatmaya dayanamayacaklarından korkarak, eğer muktedir iseler John'u savaşla karşılamaları, değillerse şehirden çıkmaları için İllus ile Leontius'a başvurdular. Bu hareket, her ikisine de daha çok korku verdi ve güney yönünden Fırat'ı aşarak antakya'yı boşaltmak için planlar kurdular. Kendi taraflarından Matronianus(23) adlı birisini, devletin bir kolu gibi hükümlerini yürütmek üzere, beş yüz kişilik bir süvari ile Urfa'ya gönderdiler. Urfalılar ona karşı koydular ve şehrin kapılarını yüzüne kapıyarak, savaş varmışçasına surları da muhafaza altına aldılar.

-XVII-

Bu haber duyulunca İllus ile Leontius, John'u savaşla karşılamak zorunda kaldılar. Çünkü John, pek yiğitçesine üzerlerine saldırdı ve onların yanındaki askerlerin büyük bir kısmını bozdu. İllus ile Leontius bile John'un hücumlarına dayanamıyarak, yanlarındakilerle

---

21) İskityalı John. Bak. Lebeau, anılan eser, VII. ilt, s.138.

22) Yunancada İllion ve Leontion. Burada ve bundan sonrai ksımda İllus ile Leontius'tan "ikisine birden idam hükmü verildi" gibi bahsedildiği anlışılıyor ki, ben de buna göre tercüme ettim.

23) Assemani bunu Metroninus diye yazar bak. Bibliothecak Orientalis, I. Cilt, s.264, sütun l.

birlikte kaçarak, önceden bahsettiğim (XII. Bölüm) girilmesi imkansız ve içerisi gerekli herbir nesne ile donanmış olan hisara girdiler. John da onları takip etti. Fakat böyle yanaşılmaz bir durumda olanlara galebe çalamayınca, hisarın çevresine yerleşti (24) ve gözetlemeye koyuldu. Hisarın sağlamlığına, ele geçirilmesinin imkansızlığına pek güvendikleri için İllus ile Leontius, yalnız yiğit ve seçkin askerleri alıkoyarak geri kalanları aşağıya gönderdiler. John, hisardan inen bu askerler ile öfkesini biraz yatıştırdıysa da, herhangi bir yolla İllus ile Leontius'a birşey yapamadı. Hisarın tabii duruşunun verdiği güçlükten başka, insan eli tarafından da fevkalade bir şekilde girilmesi imkansız bir vaziyete sokulmuştu. Yukarı çıkan yalnız bir yolu vardı ki, bunun da darlığı yüzünden iki kişi bir arada çıkamazdı. Böyle iken, John'un savaş hileleri tükendiği bir sırada İllus ile Leontius, yanındakiler tarafından ihbar edilip, uyurken tutsak alındılar. Zenon'un emriyle her ikisi ile onları haber verenler de öldürüldü, beraber bulunanların hepsinin elleri kesildi. İşte Peroz çağında Roma (Bizans) İmparatorluğunun böyle sıkıntısı vardı.

-XVIII-
(Balaş)

Peroz'un ansızın ortadan kaybolması üzerine (XI. Bölüm) Balaş (25) Persler'in idaresini eline aldı. Bu, mütevazi ve barışseven bir insandı. Tahta geçince Pers hazinesini boş, memleketi harap, halkını da Hunlar ta-

---

24) Bu tercüme, elyazmasındaki bir kelimenin okunamaması yüzünden ayni değildir.

25) Bak. Noeldeke, Gesch, der Perser..., s.133 ve Zeitschrift der D.M.G., XXVIII. 94, 95.

rafından götürülmüş olarak bulmuştu. (Kıralların ister yenmiş, ister yenilmiş olsunlar savaşta ne kadar para sarfettiklerini, ne masraflar yaptıklarını yüksek irfanınızla bilirsiniz). Balaş Romalılar'dan, kardeşlerinin gördüğü yardımı hiçbir surette göremiyordu. Zenon'a elçiler göndererek para istemişti. Fakat Zenon, İllus ve Leontius ile savaşırken ve ayni zamanda onların isyanı başlangıcında İran'a gönderdikleri ve şimdi de İran'da bulunan parayı hatırlamış olması dolayısıyla Balaş'a ağızdan şu mesajdan başka birşey göndermedi: "Önce uzun yıllar boyunca Romalılar'a ait olduğu halde, Nisibis'ten aldığınız vergiler size yeter."

-XIX-

Askerlerini geçindirecek kadar bile parası olmaması yüzünden Balaş, ordunun gözünden düşmüştü. Rahiplik (26) kanunlarını kaldırmaya çalışması ve yıkanmak için şehirlerde hamamlar (Yunanca: Balaneia) yaptırmak istemesi (27) dolayısıyla halk kendisinden nefret ediyordu. Böylece din uluları, Balaş'ın askerlerinin gözünde en ufak bir değeri olmadığını görünce, onu tahttan indirip gözlerini kör ederek yerine, kardeşi Peroz'un oğlu Kavad'ı (28) geçirdiler. Kavad'dan, Hunlar'a rehine bırakılması dolayısıyla, yukarıda (X. Bölüm) bahsetmiştik. Kavad, Romalılar'ın kendisine para vermemesi yüzünden, savaş çıkmasını kışkırtıyordu. Roma imparatoruna para versin diye elçiler ve bunlarla birlikte armağan olarak bir de büyük bir fil göndermişti. Fakat elçiler Suriye'de daha An-

---

26) Süryanice metinde Magi, Bak. Noeldeke, Gesch. der Perser..., s.450.

27) Bak. Noeldeke, anılan eser, s.134. not 5.

28) Bak. Noeldeke, anılan eser, s.135.

takya'ya varmadan Zenon ölmüş, yerine Anastasius imparator olmuştu. Pers elçisi Kavad'a, Roma imparatorluğundaki bu değişikliği haber verince Kavad ona, ayni gayretle giderek parayı istemesi, verilmediği takdirde "savaşı kabul ediniz" diye söylemesi için haber gönderdi.

-XX-

Böylece elçi, söylenmesi gereken barış ve selam sözleri yerine, ve Tanrının kendisine lütfettiği hükümdarlığının başlangıcında onunla birlikte sevinç duyacağı yerde, korku verici sözlerle aziz imparator Anastasius'un kafasını kızdırdı. Elçinin yüksekten konuşan dilini ve kötü niyetini öğrendikten, Zaraduştakan (29) denilen (kadınların herkesin malı olduğunu ve herkesin gönlünün dilediği ile münasebette bulunmasını emreden) iğrenç mezhebi yeniden kurduğu ve tabiiyetindeki Armenyalılar'a ateşe tapmadıkları için kötülük yaptığını da anladıktan sonra Anastasius, para yerine Kavad'a şu sözleri yolladı: "Benden önce hüküm süren Zenon'un göndermediği gibi, Nisibis'i boşaltıp bana verinceye kadar ben de para yollamıyacağım. Çünkü, barbar sayılan Germanlar ile Blemesler (30) ve daha birçokları ile yapmak zorunda kaldığım sa-

29) Mezdek'in halefleri, Zaraduşt (Zerdüşt) un şagirdi Khoragan oğlu Bamdad oğlu idi. Bak. Noeldeke, Gesch, der Perser, s.455-467, bilhassa s.456-457.

30) Yunancada Biemues veya Biemmues, Habeşli veya Zenci ırkından olup sözde Yukarı Mısır'ı yağma ederdi. Quatremere, Memoires geographiques et Historiques sur PEgypte, II. Cild, l3l s. de onu, Arap oğrafyacılarındaki El-Buca veya El-bBua'ya benzetir fakat daha çok, El-İdrisi'nin eserindeki Beliyun (?)a benzemektedir. Bak. Dozy ve De Goege, Description de PAfrique et de PEspagne per Edrisi, (metin) s.2l,27 ve 26, 32.

vaşlarda Roma askerlerini ihmal edip de onların yerine seni besliyemem."

-XXI-

(Armenyalıların Perslere karşı isyanı)

Kavad'ın idaresi altındaki Armenyalılar onun Romalılar'dan iyi bir cevap almadığını işitince cesarete gelerek kendilerini kuvvetlendirdiler; Persler'in kendi memleketlerinde kurduğu ateşgedeyi yıktılar ve aralarındaki mog adlı sihirbazları öldürdüler. Kavad bunlara karşı, kendilerini cezalandırıp yeniden ateşe tapmalarını sağlamak üzere bir ordu ile bir merzban (31) gönderdi. Fakat Armenyalılar onunla çarpışarak, hem askerlerini, hem de kendisini telef ettiler; ayrıca kendi tabiiyetine geçmek isteğinde iken Anastasius, sırf Persler ile savaşı körüklediği düşünülmesin diye bu teklifi kabul etmek istemedi. Onu para vermemekle suçlu sayanlar, kendisine ait olmayan bir nesneyi zorla isteyeni daha çok suçlu görmelidirler. Eğer Kavad iyilikle ve ikna ederek parayı istemiş olsaydı, kendisine gönderilirdi. Fakat o, Firaun gibi onun yüreğini katılaştırdı, savaş tehditleri kullandı. Böyle iken biz, onun kötü akideleri yüzünden kendisine daha büyük bir felaket gönderecek olan Tanrının adaletine inanıyoruz. Çünkü o, tabiat kanunlarını bozarak Allah'a karşı olan korku yolunu yüketmeğe çalıştı.

31) Kelimenin aslı marzebana veya marzban'dır, ki Persçe "yürüyüş (doğrusu: uç, hudut) muhafızı" manasına gelir, Almanlar'ın "Markgraf"ı karşılığı sayılır. Yani hemen hemen "satrap"a muadildir. Bak. Noeldeke, Gesch. der Perser..., s.102, not 2, ve s.446.

-XXII-

(Kadişler ve Temurlar'ın (Şemr'lerin), Arapların isyanı)

Bundan sonra, tabiiyetinde bulunan Kadişaya ahalisi toptan Kavad'a karşı ayaklanarak, Nisibis'e girmek ve orada kendileri için bir kırallık kurmak istediler; ve bu uğurda epeyce bir müddet savaştılar. Persler ülkesinde oturan Tamuraya (32) halkı da, kendilerine Kavad tarafından birşey verilmediğini görünce, ayaklandılar. Bunlar, arasında yaşadıkları yüksek dağlara güveniyorlardı; etraftaki köyleri yağma ve harap etmek ve tacirleri soymak için aşağılara iniyorlar ve sonra yine yerlerine çıkıyorardı. Memleketin soyluları da, karılarının kötülük/fuhuş yapmasına müsaade ettiği için, Kavad'dan nefret ediyorlardı. Tabiiyetindeki Tayyaye (33) de, hükümdarlığının kargaşalığını görünce, bütün Persli topraklarında güçleri yettiği kadar çapulculuk ve yağmacılık etmeğe başladılar.

-XXIII-

Bu sırada Roma imparatorluğundan da başka bir üzüntü zuhur etti. İsavriyalılar, Zenon'un ölümünden sonra İmparator Anastasius'a karşı ayaklanmışlardı ve kendi arzularına göre (34) bir imparator seçmek istiyorlardı. Kavad bunu duyunca fırsatı bulduğunu

---

32) Sincar de Dara yakınlarında yerleşmişlerdi. Bak. Noeldeke, Zeitschrift d. D.D.G., XXXIII. 157.

33) Metinde Tayyaya olarak geçer aslı Arap Tayyi' kabilesidir ki kuzey Arabistan'ın en kuvvetli kabilelerinden biridir.

34) Bak. Lebeau, yukarıda anılan eser, VII. 229 ve devamı.

umara, Romalılar'a elçiler gönderdi. İsavriyalılar'ın bu isyanından ürkerek Romalılar'ın kendilerine istedikleri parayı göndereceklerini sanıyorlardı. Fakat İmparator Anastasiu, ona şöyle haber yolladı: "Eğer bu parayı borç olarak istiyorsanız, gönderirim. Fakat, adetiniz üzere istiyorsanız, İsavriyalılar'la savaşan Roma askerlerini bırakıp da bu para ile Persler'in yardımcısı olamam." Tasarladığında muvaffak olamayan Kavad'ın bu sözlerle itibarı sarsılmıştı. İsavriyalılar'a galebe çalınarak bozulup yokedildiler, bütün şehirleri yakılıp, yıkıldı. Pers ululaları, kötü ahlakı ve uygunsuz kanunları yüzünden Kavad'ı öldürmek için gizlice suikast hazırladılar. Kavad ise bunu haber alınca, hükümdarlığını bırakarak Hunlar'ın topraklarına, bir zamanlar rehine olarak sarayına bırakıldığı hakanın yanına kaçtı.

-XXIV-
(Camasp ve Kavad'ın yeniden hükümdarlığı)

Yerine kardeşi Zamaşp (Camasb) (35) geçti. Kavad, Hunlar'dan kızkardeşinin kızı (36) ile evlendi. Kızkardeşi, babasının öldürüldüğü savaşta tutsak alınarak buraya getirilmişti. Ve, hükümdar kızı olduğundan Hunlar'ın hakanına zevce olarak, ondan bir kız çocuğu doğurmuştu (37). Kavad kaçıp da buraya gelince kızkardeşi, kızını zevce olarak ona verdi. Kavad da hakanın damadı olmak dolayısıyla, cürete geldi. Hergün hakanın karşısında ağlayıp, sızlıyor; gidip soyluları öldürerek tahtına çıkabilmek üzere bir miktar asker vermesi için kendisine yalvarıyordu. Kaynatası da is-

---

35) Bak. Noeldeke, Gesch. d.Perser..., s.l42 ve not 2.
36) Bak. Noeldeke, ayni eser, s.l37, not l.
37) Bak. Noeldeke, anılan eser, s.l30, not l ve 3.

teğine göre ona epeyce bir kuvvet verdi. Pers topraklarına yetişince kardeşi bunu işitti ve kaçtı; kendisi de soyluları öldürerek, muradına yetti. Ayni zamanda Tamuraye'ye haber gönderip: Eğer kendiliklerinden ona teslim olmazlarsa, savaşla zaptedileceklerini bildirdi. Fakat, Roma topraklarına girmek üzere kendi ordusuna katılırlarsa ve girdikleri şehirleri yağmalamaya kalkışmazlarsa, haksızlıkla ellerinden alınan her şeyi (XXII. Bölüm) geri vereceğini belirtti. Bunlar da Hun ordusundan korktukları için Kavad'a boyun eğdiler. Kadişaye bile-ki Nisibis'e karşı ayaklanmışlar (XXII. Bölüm)-bu haberi işitince ona itaat ettiler. Ve Tayyaye de, Kavad'ın Romalılarla savaşmak üzere olduğunu görünce, istekle onlara katıldı. Öte yandan Armenyalılar vaktiyle yakmış oldukları ateşgedeler yüzünden kendilerinden öç alınmasından korkarak, Kavad'a itaat etmek istemediler. Fakat Kavad, bir ordu toplayarak onlarla savaşa gitti. Onlardan çok daha kuvvetli olmasına rağmen, onları yenemedi. Fakat, Romalılar'la yapılacak savaşta, kendisine yardımcı olurlarsa onları ateşe tapmaya zorlamıyacağını vaadetti. Onlar da korktukları için, istemiyerek bu işe razı oldular.

Bundan sonra, Roma topraklarına girdikten sonra Kavad'ın neler yaptığını, tarihleri ile size anlatacağım. Fakat şimdi, bana buyurduğunuz gibi , meydana gelen alametlerden ve cezalardan, çekirge, salgın ve kıtlıktan sırasıyla bahsedeceğim. Bunlar daha önce ortaya çıktığından, yönümü şimdi oraya çeviriyorum. Ve hikayem karışmasın diye de, yılları ayrı ayrı ve birer birer yazıp, her yılın içinde onları birer birer sıralıyacağım. Siz seçkin kulunun duaları sayesinde Tanrı benim yardımcım olsun.

(Sasanlı-Bizans Savaşı Başlamadan
494-501 YILLARI ARASINDA GÖRÜLEN TÜRLÜ
TÜRLÜ FELAKETLER)

-XXV-

(Eserin Kaynakları)

İskender yılı 806 (m.s.494-495). Aziz Baba, sizi yormaktan çekindiğim için, hadiseleri kısa fasılalarla yazmama rağmen, savaşın sebebi ve nasıl çıktığı ile alakalı olarak yeter bilgiler verdiğimi sanıyorum. Bunların birtakımını eski kitaplardan, bazılarını her iki hükümdara elçi olarak hizmet eden kimselerle temasımdan ve bir başka bölümü de bu vak'aları gören kimselerden tedarik ettim. Fakat şimdi size, kendi çağımızda olup biten hadiselerden bahsedeceğim. Çünkü bu yıl ile birlikte (494 Ekim ayında itibaren) korkunç bir ceza faslı başladı.

-XXVI-

(Çıban Afeti)

Bu sırada gövdelerimiz iyice sağlam, fakat ruhumuzun ıztırabı sayısızdı. Günahlarından tövbe edenlerden çok derin haz duyan Tanrı, gövdelerimizi ruhumuzun bir aynası haline getirdi; ve baştan ayağa çıbanlarla doldurdu. Sanki O, bu dış görünüşümüzle içimizin nasıl olduğunu bize göstermek ve gövdemizin bu çirkin belirtileri ile ruhumuzun korkunç derecedeki çirkinliğini tanıtmak istiyordu. Bütün insanlar günahkar oldukları için, hepsi bu afete tutulmuşlardı. Şehrimizin bütün halkının vücutlarında şişkinlikler(l) ve çıbanlar vardı. Ve bu belirtilerle kaplı yüzler, kor-

kunç görünüşler arzediyordu. Öyle kimseler vardı ki, bütün gövdeleri, avuç içleri, hatta tabanlarına varınca bu çıban ve kabarcıklarla kaplanmıştı. Öte yandan birtakım kimselerin birçok uzuvları da, büyük oyuklarla delik deşik olmuştu. Böyle iken, onları koruyan Tanrının yardımı ile hiç kimsenin ıztırabı çok sürmedi. Gövdede bir arıza da kalmadı. Tedaviden sonra çıban izlerinin belli bir surette görülmelerine rağmen uzuvlar, gövdedeki vazifelerini yapabilecek şekilde kaldılar. Bu sırada Urfa'da buğdayın otuz ölçeği (modyos'u) birer dinara (altına) gidiyordu(2).

-XXVII-
Urfa'da Eğlence ve Mucize

807 yılı (m.s. 495-496). Bu yıl (496) İyar (Mayıs) ayının 17'sinde bütün insanlara yağarcasına saadet inerken ve (Tanrı inayetiyle) mahsul bereketli, yağmur yağıyor ve meyveler mevsiminde yetişirken Urfa halkının büyük bir kısmı açıktan günah işlemeğe başlıyarak, canlarının sağlığını bütün bütüne tehlikeye koydular. Her türlü zevke ve eğlenceye dalıp, Tanrı'ya ihsanları için şükranlarını bile göndermez oldular. Aksine, bu vecibeyi ihmal ederek günahlarının cezası ile çürüdüler. Ve sanki içine gömüldükleri bu gizli veya açık günahları yetmiyormuş gibi, Cumayı Cumartesiye (3) bağlıyan geceler (Cumaları) dansöz Trimerius'un oynadığı bir yerde(4) toplanıyorlardı. Eğlencenin şerefine sayısız ışıklar yakarlardı ki, bu adet daha önceleri bi-

l) Bu kelimenin mahalli sözlükteki karşılığı (Arapçadan) khuracat diye verilmiştir.
2) Süryanice modiyos, latince modius, Süryanicede dinar (latince: denarius), Bizans parası eureus.
3) CUma ile Cumartesi sabahı arasındaki gece

linmiyordu. Bunlar, ırmak (5) boyundaki yerler üzerinde Tiyatro Kapısı(6)ndan Kemerler(7) Kapısı'na varınca uzayan kesimde tertiplenirdi: Yanan kandilleri (Yunanca: Kandilay) kıyı boyunca dizer, direkler üzerine, belediye dairesine (8), yukarı mahallelere(9) ve daha birçok yerlere asarlardı. Bu ahlaksızlık yüzünden onları uslandırmak üzere Tanrı tarafından şaşılacak bir mucize geldi. Şöyle ki, kutlu imparator Konstantin heykelinin elinde tuttuğu Haç sembolü, bir dirsek boyu kadar heykelin elinden fırlamış, Cuma ve Cumartesi günü akşama kadar öylece kalmıştı. Pazar günü bu sembol kendiliğinden yerine yaklaşmış ve heykel onu, eskisi gibi yine eline almıştı. Bu belirtiden dolayı kahinler, yapılan işlerin Tanrıyı razı etmeye aykırı olarak çok ileri gidildiğini anladılar.

---

4) Süryanice metindeki nota bakınız.

5) Şimdi Karakoyun denilen Daysan suyu olup, eskiden kuzeybatıdan güneydoğuya, doğru şehre girer, batıdan Ayn el-Halil veya 'Ayn-İbrahim kolunu alır.

6) Bu hazırlıklar şehrin Deysan suyuna yakın yerinde idi.

7) Burada tek iken Kemer'ler diye cemi şeklinde okumaya cesaret ediyorum. Bak. Cureton, Ancient Syriac Documents, I. 22. Kielli G. Hoffmann burasını İnter-Kapusı veya Türbeler diye anar.

8) (Yunanca) Antiforos (yani meydan-arkası anfi-forem yerine). Bak. Procopius, De Aedificiis, II 7, Dindorff neşri, Cilt III. s.229.

9) Şehrin güneybatısında ve en dik yeri olup, kıral Abgar tarafından yapılan saray ve tahkimatın kalıntıları vardır. Assemani'nin Bibliotheca Orientalis, I. Cilt, s.390-393 te bildirdiğine göre bunlar, İskender yılının 513 ve Miladın 201 senesinde yapılmıştır. Süryanice metinde, "şehrin en dik yeri" manasına gelen kelime kullanılmıştır.

-XXVIII-
Piskopos Kurus

808 yılı (m.s. 496-497). Bu belirti bizi günah işlemekten alıkoymaya yetişmedi. Tersine olarak, cüretimiz daha çok arttı ve kendimizi günahların kucağına atıverdik. Kıskançlık ile aile kutsiyetine ihanet aramızda iyice yerleşti: zina ile fuhuş haddini aştı. Çıban afeti halk arasında daha çok yayıldı. Şehir ile çevresindeki birçok köylerin halkının gözleri kör oldu. Bu sırada piskopos Mar (10) Kürus (Cyrus), ortaya çok güzel bir hamiyet fikri koydu; vatandaşlara, badarak yortusu şerefine taşınacak şaraplar için gümüşten bir teskere (11) yapmalarını söyledi. Öyle ki, bir şehidin ruhunu azizlemek için hizmete gittiklerinde şarap şişelerini bunun içinde taşıyacaklardı. Buna herkes kazanı nisbetinde yardımda bulundu. Fakat Aurrelia'nın (12) kocası Eutychienus, kendi servetinden yüz dinar (altın) vermekle, iyi niyetini gösteren ilk insan oldu.

-XXIX-
Urfa Valisi Aleksander

Bu yılın sonunda (497 yazında) vali Anestasius azledilip yerine, Aleksender geldi. Şehrin sokaklarını pislikten temizletti ve işçiler tarafından sokaklarda kurulan barakaları (13) yıktırdı. Aleksander, ayni zamanda

---

10) Mar adı, Mari sözünden kısaltılmış olup, "Efendimiz" demektir.

11) Yunanca lektikion, latince lectica.

2) Assemaniye göre İrene'dir. bak. Bibi, Orient., I. Cilt, s.267, sütun 2.

saray kapısının önüne bir kutu yerleştirerek üzerine, herhangi bir kimsenin açıkça söylemek istemediği hususu hiç çekinmeden bir kağıda yazıp bunun içine atabileceklerine dair yazı yazdırdı. Ve böylece çok kimselerin yazıp kutuya attıkları pek çok şeyler öğrendi. Her Cuma Aziz Yuvannes Babtist (l4) ve Havari Aziz Adday kiliselerinde oturur, haklı davaları hiçbir para karşılığı olmaksızın hallederdi. Ve böylece, mazlumlar, zalimlere, iftiraya uğrayanlar, iftiracılarına karşı cesaret kazandılar; ve davalarını Aleksander'e getirip hallettirdiler. Elli yılı geçtiği halde aranıp sorulmamış birtakım davalar bile onun huzuruna getirilerek halledildi. Aleksander, Kemerler-Kapısı yanındaki örtülü geçidi (l5) yaptırdı. Aynı zamanda dirlik anbarı (l6) yanında yapılması yıllardan beri kararlaştırılan umumi hamamı (Yunanca; demosion) da yaptırmağa başladı. Ve esnafın Pazar akşamları(l7) dükkanlarını kapayıp üzerlerine birer haç ile beşer fener (Yunanca: fanoy) asmalarını buyurdu.

---

l3) Arapçadaki Mestaba, Mastaba, yunancada stibas-ada, stibadion gibi.

l4) Yunanca Martirion kilisesidir ki, Azizlerin kemikleri burada muhafaza edilir.

l5) Bizanslılarca peripatos beden/sur demektir (bak. Du Cange). Fakat buradaki eski bir manası, üstü örtülü geçittir. Bu ya Yunancadan alınmadır veya yanlıştır.

l6) Yukarıdaki 7. nota bakınız.

l7) Cumartesi ve Pazar demek istiyor.

-XXX-
Urfa'da Eğlence ve Hamamın Çöküşü

809 yılı (m.s.497-498). Bütün bu hadiselerin olduğu sıralarda, yine dinsizliğin terennüm edildiği eğlence zamanı geldi. Ve şehrin (Urfa'nın) halkı her zamankinden çok aşırı olarak kendilerini bu eğlencelere koyuverdiler. Yedi günün her akşamı erkenden, belden aşağı bol elbiseler giyinerek ve (üzerine) sarıklar (tülbendler) (18) sarınarak tiyatroya gidiyorlardı. Önlerinde kandiller ve buhurlar yanardı. Ve bütün gece uyumaksızın, dansözü (19) alkışlamak için şehvete susamış bir vaziyette şarkılar ve nağralar döner dururdu. Bu yüzden, duaya gitmeyi bile ihmal ederek, artık hiçbiri (kulluk) vazifesini zerre kadar düşünmemeğe başladı. Tersine, pek böbürlenerek, "bizim gibi hareket ediniz" diyen ataları ile alay ettiler; ve şehrin eski sakinlerinin aptal ve beyinsiz kimseler olduğunu söyliyecek kadar ileri gittiler. Dinsizlikte cüretlerinin bu kadar arttığı sıralarda kendilerini ikaz edecek, azarlıyacak veya kulaklarını bükecek kimse yoktu. Çünkü bu sırada Urfa'da Mabboc(20) piskoposu Xenaias'ın bulunmasına rağmen-ki, halkın terbiyesine çalışmayı herkesten çok onun üzerine alması düşünülürdü-o bile, bu mevzuda halk ile bir günden başka konuşmadı. Fakat yine onlar için

---

18) Süryanice kelime, Yunanca poykila, Latince embroidere robes karşılığı olup, (Yunanca: fakeolia, fakeulides) fakiolia ile de ayni ve sarık, tülbent demektir. Bak. Du Cange.

19) (XXVII. Bölüm) de anılan dansöz Trimerius'tur.

20) Mabboc veya Mabuc, (Romalılarca) Hierapolis, şimdiki Menbie, Antakya patriki (imparator) Severus'un dostu olan Xenalas veya Philoxenus, bak. Assemani, Bibl. Orient., Cilt II, s.10 ve Bickell, Conspectus rei Syrorum literariae, s.40. Wright, Catalogue of Syriac MSS. in the British Museum, s.526 ve devamı.

esirgeyen Tanrı, belki günah işlemekten vazgeçerler diye, merhamet gösterdi. Zira, yazlık hamamın (21) soğukluk dairesi ile iki direği (Yunanca: basilikay) çökmüştü. Fakat, yine Tanrının lütfu sayesinde, çökme gürültüsünü işitip kaçarken soğuk kurma kapısında ezilen iki kişiden başka, gerek içeride ve gerekse dışarıda birçok çalışanlar olmasına rağmen, kimse incinmedi ve ölmedi. Ölenler de, kapıyı hareket ettirmek için iki tarafından yüklenmişlerken biri ötekinden daha önce çıkmak için başladıkları çekişmede vakit kaybetmeleri neticesi üzerlerine düşen taşla ezildiler. Bu hadise üzerine uyanan kimseler, şehri daha büyük bir matem inlemesinden koruduğu için Tanrıya şükrettiler. Çünkü hamam, birkaç gün içinde yeniden açılabilecekti. Çöküş o kadar olmuştu ki, en alt sıradaki taşlar bile yerlerinden oynamışlardı.

-XXXI-
(Vergilerin Bağışlanmasına Urfa'lıların Sevinci)

O yılda imparator Anastasius bir ferman çıkardı ki, buna göre esnafın dört yılda bir ödedikleri para kaldırılacak ve ayni zamanda (yıllık) vergiden (22) de muaf tutulacaklardı. Bu ferman yalnız Urfa'da değil, bütün Roma imparatorluğu şehirlerinde yürütüldü. Urfalılar dört yılda bir defa devlete yüz kırk altın (23) verirlerdi. Bu haber üzerine bütün şehir coştu, büyük

---

21) Süryanicede urinal veya latrine kelimeleri karşılığı olup, arapçada tefsire deniyor.

22) Bu vergeye (yunanca) Khrusarguron deniyordu. Bak. Lebeau, anılan eser, VII. 247.

küçük herkes ak elbiseler giyinerek; meş'aleler, yanan tütsülerle dolu buhurdanlar taşıyarak Tanrıya şükretmek ve imparatoru takdis için badarak ayini yaptıkları Aziz Sergius ve Aziz Simeon kilisesine gittiler. Sonra şehre dönerek, bir haftayı sevinç ve mes'ut eğlencelerle geçirip, bu eğlenceleri her yıl kutlamaya karar verdiler. Bütün esnaf (Ulu) kilisenin (24) avlusunda, direkli geçitler içerisinde eğlence ve ziyafetler yapmaya başladılar.

-XXXII-
Piskopos Petros ve Vali Demosthenes

Bu yıl (498 de) Haziran (Süryanice: Khaziran) ayının 5'inde piskopos Mar Kürus öldü ve yerine Petros geçti. Yılın yortularına Paskalya öncesi Pazar yortusunu kattı. Öteki yortuları da düzgünce yürütmekle birlikte, Haçı Suya Atma yortusunu hemen takip eden gece suyu kutlama adetini de ortaya koydu; ve Kutlu Hafta (Paskalya öncesi)nin Perşembe günü bütün halk huzurunda (ölülerin başı ile el ve ayaklarına sürülen Kudüs'ten gelme) mağfiretyağı üzerine dua okudu. Bu sırada vali Aleksander azledilmiş, yerine Demosthenes getirilmişti. Bunun buyruğuna göre, şehrin bütün kemerli direkleri badana ettirildi. Bunun üzerine şehrin görgülü şahsiyetleri tasaya düştü; çünkü onlarca bu hareket, evlerine yaklaşmakta olan bir felaketin belirtisi idi.

---

23) Bu manadaki kelime Yunancadaki litral ve Latince librae karşılığıdır. Sardinya Fenikalileri vasatısiyle m.ö. ikinci yüzyılda geçtiği sanılıyor. Arapçada bunun karşılığı riti ve rati kelimesidir.
24) Bu Ulukilise'nin Havari Aziz Thomas adına kurulduğu biliniyor (bak. Assemani, Bibi, Orient., I. Cilt, s.399).

-XXXIII-
Çekirge ve Zelzeleler

810 yılı (498-499). Bu sırada kötü halimizi düzeltmek için Tanrı adaletinin bir delili açıktan üzerimize yağmağa başladı. Zira, bu yılın (499'un) İyar (Mayıs)nda yine dini hiçe sayan kötü eğlenceyi kutlama zamanı geldiğinde, güneyden şehrimize çok büyük ölçüde bir çekirge sürüsü hücum etti. Böyle iken bu sürü o yıl hiç bir zarar ve bozma yapmadı, fakat toprağa bir çok sayıda yumurta (sirke) bırakarak çekildi. Çekirge yumurtaları toprağa girdikten sonra, korkunç zelzeleler oldu. Muhakkak ki bu sarsıntılar halkın, kıtlık ve hastalıkla daha fazla cezalandılmadan, batmış olduğu günahlardan silkinip uyanmaları için oluyordu.

-XXXIV-
499 Eylülü Zelzelesi ve Nikopolisin yıkılması

Bu yılın (499 un) Ab (Ağustos) ayında Anastasius'tan, Anfiteatrdaki vahşi hayvan güreşlerinin Roma imparatorluğunun bütün vilayetlerinde yasak edildiğine dair bir ferman çıktı. İlül (Eylül) ayında çok korkunç bir zelzele oldu; yer yüzünde gökten gelen korkunç bir ses işitildi. Öyle ki bu gürültüden yeryüzü temelinden sarsıldı. Bütün köy ve kasabalar bu sesi işitmiş ve zelzeleyi duymuştu. Her bucaktan tehlike söylentileri ve kötü haber geldi. Birtakımlarının söylediğine göre, Fırat ırmağı ile Aberne(26) sıcaksu

---

25) Bak. Le Quien, Oriens Christianus, II. Cilt, sütun 962. Bu addaki ikinci piskopostur.

kaynağında mucizeli bir belirti görülmüştü. Bu söylentiye göre bunlar (Fırat ile kaplıca), kaynaklarından kurumuşlardı. Bu bana, asılsız gibi gelmiyor. Çünkü, her ne zaman toprak zelzele ile sarsılsa, bu çatlak yerlerdeki akarsular artık akmazlar ve hatta çok zaman yönlerini bile değiştirirler. Hazreti Davud'un onsekizinci ilahisinde (27), düşmanlarının Tanrı tarafından toprağın sarsılması, dağların çatlaması ve buna benzer şeylerle cezalandırıldığını söylediği gibi biz de bunun gerçekte vuku'bulduğuna inanalım. Zira O, şöyle der: "Ya Rab, senin gazabından, burnunun, nefesinin vuruşundan, suların derinlikleri göründü, ve dünyanın temelleri açıldı." (28) İşte yine bu sırada bir mektup geldi ve bütün kilise halkı huzurunda okundu. Bu mektup, Nikopolis'in (29) geceyarısı ansızın çöküp yerle bir olduğunu ve bütün sakinlerini mahvettiğini bildiriyordu. Oradaki birtakım yabancılar ve seyahat için oraya gitmiş bulunan bizden bazı kimseler de yıkıntılar altında kalmışlardı. Bunu bize, oradan dönen arkadaşları söylediler. Şehrin çevresini kaplıyan surlar ve içindeki her şey altüst olmuş ve kilisedeki mihrabın arkasında bir yerde uyuyan bir piskopos ile iki kişiden başka kimse sağ kalmamıştı. Onların yattıkları odanın tavanı çökerken, tavanı tutan direklerin bir ucu mih-

---

26) Aberna Kaplıcası, Dicle ile Fırat arasında ve Sivereğin kuzeyine doğru şimdiki Çermük veya Çermik (kasabası) yakınındadır. Bak. (359 yılında Amid şehrini gören Roma tarihçisi Antakyalı (Ammianus Marcellinus, l8, 9, 2 ve J. Benjamin II. Eigth Years in Asia (Hanover, l863), s.82.

27) XVIII. Mezmur, 7.

28) XVIII. Mezmur, l5.

29) Filistin'de Yafa ile Kudüs arasındaki Emmaus (Arapça 'Amvas) un öteki adı.

rabın duvarına dayalı kalmış ve üzerlerine yıkılmamıştı.

Doğruluğuna inandığımız bir dindaşımız bana hadiseyi şöyle anlattı: "Nikopolis şehrinin yıkılacağı akşam, bir arkadaşımla şehir içinde uyuyorduk. Arkadaşım o gece pek sıkılıyordu. Bana: "Kalk gidelim geceyi, alışık olduğumuz gibi, şehir dışındaki mağarada geçirelim; burada rahat edemiyorum. Hava çok sıcak, uyuyamıyorum" dedi. Böylece ikimiz de kalktık, kasabanın dışına çıktık ve adetimiz üzere geceyi mağarada geçirdik. Tan atacağı sırada arkadaşımı uyandırdım. "Haydi kalk, güneş doğuyor; kasabaya inip işimize koyulalım" dedim. Kalktık; kasabaya gelince bütün evleri altüst olmuş; insanların, sürülerin, sığır ve develerin bu yıkıntılar ile örtülü bulunduğunu gördük. Toprağın altından gelen inilti sesleri vardı. Vak'a yerinde toplananlar, piskoposu tavan altından çıkardılar. Piskopos da badarak ayinini kutlamak için şarap ile ekmek istedi; fakat bulamadı. Çünkü, bütün şehir yıkılmış ve hiçbir şey kurtulmamıştı. O sırada oraya bir yolcu, iyi bir adam geldi ve piskoposa bir dilim ekmekle şarap verdi. Piskopos ayin yaparak dua etti ve oradakilere hayatın derin sırrını anlatmaya çalıştı. Bu haliyle o bana, Sodom'dan kaçan adil Kut gibi göründü." Bu kadar söylemek kafidir.

-XXXV-

Arsamosata Kilisesinin Çöküşü

Kuzeyde Arsamosata (30) denilen bir kilise vardı ki, çok sağlam olarak yapılmış ve fevkalade güzel işlenmişti. Her yıl belli bir günde, orada gömülü şehidlerin ruhunu taziz gününde, dört yandan birçok kimseler oraya gelerek toplanırlardı. Bunlar buraya kısmen dua, kısmen de menfaatleri için gelirlerdi. Çünkü bu günde orada toplananlara çok miktarda yiyecek dağıtılırdı. Birgün orada her sınıf erkek, kadın ve çocuktan müteşekkil çok büyük bir kalabalığın toplandığı bir sırada, korkunç şimşekler çakmağa, yıldırımlar düşmeğe ve müthiş gürültüler işitilmeğe başlandı. Ve bütün halk, kilisenin içine azizlerin kemiklerinden medet ummaya koştular. Onlar gece yarısı büyük bir korku içinde dua ile ve azizlere hizmetle uğraşırken, kilise yıkıldı ve içinde bulunan halkın çoğunu ezdi. Bu vak'a Nikopolis'in yıkıldığı ayni günde oldu.

-XXXVI-
8 Saat Süren Güneş Tutulması ve Urfa'da Dualar

811 yılı (499-500). Bütün bu zelzelelere ve felaketlere rağmen içimizden hiç kimse, sürüklenmekte olduğu kötü yoldan ayrılmadı ve bu yüzden memleketimiz aftan bile mahrum kaldı. Çünkü biz başkalarını üzen (31) cezalardan uzak kalmıştık ve ıraklardan gelen rivayetlerle

---

30) Yunancada Arsamosata, Arapçada Şimşat, Süryanicede Arşemşat diye telaffuz edilirdi Yunan harfleriyle Arxemxat veya Arximxat diye de yazılırdı (bak. Wright, Catalogue, s.433, sütun 2). Khartabirt veya Kharput bölgesinde olup, biraz doğuya doğrudur.

şayialar da bizi korkutmamıştı. Ve şimdi öyle bir dayak yemiştik ki, artık buna hiçbir çare ve ilaç kalmamıştı. Şimdi artık Tanrının adaletini anlıyalım; ve "Tanrı adil ve hükümler doğrudur"(32) diyelim. Evet, çünkü bütün üzüntülere sabırla dayanırken, mucizeler ve başka belirtilerle hala bizi kötü işlerimizden kurtarmak istiyordu. O yılın 23 Teşrin (Ekim)inde bir Cumartesi günü seher vakti güneşin parlaklığı kaybolmuş ve ışık yuvarlağı gümüş gibi görünüyordu. Dokunacak ışığı kalmadığından ona kolayca bakabiliyorduk. Çünkü bakmaktan alıkoyacak ne ışığı, ne de parlaklığı vardı. Tıpkı aya baktığımız gibi ona da bakıyordu. Bu hal, hemen hemen sekiz saat kadar sürdü. Mevcut olan pek az bir ışığın üzerinde parladığı yer, sanki üzerine küller ve kükürt serpilmiş gibi görünüyordu(33). Ayni günde başka bir korkunç ve dehşetli vak'a, şehrin surlarında meydana geldi. Eskiden kıralın sadıklığı, halkının doğruluğu yüzünden Efendimiz (Hazreti İsa) tarafından takdise değer olan bu şehir, şimdi hesapsız günahları için sakinlerini mahvediyor, tutarsız bırakıyordu. Çünkü surun güneyden Büyükkapı'ya (34) varınca uzayan kesiminde kocaman bir çatlaklık olmuş ve bu kısımdan bazı taşlar fırlayarak epeyce uzak mesafeye atılmışlardı. Babamız piskopos Petros'un emirleri ile umumi dualar teklif edildi ve herkes Tanrıdan merhamet dilemeğe başladı. Mar Petros bütün dua papazlarını, dindarları ve kutlu kilisenin bütün adamlarını, yoksul zengin, kadın erkek, çoluk çocuk ellerinde

---

31) Süryanice metnin notundaki düzeltmeden.

32) CXIX. Mezmur, 137.

33) Yeşua, koyu bir Londra sisini başka hangi kelimelerle böyle anlatabilirdi.

34) Şehrin güneydoğu kesiminde Harran'a varılan Büyükkapı.

haçlar ve ilahiler okuyarak mütevazi kara elbiselerle şehrin bütün sokaklarını dolaştırdı. Çevremizdeki bütün dindarlar da, büyük bir istekle bu hizmete katıldılar. Ve bütün bu mübarek kimselerin duaları ile güneş eski haline döndü; ve biz de biraz ferahladık.

-XXXVII-
Gökyüzünde Yalancı Güneşler ve Kargı Işığı

Teşri (Kasım) ayında (499 yılında) güpegündüz gökyüzünde üç belirti(35) gördük. Bunlardan biri güneye düşen gökyüzünün tam ortasında bulunuyordu. Rengiyle bulutların arasında bir yay hissini veriyor; içyüzü yukarıya, sırt yüzü aşağıya ve uçları yukarıya bakıyordu. Ve bunun bir eşi doğuda, biri de batıda bulunuyordu. Yine Kanun (500 yılı, Ocak) da, göğün tam kuzeybatı kesiminde kargıyı andıran bir işaret(36) gördük. Bir takımları bunun zeval-süpürgesi, başkaları da savaş-kargısı olduğunu söylediler.

-XXXVIII-
500 Yılındaki Çekirge Afeti, Kıtlık, Açlık ve Göçmeler

Bu zamana kadar şayialar ve görünen belirtilerle, ikaz ediliyorduk. Fakat, gelecek için yurdumuzu dört yandan saracak ıztırap hakkında birşey söylemeğe kimin dili varır? Bu yılın (500) Adar (Mart) ayında, topraktan üzerimize çekirgeler hücum etti. Çekirgelerin çokluğundan öyle tahmin ettik ki, bunlar yalnız toprağa bırakılan yumurtalardan meydana gelenler değildi. Ayni zamanda havanın kendisi de bunları üzerimize püskürtüyordu, gökten üzerimize yağıyorlardı. Sirkeden

---

35) Parhalia denilen yalancı güneşler olduğu bellidir.

çıkan bu çekirgeler, daha ancak sürünerek dolaşabiliyorlardı ki, bütün Arap bölgesinin, Ras-'ayn(37), ve Urfa'nın bütün mahsulünü yalayıp yuttular. Uçmaya başladıkları sırada yayıldıkları sahaya, Asurya'dan Batıdenizi (Akdeniz)ne kadar uzanan bir çizgi yarıçap teşkil ediyordu. Ve kuzeye doğru da Ortaye (39) sınırına varınca yayıldılar. Bütün bu bölgeleri çöle çevirdiler. Ve içinde bulunan her şeye o kadar büyük zarar verdiler ki, daha savaş kopmadan önce biz gözlerimizle, Babilliler için söylenen: "Önünde memleket Aden bahçesi, arkasında ıssız çöl gibi" (40) sözüne tanık olduk. Ulu Tanrı esirgememiş olsaydı, insanları ve sürüleri bile kemireceklerdi. Zira duyduğumuza göre, böyle bir hadise bir köyde olmuş; çalıştıkları sırada körpe çocuklarını bir tarlada bırakan birtakım köylüler, henüz tarlanın öteki ucuna geçmemişlerken, çekirgeler hücum ederek yavruyu öldürmüşlerdi. Bunun arkasınca Nisan (Nisan)da mahsul ve öteki şeylerde pahalılık başgösterdi. Buğdayın dört modii bir dinar (altın)a satılıyordu. Khaziran (Haziran) ve Temmuz (Temmuz) aylarında bu bölgenin ahalisi, yaşamanın bütün çarelerinden aciz

---

36) Güney ve batı kesiminin tam köşesinde diye yazılı. Belki de bir kuyruklu yıldızdan bahsediliyor.

37) Riş'-ayna, Yunancada Resayna, Araplarca Re's-'ayn(şimdiki: Resülayn).

38) Tell-Mevzen de denilen bu yeri Romalılar Konstantia veya Konstantina diye anıyorlardı. ki Mardin ile Urfa arasında, Deyrik veya Derik'in batısına doğru ve Viranşehir bölgesindedir.

39) Ortaya (Ortlar), başlıca şehri Armenya'nın güneyindeki Henzit/Hinzit olan Anzetene,

40) (Tevrattaki) Yoel, II. Bab, 3.

kalmışlardı. Halk, kendisi için darı ekmeye başladı. Fakat bu da yetmedi. Çünkü mahsul gelişemedi. Yıl sona ermeden açlık ıztırabı halkı dilendirecek kadar aciz bıraktı. Öyle ki,sahip oldukları her şeyi, öküz, koyun ve domuzları yarı fiyatına satmaya başladılar. Çekirgeler ne insanlar için yiyecek, ne de hayvanlara otlak bırakıp çekildikten sonra, birçok kimseler yerlerini bırakarak batı ve kuzey kesimlerine göçettiler. Köylerdeki hastalar, yaşlılar, sakatlar, kadınlarla çoluk çocuk, açlıktan bunalan herkes, yürümeğe ve uzaklara gitmeğe güçleri yetmediğinden, ölmemek için dilenmek üzere şehirlere akın ettiler. Bu yüzden birçok köyler ıssızlaştı. Böyle iken bunlar, hatta çok uzaklara gidenler bile cezadan kurtulamadılar. İsrailoğulları ile ilgili olarak yazıldığına göre (41): "Her nereye vardılarsa, Tanrının eli kötülük için onlara karşı idi". Çünkü vardıkları her yere felaketler onlarla birlikte girmiş ve Urfa'ya girenleri bile yakalamıştı. Size şimdi bunları, hiç kimsenin gerçeğe tamamiyle uygun olarak anlatamıyacağını sandığım şeyleri, elimden geldiği kadar anlatmağa çalışacağım.

-XXXIX-
Yiyecek Pahalılığı, İmparatorluğun Bağışlamaları

Şimdi, sorgunuz üzerine size pahalılıktan bahsedeceğim. Gerçeği şu ki, bu uğurda söz söylemeyi gönlüm hiç istemiyordu; fakat, buyruklarınıza karşı en ufak bir saygısızlık yaptığımı düşünmiyesiniz diye, bu hususta konuşmaya kendimi zorluyorum. Bu sırada dört modii buğday, altı modii arpa bir dinara

---

41) (Tevrattaki) Hakimler, II. Bab.15

gidiyordu. Nohudun bir kab'ı (42) beşyüz nümia (43), fasulya ve baklanın bir kabı dörtyüz ve mercimeğin bir kabı üçyüz altmış numia idi. Fakat, daha et o kadar pahalılaşmamıştı. Böyle iken zamanla pahalılık daha arttı ve açlık ıztırabı halkı gittikçe kasıp kavurdu. Yiyecek nesnelerin dışındaki her şey ucuzdu (44). Mesela giyecek ve ev eşyaları, mobilya çok ucuza gidiyordu. Çünkü bunlar değerlerinin yarısına veya üçte birine satılıyor ve ekmeğin pek pahalı olması dolayısıyla, sahiplerinin geçimine yetmiyordu. Bu sırada Baba Mar Petros, vergilerin kaldırılması için (İstanbul'a) imparatoru ziyarete gitti. Böyle iken vali (45) halkın gayrimenkul malına (46) elkoydu, zor kullanarak vergileri topladı. Öyle ki, piskopos imparatoru kandırmaya muktedir olmadan önce vali parayı başşehre göndermişti. İmparator paranın geldiğini görünce, vergiyi kaldırmaktan vazgeçti. Fakat piskoposu büsbütün boş çevirmemek için köylülerin ödemekte(47) oldukları paranın iki fol-

---

42) Yunancada Kabos, eski Yahudi dilinde de vardır (Tevrattaki tahıl ölçülerinden l kab= 2.05 litre, 6 kab= l ölçek= l3 litre).

43) Süryaniedeki bu kelime cemi şeklinde de geçer ve yunanadaki nummos, Latincedeki nummus veya Yunanca nummion'un aynidir.

44) Ucuz manasına gelen bu kelimeyi Bar-Bahlül lügati ve Hoffmann'ın Opuscia Nestroriana, s.84'deki izahıyla belirttim, ki Farsçada erzan ve Arapçada rakhis karşılığıdır.

45) Süryanicede hakim manasına gelen kelime olup, Yunanca hegemon'un aynidir.

46) Buradaki Süryanice kelimenin aslı Farsça dihkaanlar'dır ki, Arapçaya dehakin diye geçmiştir. Bak. Noeldeke, Gesch, d. Persor..., s.35l, not l ve s.440.

47) Metnin burasında bir eksik veya yanlışlık olduğu bellidir.

les'ini (48) kaldırdı ve şehirlileri Roma askerlerine (49) su taşımak mecburiyetinden kurtardı.

-XL-
Urfa'daki Açların Hali

Vali de bizzat imparatoru görmek için, kılıcını kuşanmış olarak (50) yola koyuldu; ve yerine vekil olarak ili idare eylesin diye Eusebius'u bıraktı. Eusebius şehri dolduran köylülerin kalabalığı ve evlerinde ekmekleri bulunmıyan yoksul halkın yüzünden fırıncıların yetişmediğini görünce, iktidarı olan herkesin çarşıda satmak üzere ekmek yapmalarını buyurdu. Yahudi kadınlarına da umumi dirlik anbarından buğday vererek ekmek yaptırttı. Böyle olduğu halde yoksullar yine darlık içindeydiler; çünkü ekmek alacak paraları yoktu. Bunlar sokaklarda, geçitlerle meydanlarda bir lokma ekmek için dolaşıyorlardı. Evinde ekmeği olan kimse yoktu. Ekmek almaya yetmiyecek birkaç kuruş dilendikleri zaman, bununla lahana, şalgam ve ebegümeci alarak çiğ çiğ yiyorlardı. Bu yüzden şehir ve köylerde, her şeyle birlikte sebze kıtlığı da vardı. Öyle ki, artık halk mukaddes yerlere giriyor, açlık dolayısıyla mukaddes ekmeği lalettayin ekmekmiş gibi yemeğe cesaret ediyorlardı. Birtakımı da mekruh hayvan gövdelerinden parçalar keserek pişirip yediler.

---

48) Süryanice folse, Yunanca follis'tan gelmedir ki, Arapçaya da füls veya fels biçiminde (para manasına, yani kuruşun küçüğü) geçmiştir.

49) Buradaki Romalılar kelimesini böyle tercümeden sakınmıyorum çünkü bunlar Roma askerinden başka birşey değillerdi.

50) Kendisinin yine vazife başında olduğunu göstermek için.

-XLI-
Şehir ve Köylerde Açlıktan Ölüyorlar

812 yılı (m.s.500-501). Bu yıl bağbozumundan sonra altı ölçü şarap bir dinara, bir kab kuruüzüm üçyüz numiaya satılıyordu. Köy ve şehirlerde kıtlık pek korkunç çoğalmıştı. Köylerde bırakılan halk acı burçakları, asmalardan vakitsiz dökülmüş üzümleri (51) haşlıyarak yiyorlardı, ki bunlar da şüphesiz kendilerini doyurmuyordu. Şehirdekiler sokaklarda dolaşıp çamurlu ve pis sebze yapraklarıyla saplarını toplıyarak yiyorlardı. Sokaklarda, kemeraltlarında (örtmelerde) uyuyor, gece gündüz açlık ıztırabıyla kıvranıp feryat ediyorlardı. Böylece canları çürüyüp gitti, ağlanacak bir hal aldılar. Zayıflıktan çakallara döndüler. Bütün şehir bunlarla doldu; nihayet sokaklarda, kemeraltlarında ölmeğe başladılar.

-XLII-
Urfa'da Hükümetin Yardımı Acından Ölenlere Yetmiyor

Vali Demosthenes imparatora gidince onu bu aftten haberdar etti. Ve bunun üzerine imparator da yoksullara dağıtılmak üzere epeyce bir para verdi. Vali huzurdan dönünce, bu paralardan birçoğunu yoksul halkın boyunlarına takıp kurşunla mühürletti ve herbirine günde bir kilo ekmek dağıttı. Böyle iken bu yoksullar yine yaşıyamıyorlardı. Çünkü, açlık ıztırabı ile o kadar işkence ekmişlerdi ki, artık ölüp gidiyorlardı. Kıtlık bu sırada, yani Teşri (Kasım) ayında daha da

---

51) Bu Süryanice kelime ufak, kurumuş, henüz koruk iken dökülmüş ve çürümek üzere olan üzümler manasına gelir.

arttı. Ve Kanun (50l Ocak) da yine artıyordu ki, artık her yer buz tutmaya başlamıştı. Yoksul halk geceyi sokaklardı ve kemeraltlarında geçirdikleri için ölüm onları tabii uykuları sırasında yakalıyordu. Sokaklarda çocuklar ve bebekler sızlaşıyorlardı(52). Birtakımın anaları ölmüş, öteki birtakımının anaları da kendilerinden yiyecek istiyen bu yavrulara verecek hiçbir şeyleri olmadığı için, kendilerini terketmişlerdi. Cesetler sokaklara atılmış vaziyette idi; ve şehir halkı onları gömmekten aciz kalmıştı. Çünkü ölen birisini gömmeye götürüp de döndüklerinde, başka cenazeler oluyordu. Sonradan, enodoksos (53) Mar Nonnus'un tedbiri olarak, şehri dolaşarak cenazeleri kaldırmak için adamlar kullanıldı. Ve şehrin bütün halkı sabahtan akşama kadar, enodokseyon kapısında cenazeleri görmek için, toplanıyorlardı. Ulukilise'nin hizmet görenleri, papaz Mar Tewath-il (54) ve Mar Stratonikus (ki, bir müddet sonra Harran şehri piskoposluğuna tayin edildi (55), Urfa kilisesine bağlı yapılardan birinde bir revir kurdular. Ağır hasta olanlar oraya gidip yatıyorlardı. Bu revirde de ölüm vak'aları çok oluyordu ve halk bunları da ötekilerin yanına, enodokseyona gömüyorlardı.

52) Süryanice kelime, bir koyunun meleyişini ifade eder. İsaya XLII. Bab. l4 ile karşılaştırınız.

53) Süryanicede Enodoksarius deniliyor ki, Yunancadan geçme olup, sonunda Latince "arius" tamlamasını almıştır.

54) Assemani, Bibi, Orient., Cilt l. s.27l. sütun 2 de bunu Tutael diye gösteriyor.

55) Bak. Le Quien, Oriens Christ., Cilt II., sütun 977.

Vali, kışlık hamama (Yunanca: demosiyon) mağlı sütunların (Yunanca: basilikay) kapısını kapattı ve içine saman döşetip üzerine kilimler serdirtti. Halk orada yatmağa başladı; fakat bu da onlara yetmiyordu. Şehrin ileri gelenleri bunu görünce, onlar da şifa yurdu kurdular ve birçok kimseler gidip burada barınabiliyordu. Roma askerleri bile hasta kimselerin yatabilecekleri yerler hazırlayıp, masraflarını da üzerlerine alıyorlardı. Fakat halk, yine acıklı ve feci bir şekilde ölüyor ve her gün birçoklarının gönülmesine rağmen, sayı yine yükseliyordu. Urfalılar'ın muhtaçlara baktıkları haberi bütün eyalet içerisinde yayıldığından, sayısızca insan şehre akın etti. Havariler Kilisesi'nin (56) altında Büyükkapı'nın yanındaki hamam (Yunanca: Balaneion) da hastalarla dolmuştu ve her gün buradan birçok ölü çıkıyordu. Şehrin halkı, bütün enodokseyondan taşınan ölülerin gömme merasimlerine ölümden sonra dirilme umudu ile ilahiler, mersiyeler ve ruhani şarkılarla mutlaka katılıyorlardı. Acı ağlayışlar, yüksek feryatlar koparan kadınlar bile vardı. Başlarında, gayretli mürşid Mar Petros giderdi. Vali ile soylular da merasime katılırlardı. Bunlar gömüldükten sonra herkes geriye döner; ve bu sefer de kendi yakınlarında ölenlerin merasimine katılırlardı. Kilise ve enodokseyon mezarlığı dolunca Vali, Mar Kona (57) Kilisesi yanındaki mezarlığı açtırdı ki burayı ataları vaktiyle büyük sıkıntılarla

56) Bak. Assemani, Bibi. Orient., Cilt I., s.403, satır 8-13.

57) Konos veya Kunos, İskender takviminin 624 = m.s.312-313 sıralarında ölen Urfa piskoposu. Bak. Assemani, Bibi, Orient., Cilt I. s.271, sütun 2 s.393, not XII a. 424, not I Le Quien, Oriens Christ., Cilt II, sütun 955.

yaptırmışlardı. Ölüleri buraya doldurdular. Sonra başkalarını ve daha başkalarını açtılar; bunlar da yetmedi. En sonunda eski mezarları birer birer açarak yeni cesetleri doldurdular. Çünkü Teşri (500 yılı Kasım ayı) başından Adar (501 Martı) sonuna kadar her gün yüzden artık, çoğu günler yüzyirmi veya yüzotuz kadar ceset enodokseyondan taşınıyordu. Bu müddet içerisinde sokaklarda, ölüler üzerinde ağlama seslerinden veya ıztırap çekenlerin acı feryatlarından başka birşey işitilmiyordu. Birçokları da Ulukilise'nin avlusunda, şehir meydanlarında ve hanlarda (58) ölüyorlardı. Şehre girmek üzere gelirken yollarda ölenler de vardı. Şebat (Şubat) ayında da kıtlık fazla idi ve salgın afeti artıyordu. Buğdayın on üç kabı ve arpanın on sekiz kabı bir dinara satılıyordu. Bir kilo et yüz numia, bir yumurta kırk numia idi. Kısacası, yenecek her nesnenin kıtlığı vardı.

-XLIV-
Salgın Gitmiyor, Yeni Mahsülün Azlığı

Adar (Mart) ayında bu afet dolayısıyla, Tanrının günahsızları koruması için umumi dualar yapıldı. Halk bunların hayrine dua ederken, tıpkı kavmini vuran melege görünce Hazreti Davud'un Tanrıya: "İşte, ben günah işledim ve ben eğrilik ettim, fakat bu koyunlar, onlar ne yaptılar? Yalvarırım, senin elin bana ve baba evime karşı olsun" (59), demesini andırıyordu. Nisan (Nisan) ayında afet şehir halkı arasında yayıldı ve bir

---

58) Süryanicedeki bu kelime Yunanca pandokeion, pandoksion'dan gelir. Arapçada funduk, İspanyolca fonda ve alhondiga, İtalyanca fondaco.

59) (Tevrattaki) II. Samuel, XXIV Bab, 17.

günde birçok tabutlar dışarı taşındı. Bunların sayısını kimse söyliyemez. Bu afet kılıcı yalnız Urfa'ya uzanmamıştı. Ayni zamanda Antakya'dan Nisibis'e varınca halk bu afet ve kıtlıkla azap çekerek zeval buluyorlardı. Açlık çekmiyen birçok zenginler, pek çok soylular ve yüksek mevki sahibi kimseler bu yıl içinde öldüler. Khaziran ve Tammuz aylarında mahsul alındıktan sonra bu kıtlık ve pahalılıktan biraz olsun kurtulacağımızı sanmıştık. Böyle iken, umduğumuz gibi olmadı. Yeni mahsul buğdayı çok pahalıya, beş modii bir dinara satılıyordu.

-XLV-
Kuru Üzümün Bolluğu, Yeni Ekinlerin Gürlüğü

813 yılı (m.s.501-502). Çekirgelerin bahsettiğim tahribinden, kıtlık ile salgından sonra, Tanrının esirgemesiyle biraz sükunet bulduk. Sonradan vuku'bulan hadiselerden bunun, gelecek felaketlere dayanabilmemiz için bir mühlet olduğu anlaşılıyordu. Bol miktarda üzün vardı ve şarabın yirmibeş ölçüsü bir dinara satılıyordu. Halk, kurumuş üzümlerden kendileri için bol bol yiyecek temin ediyordu. Çiftçiler, kuruüzüm mahsulünün buğdaydan daha çok olduğunu söylüyorlardı. Çünkü, üzümler olgunlaşmaya başlarken sıcak bir yel esmiş ve büyük bir kısmını kurutmuştu. Görgülü kimseler bunun, Tanrının merhameti sayesinde olduğunu söylüyorlardı. Ve bu ceza ile bağışlamanın karışmasından hasıl olan şey, köylülerin bununla dirliklerini hazırlayıp geçen yıl gibi açlıktan ölüp gitmemeleriydi. Çünkü bu sırada buğdayın dört ve arpanın altı modii bir dinara gidiyordu. İki Teşri (Ekim ve Kasım ayları) arasında Tanrının merhameti devam ettiğine dair bir belirti vardı. Bu yılın bütün kışı çok

yağmurlu geçti; ve ekilen buğdaylar, daha Nisan gelmeden şurada burada fışkırmış ve insan boyunu aşmıştı. Hatta boş topraklar bile ekilenler kadar verimli olmuştu. Evlerin damları o kadar çok ot yetiştirdi ki, bazıları bunları biçerek tarladaki itotu (60) gibi satıyorlardı. Bunların başakları da olduğundan ve dolgunluklarından dolayı alanlar farkına varmıyorlardı. Biz bu yıl, eskiden olduğu gibi, tahılın çok ucuzlıyacağını umuyorduk. Fakat umduklarımız boşa çıktı. İyar (Mayıs) ayında üç gün süren öyle bir yel esti ki, birkaç bölge dışındaki bütün mahsullerimiz kuruyup gitti.

-XLVI-
Çılgınca Eğlencelerin Yasağı, Ucuzluk

Bu ayın (Mayıs) içinde, daha önce de anlattığım gibi, eski Yunan masallarının (61) terennim edildiği çılgınca eğlenceler günü yaklaşınca, imparator Anastasius'tan bir ferman geldi: İmparatorluğun hiçbir şehrinde artık dansözler oynamıyacaklardı. Hadiselerin zuhuruna bakanlar, arkası kesilmiyen açlık ve salgın afetlerinin bu eğlencelerde günah işliyenler yüzünden geldiğini söylediğimizden dolayı bizi itham edemiyecek. Çünkü bakın, bu eğlencenin kaldırılmasından otuz gün sonra, dört modii bir dinara satılan buğdayın oniki modii bir dinara ve altı modii bir dinara satılan arpanın yirmi iki modii bir dinara satıldı. Herkes, Tanrı dileyince az bir mahsulü de takdis edebileceğini ve günahlarından pişman olanlara bolluk ve bereket vereceğini açıkça anladı. Bütün mahsulün, anlattığım gibi kurumuş ol-

---

60) Yunanca bu ota agrostis, latince triticum repens, arapça el-thil/es-sil denilmektedir.

61) Şüphesiz ki bunlar, Bizansa ait olmayıp, İyonyalılarındı.

masına rağmen, bu inayet otuz gün içinde ancak geriye kalan σ birkaç bölgenin mahsulünden geldi. Belki de bazıları bu eğlenceyi kaldırtanın, dansözlerin oynamamalarını buyuranın imparator olduğunu düşünerek benim işi iyi muhakeme etmediğimi söylerler. Çünkü bu pişmanlık, gönülle yapılan birşey değildi ki, merhametle mükafatlandırılsın, diyecekler olur. Biz tersine diyoruz ki, lütfunun büyüklüğü ile Tanrı, layık olmayanlara bile merhamet göstermek için fırsat arıyordu. Bunun bir delili de var. Tanrı, İlya'nın onurunu kırması yüzünden mahcubiyete düşen (Samiriye kıralı) Ahab'a bile merhamet göstermiş ve evvelce buyurulan belayı babaevine sokmamıştı (62). Böyle iken ben, hiçbir suretle bunun şehrimizde işlenen tek bir günah olduğunu iddia etmem; çünkü, gizli veya açıktan işlenen günahlar yığın yığın idi. Fakat kusur bulmak ve şahsıma karşı konuşmaktan hoşlananlara, büyüklerime karşı konuşmuş olmak yüzünden fırsat vermemek için, idarecilerimizin de hisseleri bulunan bu günahları keskince belirtmiyeceğim. Öteki hususlarda susmak daha iyidir. Çünkü, Mukaddes Kitabın dediği gibi: "Akıllı adam bu vakitte susacaktır; çünkü zaman kötüdür." (63) Fakat, Tanrı sağlıkla sizi görmeme müsaade ederse, bu meseleler üzerinde istediğimiz kadar konuşuruz.

-XLVII-
Akka Şehrinin Yıkılışı, İzniklilerin Uslanması

Şimdi arzunuz üzere, bu yıl içinde zuhur eden fe-

---

62) (Tevrattaki) I. Kırallar, XXI. Bab, 29.
63) (Tevrattaki) Amos, V. Bab, l3.

laketleri ve bunların olduğu günkü belirtileri dinleyiniz. Bu yılın (502 nin) 22 Ab (Ağustos) Cuma gecesi (64) kuzey kesiminden başlıyan ve bütün gece devam eden bir yangın gözüktü. Öyle sandık ki, bir ateş hücumu ile bütün yurdumuz yanacak. Fakat Tanrının merhameti bizi korudu. Böyle iken, Jerusalem'e seyahat eden bazı dostlarımızdan aldığımız bir mektupta, yani gece Ptolemais veya Akko şehrinin (65) altüst olduğu ve içinde sağlam duram tek nesne kalmadığı yazılıyordu. Yine birkaç gün sonra gelen birtakım Surlu ve Sidonlular, yangının gözüktüğü ve Ptolemais şehrinin altüst olduğu gece kendi şehirlerinin de yarısının yıkıldığını söylediler. Berytus (Beyrut) ta ise yalnız Yahudi tapınağı, Akko'nun altüst olduğu gece yıkılmıştı. Nikomedia (Bithynia'da şimdiki İznik) halkı, ceza olarak Şeytana teslim edilmiş, birçokları kötü ruhlar tarafından eziyet görmüşler; ancak Efendimizin Hz.İsa'nın sözünü (66) hatırlayıp da dua ve oruçta sebat gösterince salaha kavuşabilmişlerdi.

---

64) Perşembe gününü Cumaya bağlayan gece
65) Araplarca Akka ve Fransızlarca Are dahi denilen yer
66) Aziz Matta, XVII, Bab, 21.

II.KISIM

(502-506 Yılları Vak'aları. LXVIII-CI.)

-XLVIII-

502 Yazında Erzurum'un Perslere Geçişi

Ateşin göründüğü o günde (22 Ağustos 502 de) İran hükümdarı Peroz'un oğlu Kavad, bütün İran ordusunu toplıyarak kuzeye doğru taarruza geçti. Yanında bulunan Hunlar'ın kuvveti ile Roma topraklarına girdi ve Armenya Teodosiupolis'in (1) karşısında konakladı ve birkaç gün içinde orayı ele geçirdi. Çünkü oranın valisi Konstantin, Bizanslılar'a karşı isyan etmişti ve imparatora olan birtakım husumetinden dolayı da şehri Kavad'a teslim etti

-XLIX-

Mezopotamya Vilayetindeki Felaketler

814 yılı (m.s.502-503). Bizim bulunduğumuz Mezopotamya bölgesinde de bu yıl büyük felaketler oldu. Öyle ki, Efendimiz Hazreti İsa'nın İncil'de dünyanın sonu ile alakalı sözleri, o günlerde bizim başımıza gelenler tamamiyle uyan nesnelerdi. Çünkü, başka başka yerlerdeki zelzelelerden, kıtlık, afet, korku, yamanlık ve büyük gökyüzü belirtilerinden sonra milletler milletlere, kırallıklar kırallıklara karşı ayaklandılar. Kılıçların uçlarında canverdiler, tutsak düştüler. Memleketimiz yabancı ayakları altında çiğnendi. Öyle ki, Efendimiz

l) Erzen-er-Rum, Erzurum

Hazreti İsa'nın: "Siz cenkler ve savaş sözleri işiteceksiniz. Sakın, sıkılmayın; çünkü bunların vaki olması gerektir; fakat daha (dünyanın) sonu değildir." (2) diyen sözleri olmasa, dünyanın sonu geldi diyebilirdik. Çünkü, pek çokları böyle düşünmüştü. Fakat gördük ki bu savaş, bütün dünyaya yayılmadı. Bundan başka Aziz Pavlos'un, Hazreti İsa'nın gelişine dair Selanikliler'e ne sözle, ne de ruhla veya zatinden (Tanrıdan) geliyormuş gibi gösterilen Efendimizin gelişini bildiren aldatıcı mektuplarla şaşkınlığa düşmemelerini (3) ihtar etmiş olduğunu hatırladık. Ve Yalancı Mesih ortaya çıkmadan dünyanın sonunun gelmesi imkansız olduğunu da göstermişti. Efendimizin ve onun Havarisinin bu sözlerinden anlıyoruz ki, bu felaketler bize Ahirzaman olduğundan değil, fakat günahlarımızın büyüklüğünden dolayı gelmişti.

-L-

Amid'in kuşatılması, Bizansın Barış İsteği, Savaş

İranlılar'ın hükümdarı Kavad, Teşri (502 yılı Ekim ayının) beşinde bir Cumartesi günü, kuzeyden Mezopotamya'ya gelerek bütün ordusuyla birlikte Amid şehrinin karşısında konakladı. Roma impataroru Anastasius, iki taraftan da kan dökülmesin diye, Kavad'ı savaşla karşılamak istemedi; Rufinus eliyle Kavad'a para göndererek, eğer henüz hudutta ise ve Roma toprağına girmemişse bu parayı kendisine vererek uzaklaştırmasını emretti. Rufinus, Kapadokya-Kaysareası'na

---

2) Aziz Matta, XXIV, Ba, 6.

3) (İncil'de) Selaniklilere II. Mektup, II. Bab, 2,3.

gelip de Kavad'ın Agel(4), Suph (5) ile Armenya'yı ve Arapları (6) tahrip eylediğini işitince parayı Kaysarea'da bırakıp yanına gitti ve ona, hududun ötesine çekilerek parayı kabul etmesini söyledi. Kavad bunu yapmadı ve Rufinus'u muhafaza altına almalarını buyurdu. Ayni zamanda, Amid'e karşı bütün ordusuyla birlikte gece gündüz mücadele etti; surlara karşı bir yığmatepe (7) yaptırdı. Fakat Amid ahalisi de buna karşılık olarak surları yükselttiler. Yığmatepe yükselince İranlılar, mancınık kurup işletmeğe başladılar, suru yıkmaya zorladılar. Güçlü vuruşlar sonunda surun yeni yapılan kesimleri gevşedi ve henüz iyice yerleşmediği için yıkıldı. Amidliler de sur içinden açılan lağımla tepenin altını oydular ve gizlice savuştular. Bu yüzden yığmatepe de çöküp dağıldı.

-LI-

Bizanslıların Tella'da Gece Vuruşmasında Yenilmeleri

Kavad kendisinin yalnız şehirle başa çıkamıyacağını anlayınca, Araplar (Hire) kıralı Na'man'ı (8) bütün kuv-

---

4) Yunancada Aggilene, Arapçada Encil, Diyarbekir kuzeyindeki (şimdiki) Egil veya Encil

5) Yunancada Suphene veya Suphanene denilen Egil'e komşu bölge

6) Mezopotamya göçebe Araplarının bulunduğu en kuzey bölge.

7) Büyük toprak yığını manasına gelen bu kelimeyi (Bizanslı tarihçi) Procopius (de bello Persico, l.7) lophos diye yazar.

8) Araplarca En/El-Nu'man denilir. Anılan şahıs, m.s. 498-503 yılları arasında (ateşetapan Sasanlılara bağlı Arap Hire krallığında) hüküm süren III. Nu'man İbn al-Esved'dir. Bak. aussin de Perceval, Essal sur l'histoire des Arabes, II. 67.

vetleriyle birlikte güneye Harran (9) bölgesine gönderdi. Birtakım İran kuvvetleri Konstantina veya Tella (10) şehrine kadar ilerlediler. Bütün şehri yağmalayıp bozarak ilerledikleri sırada 19 Teşri (502 yılı Kasım) de Tella dükü (askeri valisi) Olympius (11) ile Melitene (Malatya) dükü Eugenius, askerleriyle birlikte gelerek Tella şehrinde buldukları İranlılar'ı öldürmüşlerdi. Bunlar dönmeğe hazırlanırken birisi gelerek, kendilerinden pek uzak olmayan bir yerde ve bir hendek içinde beşyüz kişi bulunduğunu haber verdi. Her ikisi de bunlara karşı gitmeğe hazırdı; fakat, yanlarında bulunan Roma askerleri ölüleri saymak için dağılmışlardı. Dağılanları toplamak için Olympius, gece olunca bir tepe üzerinde ateş yakarak davul çalmalarını buyurdu. Fakat, Tell-Beşmai(12) köyünde konaklamış bulunan İranlı ceneraller, ateşi görüp de davul seslerini işitince, bütün askerlerini silahlandırarak hücuma geçtiler. Roma atlı askerleri İranlılar'ın kendilerinden pek çok olduklarını görünce, kaçmaya başladılar. Fakat yaya askerler kaçamadıkları için, vuruşmak zorunda kaldılar; bir araya toplanarak savaş meydanına doğru yürüdüler. Bunlar, kaplumbağa denilen biçimde dizilmişlerdi. Uzun müddet vuruştular. Fakat, İran askerleri kendilerinden pek çok olduğundan ve Hunlar ile Araplar da onlara katılmış bulunduğundan, sıraları bozuldu ve karmakarışık oldular. Atlılar arasına karışınca Arap

---

9) Yunancada Kharran, Kharra, Karra, Karrai, Latincede Carrae denilen Harran,

10) Bak, yukarıda (s.22) 33. not.

11) Bazı müellifler bunu Alypius diye de anarlar.

12) Tell-Beşmal veya (Araplarca) Tell-Besme, Derik'e yakın ve Mardin'in batısında.

süvarilerinin ayakları (13) altında çiğnenip ezildiler. Romalılar'ın birçoğu öldürüldü, birtakımı da tutsak düştüler.

-LII-
Haran'ın Düşmesi, Urfa'nın Tahkimi, Erzurum'un Geri Alınışı

Bu ayın (502 Kasımının) 26. günü Na'man güneyden gelerek, Harranlılar'ın bölgesine girdi. Bütün Harran ahalisini tutsak aldı, sürüleriyle servetlerini zaptederek şehri de yağmaladı. Böylece, köyleri yağma ve halkını esir ederek Urfa'ya kadar geldi. Her türlü servet ve sürülere verdiği zarardan başka ve öldürülenlerden ayrı olarak tutsak diye alıp götürdüklerinin sayısı 18 500 kadardı. Bu kadar halkın köylerde bulunuşunun sebebi, bağbozumu zamanı olmasındandı. Yalnız köylüler değil, birçok Urfalılar ile Harranlılar da bu bağbozumu dolayısıyla köylere gitmiş ve bu yüzden tutsak olmuşlardı. Bu işler yüzünden Urfa, muhafaza altına alınıp kapatıldı (14), hendekler kazılarak surlar onarıldı, şehrin kapıları taşlar ve kayalarla berkitildi, çünkü yıpranmışlardı. Yenilerini yapacaklardı. Ve ayni zamanda, ırmağın akıntılarından (15) kimse içeri girmesin diye demir çubuklar geçireceklerdi. Fakat bu iş için yetecek kadar demir bulamadılar. Bunun üzerine Urfa'da

---

13) Süryanice metinde "toz toprak".

14) Süryanicedeki fussa sözü, Yunanca phossai, Latince fossae kelimesindendir. Böylece (İlk İslam fethindeki Bizanstan alınma Mısır'ın merkezi) El-Fustat'ın adı da, yunanca phossaton (= kapanık) veya phussaton'dan gelmedir. Bak. Du Cange.

15) O zaman Daisan ırmağı şehrin içinden geçiyordu. Yukardaki (s...) nota bak.

her evin onar kilo demir tedarik etmesi için emir verildi. Bu yapılınca, iş de olup bitti. Eugenius, savaşta bütün İranlılar'a karşı çıkamıyacağını anlayınca, elinde kalan askerleri yanına alarak Teodosiupolis'teki Pers müstahkem mevkiine girdi ve içindekileri öldürerek, kasabayı geri aldı.(16)

-LIII-

(Amidliler'in İranlıları Bunaltması, 3 ay Dayanan Amid'in Düşmesi)

Kavad yine Amid'e karşı savaşıyor, çöken yığmatepeyi yeniden yaptırmak için çalışıp çabalıyordu. İranlılar'a tümseği taş ve direkle doldurmalarını; kıldan, yünden ve çadırbezi (17) gibi dokumalardan torba ve yastıklar yaparak içerisini doldurup yapılmakta olan tepeye yığmaları için emir verdi. Böylece yığmatepe, surlara karşı hızla yükselmiş olacaktı. O sırada Amidliler, İranlılar'ın "Ezici" (18) dedikleri bir makine yaptılar. Çünkü bu, onların bütün isteklerini bir anda yokedip, kendilerini de mahveylemişti. Amidliler bu makine ile herbiri üçyüz kilo ağırlığında büyük taşları fırlatıyorlardı. İranlılar'ın altında barındıkları pamuk sayeban (tente) parçalandı ve altındakiler ezildiler. Mancınıkları da, durmadan yağmakta olan taş yağmuru altında parçalandı. Yığmatepenin üzerinde birkaç defa katlanmış olan çadırdan gölgelik dolayısıyla Amidliler, başka hiçbir suretle bu kadar İranlı öldüremezlerdi. Bunun üzerine Persler de su püskürtmeğe başladılar. Bu,

---

16) L.bahsin sonu.

17) Süryanice metindeki kelimelerin Arapça karşılıkları: kis, mish, cüvalik ve şelif,

18) Buradaki "tabaha" kelimesi, Farsça "tebah" tan ibarettir.

ne oklarla zedelenebilirdi, ne de ateşle. Fakat, Ezici ile fırlatılan koca taşlar sayebanı, adamları ve silahlarını kahvetmişti. Böylece İranlılar bozguna uğrayıp, tümsekte boşyere çabalamaktan vazgeçtiler; memleketlerine dönmeğe karar verdiler. Çünkü, gece gündüz dayandıkları üç ay içerisinde 50 000 kişi kaybetmişlerdi. Amidliler ise, zaferlerinden o kadar sarhoş olmuşlardı ki, dikkatsizlik gafletine düşerek artık eskisi gibi bir gayretle surları koruyamadılar. Hava soğuk olduğundan (503 yılının Ocak) Kanunun l0.günü, sur koruyucuları fazla şarap içmişlerdi. Gece olunca derin bir uykuya daldılar. Birtakımları, hava yağmurlu olduğundan nöbetlerini bırakarak şehre evlerine barınmaya gitmişlerdi. Ya bu ihmalcilik yüzünden-ki biz böyle sanıyoruz-,veya bir ihanetten dolayı-ki halk böyle düşünüyordu-veyahut da yine Tanrıdan gelen bir ceza olarak, kapı açılmaksızın, sur delinmeksizin bir merdiven vasıtasiyle İranlılar Amid surlarının hakimiyetini elegeçirdiler Şehri harap ederek, servetini yağmaladılar. Kutlu ekmek ile şarabı ayaklar altında çiğneyip, hizmeti ile alay ettiler, eğlendiler. Kiliselerini soydular. İhtiyarlarla sakatlar ve kendilerini gizliyenlerden başka halkını tutsak alarak götürdüler. Üç bin kişilik bir muhafaza kuvveti bırakarak, geri kalanı Şigaar (l9) dağlarına çekildiler. Geride kalan İranlılar, Amidli ölülerin kokusundan rahatsız olmasınlar diye bu cesetleri Kuzeykapısı dışına taşıdılar ve üstüste atarak iki yığın yaptılar. Yanlarına götürüp şehir dışında taşladıklarından, yapmış oldukları yığmatepenin üzerinde boğazladıklarından, Deklath'a (Dicle'ye) atılanlardan ve anlatmaya muktedir

---

l9) Şigaer veya Şiggaar, Yunancada Singara veya Siggara, Arapçada Sincar.

olamadığımız türlü türlü ölümlerle öldürülenlerden başka, buraya (Kuzeykapısı dışına) taşınan ölülerin sayısı 80 000'den çoktu.

-LIV-
Rufinus'un Salıverilişi, Fırat Doğusunda Kaçışma, Bizanslıların Hazırlığı

O sırada Kavad, yaptıklarını gidip imparatora anlatsın diye Rufinus'u serbest bıraktı. Kendisi de bu mezalimden her yerde bahsediyordu. Bu haberler yüzünden Fırat'ın doğusundaki şehirler (ahalisi) korkarak batıya kaçmak için hazırlık gördüler. Yakob (20) cenapları, Mukaddes Kitap sahifelerinden halka birçok dini telkinlerde bulunan, çekirge afeti sıralarında buna dair şiir ve kasideler yazan bu zat, bu günlerde de vazifesini ihmal etmedi; bütün şehirlere dostça nasihatler ve ikaz mektupları yazarak, Tanrı'nın ulu varlığına güvenip de kaçmamalarını bildirdi. İmparator Anastasius dahi bunu işitince, şehirlerde kışlayarak halkı korumaları için epeyce Roma askeri yolladı. Böyle iken, elde ettiği bütün kazanç, götürdüğü tutsaklar, döktüğü korkunç kanlar Kavad'ı doyurmamıştı. Yeniden imparatora elçiler yollayarak: "Ya para gönder, yahut da savaşı kabul eyle", dedi. Bu, (503 yılı) Nisan ayında oluyordu. Böyle iken imparator parayı göndermedi. Fakat, öldürülenlerle kendi hesabına intikam almak üzere hazırlıklara girişti. (503 yılı) İyar (Mayıs) ayında Kavad'a karşı Areobindus, Patricius ve Hypatius adlarında üç

---

20) En verimli Süryani kitap yazarlarından birisi olup, sonradan Serüc'da Batnan (Balnae) piskoposu olmuş, İskender takviminin 833 (m.s.521) yılında ölmüştür. Bak. Assemani, Bibi, Orient., I. Cilt,. 283 sahife ve devamı.

ceneralle birçok subay yolladı (21). Areonbindus, Nisibis şehrine doğru Dara ve 'Ammudin (22) sınırlarına yerleşti; yanında 12 000 asker vardı. Patricius ile Hypatius da, İranlı muhafızları çıkarmak için Amid'in karşısına gelip ordugah kurdular; yanlarında 40 000 asker vardı. Bu sırada askerlerin azığına bakmak üzere levazım generali (Yunanca; hyparch) Appion (23), Urfa'ya geldi. Fırıncılar bu kadar çok ekmeği yapmaya muktedir olamadıklarından Appion, askerlerin ekmeklerini (24) yapmak için Urfa evlerine buğday verilmesini emreyledi. İlk pişirimde Urfalılar 630 000 modii ekmek çıkardılar.

-LV-

Bizans Cenerali Areobindus'un Urinlılar'dan Kaçması

Kavad, Areobindus'un askerlerini sayıca az görünce ona karşı Sigaar'daki 20 000 İranlı'yı gönderdi. Fakat Areobindus onları, Nisibis kapısına kaçırıncaya kadar arka arkaya bozguna uğrattı. Temmuz ayında Hunlar ile Araplar, Areobindus'a karşı yürümek üzere (XLVIII. Bahiste anılan Erzurum valisi) Konstantin idaresinde birleşmişlerdi. Bunu casuslar vasıtasıyla öğrenen Areobindus, Halepli Calliopius'u Patricius ile Hypatius'a göndererek: "Büyük bir ordu bana karşı gelmek üzeredir; geliniz ve yardım ediniz", haberini ulaştırdı. Böyle iken onlar bunu dinlemediler ve oldukları yerde,

---

21) Bak. Lebeau, anılan eseri, VII. Cilt. s.354.

22) Yunancada Ammudios khurion, Latincede Ammodia, Arapçada 'Ammüdiye Dara'nın güneybatısında.

23) Bak. Lebeau, anılan eser, Cilt VII., s.356.

24) Yunancada boukellaton, boukelaton, Latince bucceliatum. Bak. Du Cange.

Amid'in yanında kaldılar. İranlılar gelince Areobindus vuruşmadı ve konakladığı yerleri terketti. Tella'ya ve oradan da Urfa'ya kaçtı. Çadırı ve eşyaları yağmalandı.

-LVI-
Amid Önündeki Bizans Ordusunun Hazırlık ve Hileyle Çekilmesi

Patricius ile Hypatius'un askerleri Amid surlarına çıkmak için tahtadan bir kule yapıyorlardı. Fakat, büyük masraflara katlanarak kuleyi bitirip de herhangi bir nesneden zedelenmesin diye demirle çerçeveledikten sonra, hudutta olup bitenleri öğrendiler ve kulelerini yakarak oradan ayrıldılar. İranlılar'ı izlemeğe başladılarsa da, yakalayamadılar. Pharazman (25) ve Theodor (26) adlı iki subayı, savaş hilesi olarak ve yanlarında bir sürü koyun ile Amid yakınından geçmek üzere yola çıkarıp, kendileri de pusuya yattılar. Amid'den bunu gören İranlılar, takriben dört yüz kadar seçerek, sürüyü kapmak için saldırdılar. Pusuda yatan Romalılar da kalkıp bunları yokettiler ve başbuğlarını tutsak aldılar. Bu başbuğ, Amid'i onlara geri vermeğe andetti. Bunun üzerine Patricius ile Hypatius, geri döndüler. Fakat ceneralleri şehirdekileri (İranlı koruyucuları) ikna edip sözünü yerine getiremeyince, iki ceneral bunun kazığa vurularak öldürülmesini buyurdular.

---

25) Bak. Lebeau, anılan eser, Cilt. VII, s.355.
26) Bak. ayni eser, s.343, 357.

-LVII-
Sasanlı ve Bizans Araplarının Karşılıklı Akınları, Bizanslıların Fırat Batısına Çekilmeleri

İran topraklarındaki Araplar, Khabur'a (27) varınca ilerlediler ve Callinicus (28) dükü Timostratus onlara karşı giderek kendilerini bozguna uğrattı. Roma topraklarındaki Tha'lebitler (29) denilen Araplar da Na'man'ın (başşehri) Hirta (30) ya gittiler; ve orada ona giden bir deve kervanına uğradılar; ve hücum ederek bütün mallarını yağmaladılar, develeri aldılar... (31). Fakat, el-Hire'de durmadılar; çünkü şehrin sakinleri iç

---

27) Yunancada Khaburas, 'Aburas, şimdi arapçada el-Khabur (Habur çayı).

28) Şimdiki er-Rakka/El-Rakka.

29) Arapların Benu Tha'lebe (Sa'leboğulları) ki, büyük Bekr ibn Vail aşiretinin büyük bir kabilesidir. Güneyde Suriye çölünde, doğuda Khire ve batıda Gassaniler arasında büyük bir yer tutan Kinde kabilesiyledüşmanlık güderlerdi. Akil'ül-Morar ailesinden gelen Kinde kıralları tarafından idare edilirlerdi. Bu zamanda hüküm süren kıral, el-Haris İbn 'Amr idi. Bak. Lebeau, anılan eser, VII. 250 Caussin de Perceval, Essai sur P'histoire des Arabes, II, 69 Reiske, Primae Lineae, s.98 hepsinin üstünde dostum Dr. O. Hoth'un tetkiki: Otto Hoth. Ein Gedenkblatt für seine Freunde. l88l", s.l0

30) Lakhmi Arapları tarafından (Sasanlılara tabi olarak) kurulan bu krallığın başşehrine Araplar el-Hire demekteydiler. Bak. aussin de Perceval, Essai sur l'histoire des Arabes, Cilt II., s.l ve devamı Reiske, Primae Lineae, s.25 ve devamı. Şimdiki Küre şehrinden birkaç mil ötededir.

3l) Süryanice metnin aslında burada bozukluk veya eksiklik vardır. Eğer doğru yazılmışsa ben burasını anlıyamıyorum. Fakat bunun bir ticaret malı adı olduğu bellidir.

çöllere kaçmışlardı (32). Yeniden Ab (Ağustos) ayında bütün Pers ordusu, Hunlar, Kadişaye ve Armenyalılar ile birleşerek Opadna'ya (33) karşı geldiler. Patricius ve askerleri bunu duyunca, onlara karşı varmak için kalktılar. Fakat, Romalılar henüz yürüyorken ve savaşa daha girişmeden, İranlılar bunların öncülerini karşılayarak kılıçtan geçirdiler. Arkadan gelen Roma askerleri öncülerinin öldürüldüğünü görünce, korkuya kapıldılar, savaşmak için sebat etmediler. Patricius geriye döndü ve askerleri de kendisini takip eyledi. Fırat'ı geçerek, kaçıp Şemişat (34) şehrine geldiler. Bu savaşta İranlı Araplar'ın kıralı Na'man da yaralanmıştı. Roma subaylarından Petros adlı birisi Aşparin hisarına (35) kaçta; ve İranlılar'ın hisarı sarmaları üzerine buranın yerlileri, İranlılar'dan korktuklarından Petros'u yakalayıp teslim ettiler, onlar da tutsak alarak götürdüler. Yanındaki Romalı askerleri de öldürdüler; fakat hisarda oturanlara dokunmadılar.

---

32) Süryanicesinin harfi harfine terümesi: "Çölün iç kasımlarına girdiğinden dolayı" manasına gelir. Cümlenin tümünün hasara uğradığını sanıyorum.

33) Noeldeke bu yerin Yakuut'un Mu'cem Ol?Büldan'da "Khabur boyunda Makisin ile Karkimann ise, Procopius'un (de Aedificiis, II. 4) 'Apadnas diye andığı bu yerin, Tur-'Abidin'de Kafr COz'un güneybatısındaki Tell-Abad olduğunu ileri sürmüştür.

34) Yunancada Samosata, Arapçada Sümeysat.

35) Yunancada Siphrios, İsphrios, Latincede Siphris veya Syfreas. Bak. Lebeau'nun anılan eserinde Saint-Martin'in notu, Cilt VII, s.359. Derik ile Teil-Besme yanında.

-LVIII-
Na'man'ın Ölümü, Tella'nın Kuşatılması ve Yahudilerin İhaneti, Persler'in Tella'dan Çekilmeleri

İranlılar'ın şahı Kavad, Areobindus'a karşı Urfa'ya gitmeği tasarlıyordu. Çünkü Arap kıralı Ma'man, kervanının başına gelenlerden dolayı (bak. LVII. Bahis) durmadan onu sıkıştırıyordu. Fakat, Hıristiyan olan Hirtalı bir şeyh ona Na'man'a şöyle dedi: Efendimiz Hazretleri Urfa'ya savaş açma tasasına düşmesinler; çünkü, bizim tapındığımız Mesih'in yanılmaz bir sözü vardır. Ona göre, hiçbir düşman kendisini Urfa'ya sahip kılamıyacaktır" (V.Bashe bak). Na'man ise bunu işitince, Urfa'da Amid'de yapılanlardan çok daha yaman şeyler yapacağı tehdidini savurdu ve küfür söyledi. Ve Mesih, ona hemen o sırada bir açık belirti gösterdi: Başından almış olduğu yara şişti ve bu şiş bütün kafasını kapladı. O da kalkıp çadırına gitti ve iki gün ağrılar içinde kıvrandıktan sonra öldü (36). Böyle iken, bu belirti bile Kavad'ın kötü kafasını kötü niyetlerden alıkoymadı. Na'man'ın yerine yeni bir kıral nasbederek, savaşa gitti. Tella'ya yaklaşınca, buraya karşı konakladı; ve içindeki Yahudiler şehri ona teslim etmeyi kararlaştırdılar. Korunması kendilerine teslim edilmiş bulunan havranın kulesinde bir delik açtılar ve dışarıdan da kendileri bir delik (lağım) açıp içeriye girmeleri için İranlılar'a haber gönderdiler. Bu ihanet, İranlılar'a tutsak olan (LVII. Bahis) komes(kont) Petros tarafından sezildi. Petros, şehirde bıraktığı elbiseleri ve pek çok eşyası bulunduğunu söyliyerek, bunları Tellalılar'dan rica etmek üzere surlara yaklaşabilmesi için

---

36) Yarasının tabii neticesi veya heyecandan yılanık olarak.

muhafızlarını ikna ederek, müsaade kopardı. Petros surdaki askerlere, o sıralarda şehrin idaresine bakan komes Leontius'u çağırmalarını söyledi. Askerler de Leontius ile subaylarını çağırdılar. Petros onlarla Yunanca konuştu ve Yahudilerin ihanetini açıkladı. Meselenin İranlılar'ca da bilinmemesi için de onlara, kendisine bir erkek şalvarı (37) vermelerini rica eyledi. Romalılar, ilkin kızıyorcasına davrandılar, fakat sonra da surdan kendisine bir şalvar fırlattılar çünkü gerçekten elbiseye ihtiyacı vardı. Sonra surdan indiler; sanki Yahudiler'in ihaneti hakkında birşey öğrenmemişler gibi ve o deliğin neresi olduğunu bilmiyormuş gibi, surun bütün yanlarını dolaşarak takviyeye ihtiyacı olup olmadığını anlamak istercesine davranıp temelini muayene ettiler. Bunu, ancak Petros'un hatırı için yapıyorlardı ki, İranlılar bu ihbarın farkına varıp da ona daha kötü muamele etmesinler. Sonunda, Yahudiler'in korumakta oldukları yere geldiler ve bir mazgal açılmış olduğunu gördüler. Kendilerine söylendiği gibi Yahudiler kulenin orta yerinde bir delik açmışlardı. Romalılar bu olan işleri görünce, öfke ile şehre yayıldılar ve bulabildikleri Yahudiler'i kadın, erkek, çocuk ve yaşlı demeden hepsini öldürdüler. Bu işe günlerce devam ettiler. Leontius'un buyruğu ve piskopos Bar-hadad (38) Hazretlerinin dahaleti ile bu katliamdan zorla vazgeçtiler. Şehri geceli gündüzlü dikkatle korumaya baktılar. Bar-hadad Hazretleri, bizzat şehri dolaşarak askerleri ziyaretle onlara dualar ediyor, kendilerini takdis ve işlerini öğmek suretiyle yüreklendiriyor, üzerlerine ve

---

37) Bunun Arapçaya zevcü ni'alin (çift çarık), riiclü seravile (şalvar eşi) idye çevirebiliriz.

38) Yunancada Baradatos veya Barodotos, Tevrattaki Ben-Hadad'a muadil addır. Bak. Lebeau, anılan eser, Cilt VII., s.363.

surlara kutlu sular (39) serpiyordu. Ayni zamanda yanında kutlu şarap ve ekmeği taşıtarak bu şekilde haline daha ruhani bir ifade veriyor ve hiç kimsenin yerini bırakarak surdan aşağı inmemesini sağlıyordu. Bu zat aynı zamanda korkmadan İran şahına gitti, konuşarak onu yatıştırdı. Kavad, hazretin asil tavrını görüp de Romalılar'ın uyanıklığının farkına varınca, yanındaki o güruh ile Tella önünde boşyere durmanın beyhude olacağını anladı. Bir kere esasen harap olmuş bir bölgede askeri için yiyecek bulunamazdı. İkincisi, Roma generallerinin birleşerek topluca kendisine karşı yürümelerinden de çekiniyordu. Bu sebepler yüzünden çabucak Urfa'ya doğru harekete geçti; ve yirmi gün Gallab(40), öteki adıyla Medes (ırmağı) yanında konakladı.

-LIX-

Urfalılar'ın Müdafaa Hazırlığı, Kavad'ın Barış Teklifi, Haranlılar'ın Hun Başbuğunu Salıvermeleri

Birtakım cüreli adamları bölgeye zarar vermeğe başladılar. İlul (Eylül)ün 6'sında Urfalılar, surlara yakın bulunan bütün manastır ve hanları yıktılar ve Kephar Selem (41) de denilen Negbath köyünü yaktılar. Bütün bağ ve bahçelerin çitlerini kestiler, içindeki ağaçları kırdılar. Şehrin çevresindeki (kiliselerden) bütün şehidlerin kemiklerini getirdiler. Surlara makineler (büyük sapan ve mancınık) yerleştirip, mazgallı siperlere (42) keçeden örtüler örttüler. Bu ayın (503 yılı

---

39) Vaftizsuyu.

40) Arapçada Cüllab. Urfa'nın doğusundan akar Dalsan veya Karakoyun suyunu sağdan ve Harran'ın biraz aşağısından alıp, güneyde Balikh adını alır.

41) Esas yeri bilinmiyorsa da, surlarayakın ve şehrin doğusunda olduğu tahmin ediliyor.

Eylülünün) 9.günü Kavad, Areobindus'a yolladığı bir mesajla, bir barış anlaşması yapmak için ya marzebah'ı şehre kabul etmesini veya kendisinin ona ovaya gelmesini bildirdi. Askerlerine de gizli emirler verdi; eğer Areobindus şehre girmelerine müsaade ederse, kendisi arkadan yetişinceye onlar dönüp kapıyı ve giriş (43) kesimini ele geçireceklerdi. Ve eğer Areobindus onlara gelirse, pusuya yatarak onu diri olarak yakalıyacaklardı. Areobindus, onların şehre girmelerine müsaade etmeyi tehlikeli görerek, kendisi dışarıya çıktı. Şehirden pek uzaklaşmadan ancak Aziz Sergius kilisesine kadar gitti. Burada ona İran ordusunun astabidi (44) Bavi (45) geldi. Şah tarafından Areobindus'a: "Eğer barış yapmak istiyorsanız bize 10 000 altın lira verin ve her yıl bu parayı ödeyeceğinize dair senet yazın", dedi. Areobindus da 7 bin lirayı vermeyi vaadetti. İranlılar bunu kabul etmek istemediler ve sabahlayın başladıkları ağız kavgası dokuz saat sürdü. Areobindus'a koruyuculuk yapan Roma askerleri yüzünden süikastlarını yapmak fırsatını bulamadıklarından ve Na'man'ın başına gelenlerden korkarak Urfa ile savaşmaktan çekindikleri için Areobindus'u Urfa'ya bırakarak, vuruşmak üzere Harran'a gittiler. Bütün Araplar'ı da Seruc'a gönderdiler. Fakat,

---

42) Buna Arapçada "şürrafat" ve "şüref üs-sür" denilmektedir.

43) Burası, şehrin güneydoğu ucundaki Büyükkapı (Plandı 7. No.lu) olsa gerek.

44) Eski bir İran rütbesi olup "başbuğ" anlamına gelen spahpat sözünden bozma olan bu kelime Süryanicede astabid, Yunancada aspedebus ve Araplarca istahbadı biçimlerinde anılmıştır. Bak. Noeldeke's, Gesch, der Perser..., s.444, ayrıca indeks.

45) İslam tarihinde anılan Büveyh (Al-Büye) adlı İranlı aile olabilir.

Harran'ın hükmünde olan Rifite (46) gizlice şehirden savuşarak onlara saldırdı ve altmış kadar kişiyi öldürerek, Hunlar'ın başkanını diri olarak yakaladı. Bu başkan nüfuzlu bir kimse olduğundan ve İran şahının gözünde değerli bulunduğundan, Harranlılar'a onu salimen teslim ederlerse kendileriyle savaşmıyacağına söz verdi. (Harranlılar da) savaştan korktukları için şahsına armağan olarak onbeş bin erkek koyun ve başkaca nesnelerle Hun'u yolladılar.

-LX-
İranlılar'ın Yeniden Urfa'yı Kuşatması

Seruc'a gönderilen İranlı Araplar, ellerinden geldiği kadar zarar ve ziyan vererek, yağmacılık yaparak, tutsak alarak Fırat'a varınca ilerlediler. Roma subaylarından Patriciolus (47) oğlu Vitalianus ile birlikte savaşmak üzere batıdan geldi. Bu zat, kendine güveniyor ve korkusuzdu; çünkü daha önce burada vuku'bulan hadiseleri henüz görmemişti. Irmağı (Fırat'ı) geçince bir İranlı subay ile karşılaştı, onunla çarpışarak yanındaki bütün İranlılar'ı öldürdü. Sonra yönünü Urfa'ya doğru çevirdi, fakat, ınuhacirlerden Kavad'ın şehri kuşattığını öğrenince yeniden ırmağı geçerek Şamişat'a (Samosata'ya) gelip durdu. Bu ayın (503 Eylülünün) l7'sinde bir Çarşamba günü bizler, Hazreti İsa'nın sözlerinin ve kıral Abgar'a olan vaidlerinin (V.Bahse bak.) gerçekten yerine geldiğine tanık olduk. Çünkü Ka-

---

46) Elyazısı metin bunu Rifiteler diye alır. Irkça Arap olması ihtimali vardır. Er-Rif sözü, arapçada, "bir ırmak kıyısında işlenmiş alçak topraklar" anlamına gleir.

47) Bir Got olan Aspar oğlu Patricius. Bak. Lebeau, "anılan eser, VII. 354,

vad, bütün kuvvetlerini toplıyarak Fırat ırmağı üzerinden hareketle gelip Urfa'ya karşı konakladı. Kurduğu ordugah, Aziz Kosma ve Aziz Damionus (48) kilisesinden başlıyarak Aziz Sergius (49) kilisesini ve buraya kadar bütün bahçeleri kaplıyor ve Bekin (50) köyünü geçerek Confessors kilisesine (51) kadar uzanıyordu; genişliği de Sarrin'in (52) dik yokuşuna kadar varıyordu. Bütün bu güruh Urfa'yı bir günde kuşattı. Bunlardan başka, şehrin batısında tepeler üzerinde, yüksek yerlerde de karakollar kurmuşlardı. Gerçekten bütün ova (doğu ile güney) onlarla dolu idi. Şehrin bütün kapıları ardına kadar açıktı; fakat, Hazreti İsa'nın takdisi dolayısıyla İranlılar içeriye giremiyorlardı. Aksine, içlerine bir korku girdi ve tek kişi bile savaşmadan oldukları yerde 9 saat beklediler. O zaman şehirden birtakımları ileri atılarak onlarla mücadeleye girişiler; birçok İranlıyı öldürdüler ve kendilerinden ancak bir kişi öldü. Kadınlar ise, savaşanlar için su getirip sur dışına taşıyorlar, çocuklar da sapanlarla taş atıyorlardı. Böylece şehirden çıkan bu bir-

---

48) Herhalde Beth-Şemeş kapısının dışında, şehrin kuzeydoğu yönünde. Bak. Assemani, Bibi, Orient. I. 405, Nu. LXVIII.

49) İhtimal ki bu kilise, Aziz Kosma ve Aziz Damionus'un biraz güneydoğusundadır.

50) Bu köy, Aziz Sergius kilisenin güney veya güneydoğusunda olmalıdır. Assemani'de Bakhen, Martin'de ise Boksin diye geçer.

51) Bu kapı, güney yönünde, Büyükkapı'nın batısında Abgar-Karkhası'na yıkındı. Bak. Assemani, Bibi. Orient, I. 395, not XVI-II.

52) Assemani bunu Soren, Martin Tsarein diye anıyor. Başka bir yerde Sırrin olarak geçer. Profesör Hoffman ise Sürün demiştir. Birtakım haritalar Sermin diye alarak Mardin Tellası'nda Büyükkapının sağ yanından geçen Germiş-çay kıyısında gösterirler.

kaç kişi, İranlılar'ı uzaklaştırarak surun epeyce ötesine püskürttüler. Daha önce düşman, bir ok atımı kadar sura yakındı. Bundan sonra giderek Kubbe köyü (53) yanında ordugah kurdular.

-LXI-

Ertesi gün Areobindus da Büyükkapı'dan çıktı. İran askerlerinin karşısında dururken Kavad'a şu haberi yolladı: "Şimdi tecrübenizle görüyorsunuz ki, bu şehir ne sizin, ne de Anastasius'undur; bu, İsa'nın şehridir. İsa onu takdis etti ve kendilerini bu şehre sahip yapmasınlar diye senin güruhuna mukavemet eyledi." Kavad da ona karşılık: "Bana, ordugahımı bozup da giderken arkamdan gelmiyeceğinize inandırmak üzere bir rehine verir, dün aldığınız esirleri de geri gönderir ve vadeylediğiniz altını yollarsınız, ben de şehrinizden uzaklaşırım", dedi. Areobindus rehine olarak ona Kont Basil'i ve alınan on dört esiri yollayıp, yirmi gün sonra da 2 000 altın vereceğine dair de bir andlaşma yaptı. Kavad ordugahını bozarak gidip Dahbana'da (54) yerleşti. Tayin edilen zamana kadar beklemeyip hemen ertesi günü, adamlarından Hormizd adlı birisini üçyüz altın lira getirmek üzere Areobindus'a gönderdi. Areobindus da şehrin ileri gelenlerini bu parayı nasıl toplıyacaklarına dair görüşmek üzere toplantıya

---

53) Kubbe köyü (Bibl. Orient., II. 109, sütun 2 ve devamında Deyrül Bıbab ve El-Kubbe diye de anılır), herhalde Urfa'nın batısında Harran'a doğrudur ki, Kavad bu yöne çekilmişti.

54) Bak. Lebeau, yukarıda anılan eser, III. 65 VII. 367. Araplar Edz-Dzehebane veya Edz-Dzehebaniyye diye anarlar. Takriben Urfa'nın güneyinde, Harran'ın ötesinde, Er-Rakka yolu üzerindedir.

çağırmıştı. Bu sırada Hormizd'in geldiğini görünce, İsa'ya olan inançlarına dayanarak, yüreklendiler ve Areobindus'a dediler ki: "Bu yalancı adama para göndermiyeceğiz. Çünkü, kendisine tayin ettiğimiz gün gelmeden hemen sözünden dönen adam, parayı aldıktan sonra da sözünden dönecektir. Biz şuna inanıyoruz ki, o bizimle savaşırsa mahcup olacaktır. Çünkü Mesih şehrimizin önünde duruyor." Bunun üzerine Areobindus da cesarete geldi ve Kavad'a şöylece haber gönderdi: "Şimdi anlıyoruz ki siz bir hükümdar değilsiniz. Çünkü, söz verdikten sonra dönen ve aldatan bir kimse hükümdar olamaz. Bir kimse aldatıyorsa, kıral değildir. Bu yüzden, madem ki riyakarsınız, bana Kont Basil'i gönderin ve elinizden gelebilen kötülüğü esirgemeyin."

-LXII-
(İranlılar'ın Urfa'yı Yeniden Kuşatması)

Bunun üzerine Kavad kızdı ve yanındaki bütün filleri silahlandırdı. Yola koyularak kendisi ve bütün kalabalığı, 24 İlül(Eylül) Çarşamba günü yeniden Urfa üzerine savaşa geldiler. Şehri öncekinden daha kötü olarak,her yandan kuşattılar. Şehir kapıları açıktı. Areobindus, kendi tarafından da sözünde durmazlık olmasın diye, onlarla çarpışmamaları için kendi askerlerine emir verdi. Fakat onun emirlerine rağmen, birtakım köylüler sapanlarla şehrin dışına çıkarak, kendilerinden bir kişi bile ölmeden Kavad'ın zırhlı askerlerinden epeycesini vurdular. Bölükleri şehre girmeye uğraşına cesaretini gösterdikleri bir sırada, kapılara yaklaştıklarında, tıpkı yerden tümsek gibi yükselmiş bir toprağın çöküşü gibi, çöktüler ve aza düşerek geriye döndüler. Çünkü, atlıların çevikliğine

rağmen, sapancılar aralarına karışmışlardı. İranlıların attıkları oklara, Hunlar'ın savurdukları gürzlere ve Araplar'ın mızraklarına rağmen, bunların bir kılına bize zarar gelmiyordu. Tıpkı sayıca pek çok ve silahlı olarak Samson'a karşı çıkan ve fakat onu öldüremiyen, kendisi silahsız olduğu halde eline geçirdiği bir eşek kafasının çene kemiği ile binlercesini öldürdüğü Filistinliler gibi İranlılar, Hunlar ve Araplar'ın gerek atları, gerekse kendileri sapanlardan atılan taşlarla devriliyorlar, fakat bunlar, sapantaşı atanlardan hiçbirini öldüremiyorlardı. Persler, şehre giremediklerini ve aralarına karışan bu silahsız adamları bile öldüremediklerini görünce, Aziz Sergius ve İkrarcılar kilisesine ve bütün manastırlar ile şehir halkının terkittiği Negbath (köyü) kilisesine ateş verdiler.

-LXIII-

(İranlıların Urfa'dan Çekilmesi, Batman'ın İran Atlıları Eline Geçmesi)

Ceneral Areobindus köylülerin himmetini, kendilerinin utangaçlığa düşmediklerini, Tanrı yardımının kendileriyle birlikte olduğunu görünce, ertesi günü Urfa'daki bütün köylüleri Ulukilise'ye toplattı ve armağan olarak üçyüz dinarı aralarında paylaştırdı. Kavad da Urfa'dan ayrılarak gidip Fırat ırmağı boyunca konakladı, ve oradan İmparatora, gelişini bildirmek için elçiler gönderdi. Yanındaki Araplar, batıya doğru ırmağı geçtiler; yolları üzerindeki her şeyi yağmalıyarak ve yakıp yıkarak, esir alarak yürüdüler, İran atlıları da Batnan (Batnae) a vardıar. Buranın surları yıkılmış bulunduğundan, ahalisi karşı koymadı ve mücadele bile etmeden atlıları buraya soktular, kasabalarını teslim ettiler.

-LXIV-
(Kallinikus (Raka) Kasabasında İran Merzbanının Tutsak Düşmesi ve Kurtuluşu)

Yıl 815 (m.s.503-504). Rum Kayseri, olup bitenleri haber alınca başbuğu Keler'i (55) büyük bir ordu ile gönderdi. Kavad bunu işitince, yönünü Fırat boyuna çevirerek, kendi eyaleti olan Beth Armaya (56) üzerine doğru yürüdü. Kallinikus'a (Er-Rakka'ya) yaklaşınca, oradakilerle savaşmak üzere bir merzban gönderdi. Oranın dükü Timostratus ona karşı çıktı ve bütün askerlerini yokederek kendisini de esir aldı. Kavad şehre yetişince, bütün gücünü ona karşı çıkarıp, eğer merzbanını kendisine vermezlerse bütün şehri yıkacağını, halkını da ya kılıçtan geçireceğini yahut tutsak olarak götüreceğini bildirerek tehditler savurdu. Dük ise onun yanındaki İranlı güruhunu görünce, korkarak merzbanı iade etti.

-LXV-
Başbuğ Kelerius'un Ordusunu Kışlağa Dağıtması

Başbuğ Kelerius, Fırat üzerindeki Mabboc'a varınca, Kavad'ın askerlerini oradan çekmiş olduğunu gördü. Kış mevsiminin gelmesi dolayısıyla ve onun arkasından gidemiyeceği için, bütün Roma generallerini topladı. Birbirlerini dinlemedikleri için kendilerini payladı ve sefer zamanı gelinceye kadar kışlıyacakları şehirleri be-

---

55) Kelerios, Keler veya Kellor. Bak. Lebeau, anılan eser, VII. 359.
56) "Aramlılar Yurdu" demektir. Babil ülkesinin güneyine düşer. Araplar ubraya Savad ol-Küfe derler Selevkiya ile Ktesifon, Koşe ile Mahuza arasındadır. Bak. Noeldeke, Zeitschrift d.D.M.G. XXV. 351. not.2.

lirtti.

LXVI-
Bizanslıların Amid'i Kuşatmaları

(503 yılı) 25 Kanun (Aralık) da İmparatordan gelen bir fermanda bütün Mezopotamya'da vergiler bağışlanıyordu. Amid'deki İranlılar, Roma ordularının kendilerinden çok uzaklaşmış olduklarını gördükleri zaman, Amid'in kapılarını açarak çıktılar ve istedikleri yerlere gittiler. Tacirlere bakır, demir, kurşun, eski elbiseler ve bulabildikleri her nesneyi satmaya başladılar. Ayrıca bin halk derneği kurdular. Patrikius bunu işitince, kışlamakta olduğu Melitene (Malatya) den yola koyulup gelerek Amid şehrinin karşısında yerleşti. Oraya tahıl ile yağ taşıyan ve hatta oradan eşya alan tacirlerden ele geçirdiklerini öldürttü. Aynı zamanda, Kavad tarafından gönderilen ve Amid'e silah, dirlik, yağ ve etlik sürüler götüren İranlılar'ı da ele geçirerek öldürttü ve eşyalarını ellerinden aldı. Kavad bunu duyunca, öç almak üzere ona karşı bir marzeban gönderdi. Vuruşmak için birbirlerine yaklaştıkları sırada Romalılar, önceki yenilgilerinin verdiği korku ile Patrikius'u kaçmaya teşvik ettiler. O da bunu dinledi. Acelelerinden nereye geldiklerinin farkında olmayarak, Kallath (57) çayı'na geldiler. Kış olduğu ve su da çok taşmış bulunduğu için geçemediler ve geçmek için acele edenler

57) (Aslı Egilli olup, 558 de "Asya Eyaleti" merkezi Efes şehrinde piskopos seçilip bu vazifede 29 yılı kalarak birçok kilise ve manastır yaptırdığından Bizans tarihinde "Efesuslu Yuhenna" diye anılan) Efesuslu Yuhennanın "Kilise Tarihi, Cureton neşri, s.416" dahi böyle anılır. Şimdiki Batman-suyu'ndan ibaret olan bu çaya Yunanca kaynaklarda Numfios veya Numfayos potamos ve Akvas da denirdi (bu son ad için bak. Theophylact. Şimocatta, Historiae, I. 12). Acele ve şaşkınlıktan Bizansılların önce batıda (Amidle Siirt arasındaki) bu su üzerine vardıkları ve sonra geri döndükleri anlaşılıyor.

de atları ile birlikte boğularak öldüler. Patrikius bunu görünc, Romalılara şöyle hitap etti:

"Ey Romalılar, düşmanlarımızdan kaçarak ırkımızı ve mesleğimizi mahcup etmiyelim, haydi onlara karşı çıkmak için geri dönelim. Belki de onlar için bir hasım olabiliriz. Eğer onlar bizden çok kuvvetli olurlarsa, yiğitlik adına kılıçların ağzında can vermek, korkaklar gibi boğularak ölmekten daha iyidir!"

Çay yönünden yolları engellenen Romalılar bu hitabı dinliyerek İranlılar'a karşı öfke ile geri döndüler ve onları tahrik ederek generallerini ele geçirdiler. Bundan sonra varıp yeniden Amid'e karşı konakladılar. Patrikius, öteki şehirlerle köylerden Amid'e işçiler göndererek orada toplattı ve zayıflayıp düşsün diye surun altında bir mağara açmalarını söyledi

-LXVII-

(Bizanslılar için mucize belirtisi)

(504 yılının) Adar (Mart) ayında öteki Romalılar da kumandanları ile birlikte sınırı geçmek için toplanırken, zaferlerinden emin olup cesaretleri artsın diye, bir belirti geldi. Biz bundan Zeugma (58) kilisesinin bir yazısı ile haberdar olduk. Kendiliğimden birşey uydurmadığıma, işittiğim asılsız rivayetlere kulak vermediğime sizi güvendirmek için, mektubun bir suretini aşağıya alıyorum.

---

58) Fırat üzerinde bulunan Zeugma, şimdiki Bir veya Birecik'e yakındır.

-LXVIII-
Üzeri yazılı mucize yumurta

"Şimdi, benzeri asla görülmemiş bir mucize ve ulu bir seyretmeyi dinleyin. Çünkü bu bizi, ve bütün Romalılar'ı alakadar eder. Mucizeli bir nesne olduğundan insanların buna inanması güçtür; fakat biz bunu gözlerimizle gördük, ellerimizle hissettik, dudaklarımızla okuduk. Bu yüzden, herhangi bir şüpheye kapılmadan inanmanız gerekir. Kurtarıcımız İsa'nın çarmıha gerildiği ve bir Cuma gününe rastlayan 19 Adar (Mart) günü Zeugma bölgesinde 'Agar (59) köyünde bir kaz bir yumurta yaptı ki, bunun üzerinde güzel ve okunaklı harflerle Yunanca yazılmış bir yazı vardı. Yazılar iyice kabartma idi, öyle ki bir kör bile biçimlerini hissedebilirdi. Tıpkı papazların ayin kupaları (60) üzerine yazdıkları yazıya benziyordu. Yumurtanın bir yanına bir haç çizilmişti ve uçları yumurtayı baştan başa çeviriyordu. Bu haçın bir ucundan başlayıp yeniden ona kavuşuncaya kadar ROMALILAR kelimesi yazılı idi. Başka bir haç da, yine yumurtayı kavrıyacak biçimde uzuyor ve bunun da bir ucundan öteki ucuna kavuşuncaya kadar KAZANACAKLAR kelimesi yazılıydı. Haçlar ile kelimeler biraz birbirlerinin üzerindeydiler. Bu yumurtayı görüp de şaşmıyan ve takdirli sözler söylemiyen ne Hıristiyan, ne de Yahudi kalmıştı. Tanrının sağ eliyle kuşun yumurtalığında yazdığı bu yazıyı taklide cesaret edemiyoruz, çünkü o kadar güzeldir. İşte bunun için, işitenler hiç tereddüt etmeden

---

59) Bak. Assemani, Bibl. Orient., I. 278, sütun 2. Kelime iyice okunamıyordu 'Agad olması ihtimali de vardır.

60) "Takdis kupaları" diye okumalı, yunancadaki eviogia veya pifarion karşılığı.

inansınlar."

Bu, Zeugmalılar'ın (61) gönderdiği mektubun bir kopyasıdır. Yumurtaya gelince, köy halkı onu Areobindus'a verdiler.

-LXIX-

Romalıların Sincar'daki İran sürüsünü elegeçirmesi

Romalılar büyük bir ordu toplıyarak gelip, Ras-'ayn (Resülayin) şehri yanında yerleştiler. Bu sırada Kavad da 10 000 kadar askeri Patrikus'a karşı göndermişti. Bunlar, Nisibis'te kalması gereken askerleri de aldılar; sürüleri Şigaar (Sincar)a otlamaya gönderdiler. Magister (vali) bunu işitince, Kallinikus dükü Timostratus'u 6 bin atlı ile sürüyü güdenler üzerine yolladı. Timostratus, çobanları öldürüp sürüyü ve epeyce de yağma ele geçirerek Ras-'ayn'a Roma ordusunun yanına döndü. Sonradan hep birlikte Patrikus'un yanına gelerek, Amid'in karşısında yerleştiler.

-LXX-

Urfa'da orduya ekmek pişirilmesi

(504 yılının) İyar (Mayıs) ayında Halepyi Kalliopius, levazım generali oldu. Gelip Urfa'da yerleşerek, askerlere kendi masrafları ile ekmek pişirmek için Urfalılar'a buğday dağıttı. Bu defa da Urfalılar, 850 000 modil buğdaydan ekmek-peksimet (Yunanca: Boukellaton) yaptılar. Appion da Aleksandria'ya ekmek-peksimet tedarikine gitti.

---

61). Yunanca Zeugmateus veya Zeugmatites.

-LXXI-
Bizanslılar'ın Amid suru dibinden mağara açmaları

Patrikius, Amid surları altında kazdırdığı mağaraya girince, bu mağarayı direklerle destekliyerek ateş verdi. Böylece, surun dış bölümü zayıflıyarak çöktü, fakat iç kısmı yine olduğu gibi duruyordu. Sonradan bu mağarayı kazmaya devam ettirerek şehre o yoldan girmeyi düşündü. Kazma işi bitirilince Romalılar ilerlemeğe başladılar. Amidli bir kadın bunları görünce, sevincinden: "Romalılar şehre giriyor" diye bağırmağa başladı. İranlılar bunu işittiler; sura çıktılar. İlk geleni öldürdüler. Onun arkasınca, bir zamanlar Harran'da tribun (62) olan Ald (63) adlı bir Got gelerek İranlılar'dan üçünü öldürdü. Onun arkasından hiç kimse çıkmadı. Çünkü İranlılar'dan korkmuşlardı. Ald ise kimsenin gelmediğini görünce korktu ve geri döndü. Fakat, düşen Romalı cesedini İranlı tahkirinden kurtarmak için alıp götürmeyi düşündü. Cesedi sürükliyerek mağaranın kapısına doğru ilerlerken İranlılar, onu da vurarak yaraladılar; oraya pek yakın olan büyük bir kuyunun suyunu mağaraya yöneltip akıtarak, gelmekte olan zırhlı Roma askerlerinden dördünü suda boğdular. Geri kalanı da kaçarak kur-

---

62) Yunancası tribunos= ksiliarkhos. Bak. du ange. (Eski Romada menfaatlerini korumak için plep= halk sınıfının seçtiği memura "tribun" denirdi).

63) Bu Got savaşçısını öz adıyla andığımdan şüpheliyim. Süryani harfleriyle bu Ald, Eld veya İld biçiminde okunabilir, ki Aldo, Haldo (Förstemann, Aldeutsches Namenbuch, I. sütun 45) veya Helido, Allido (ayni eser, sütun 597) yahut Hildi, Hildo dahi olabilir (ayni eser, sütun 665). Bu ad, (Romalılarca) Alatheus (Alotheus veya Allothus (ayni eser, sütun 41) diye anlılabilir Süryanicede (elif ile) Ald'dır.

tuldular. İranlılar şehirden topladıkları taşlarla mağaranın ağzını ördüler ve üzerine çok fazla toprak yığarak, başka yönlerden de kazılmasın diye hepsi dikkatle nöbet tutmaya başladılar. Surun iç eteği boyunca hendekler (64) kazarak içlerini su ile doldurdular. Böylece, Romalılar başka bir mağara açmaya teşebbüs ederlerse, bu hendeklerdeki sular oraya akarak yerini belli edecekti. Patrikius, bir kaçaktan bu işi öğrenince, artık mağara açmak düşüncesinden vazgeçti.

-LXXII-
(Amid suru önünde atışıp vuruşma)

Bir gün bütün Roma askerleri sessiz ve durgun iken, anlatacağım vak'a üzerine vuruşmağa başladı. Bir çocuk eşek ve deve otlatıyordu. Eşeklerden biri otlaya otlaya sura yaklaşmıştı. Çocuk gidip onu çevirmekten korktu. Bunu gören bir İranlı bir urgan ile surdan aşağı indi. Bu eşeği, yukarıda hep birlikte yemek için kesip parçalama isteğiyle ona yaklaşıyordu. Çünkü şehrin içinde et yoktu. Palestinli soyundan bir Roma askeri bunu görünce, kılıcını çekti ve kalkanını sol eline alarak, ona doğru koşmaya başladı. Sura iyie yaklaşınca, sur üzerindekiler, attıkları kocaman bir taşla Palestinli'yi ezdiler; ve İranlı da yine urganla yerine tırmanmağa başladı. Henüz yolun yarısına geldiğinde bir Roma zabiti, önünde ikişer kalkan taşıyan iki askerle ilerliyerek yaklaştı ve iki kalkan arasından attığı bir okla İranlı'yı Palestinli'nin yanına düşürdü. Bunun üzerine her iki taraftan naralar atıldı ve hepsi coşarak

---

64) Yunancası fossal, yukarıda 14. nota bak.

vuruşmaya başladılar. Bütün Roma askerleri şehri yoğun bir kitle halinde kuşattılar. Romalılar'dan kırk kişi öldü ve yüz ellisi yaralandı. Sur üzerindeki İranlılar'dan ancak dokuzunun düştüğü görüldü; birkaç kişi de yaralanmıştı. İranlılar'la savaşmak güçtü. Çoğu, surun üzerinden ve kendileri için bedenler içinde yaptıkları mazgallarda savaşıyorlardı, ki dışarıdan görülmeleri güçtü.

-LXXIII-
(Amid önünde savaştan vazgeçilmesi)

Başbuğları ile öteki ceneraller şöyle düşündüler: İranlılar'la dövüşmek onların işi değildi. Çünkü, yalnızca şu birkaç İranlı'yı öldürmek, onları zafere erdiremezdi; ve bu yüzden bütün İranlılar'a karşı savaşa devam etmek gerekti. Fakat, Kavad yenilirse o zaman Amid'deki İranlılar, ya teslim olurlar veya kapanmış bulundukları yerde ölüp giderlerid. Bunları düşünerek, Amid'deki İranlılar'la kimsenin mücadele etmemesini buyurdular. Askerlerin büyük bir kısmı da, belki Romalılar arasındaki ölü ve yaralılar yüzünden korkarak dağılmışlardı.

-LXXIV-
(Eski Teodusiupolis Muhafızının İran'dan kaçması)

İranlılar tarafına geçmiş bulunan (XLVIII. bölümde anılan Teodusiupolis (Erzurum valisi) Konstantin, onlarla anlaşamıyacağını kestirince, Khaziran (504 yılı Haziran) ayında öteden kaçtı. Yanında, İran Şahı tarafından kendisine zevce olarak verilen mevki sahibi iki Amidli kadını da getirmişti. Tam ondört gün geceli gündüzlü ıssız çöllerde birkaç adamı ile birlikte

yürüyerek, Roma-Arapları'nın oturduğu bir yere geldiler. Kendisini bunlara tanıttı. Bunlar da onu alarak Şura (65) denilen bir hisarlı köşke (66) getirdiler ve oradan Urfa'ya gönderdiler. İmparator bunu duyunca, kendisini yanına (İstanbul'a) çağırdı. Gelince, piskoposlardan birine, onu papaz yapmasını buyurdu; bundan sonra bir daha huzuruna gelmemesini ve devlet işlerine karışmamasını emrederek Nikaea (İznik) şehrinde oturmaya mecbur eyledi.

-LXXV-
(İran idaresindeki Arap ve Armanyalıların Romalılar tarafına geçişi)

Kavad, Amid'i aldıktan sonra hamamına girip faydalarını öğrenince, ülkesine döner dönmez, İran sınırları içerisinde bu biçim hamamlar yapılmasını buyurdu. İranlılar'ın idaresi altında bulunan 'Adid (67) adlı bir Arap, bütün çerisiyle birlikte Romalılar'a teslim olarak idarelerine geçti. (504 yılı) Tammuz (Temmuz) ayında yine Romalılar, Amid'deki İranlılar'la çarpıştılar; ve Arabia (Arabistan) (68) dükü Gainas (69) onların (İranlıların) pek çoğunu kılıçtan geçirdi. Günün kızgın

---

65) Fırat boyunda Yunanca Sura veya Suron polista denilen ve şimdiki Rakka bölgesindeki Suriye'den ibaret olduğu, Lebeau (anılan eser, VII. 372) ve Assemaniden (Bibl. Orient. I. 279, sütun l) anlaşılıyor.

66) Latince castrum kelimesi Süryanicede kaster (Arapça kasr), sekter, çeşter gibi biçimlere

67) Bu ad pek tanınmış değildir. Assemani de Bibl, Orient. I. 279 da böyle anar. Bunun, LVIII. bölümde öldüğünü gördüğümüz Na'man'dan sonra kabile şeyhi olduğu anlaşılıyor.

68) Burası Damaskus (Şam) bölgesi idi.

69) Süryanicede Gaines'in Yunanca yazılışı Gaynas veya Gainas, hatta Genneios'tur.

bir zamanında zırhı kendisine çok sıcak gelmeğ başlamıştı. Bunun için belindeki kuşağı biraz gevşetti. Bunun üzerine Amid'den mancınıkla atılan oklarla vurulup, öldü. Başbuğ (Magistros), Amid önünde beklemekle üzülüp ziyana uğradıklarını görünce, Patrikus'u Amid karşısında bırakarak, İran sınırına doğru ilerledi. Areobindus da ordusunu alarak, İran Armenyası'na girdi; İranlılar'ı ve Armenyalılar'ı bozguna uğratarak 10 000 kişiyi öldürüp, kadın erkek 30 000 kişiyi de tutsak aldılar; birçok köyleri yağmalayıp, yaktılar. Amid'e dönerlerken yanlarında 120 000 koyun, sığır ve at getirdiler. Nisibis önünden geçtiklerinde Romalılar pusuya yattılar ve sürüyü götüren çok az bir kısmı da şehrin önünden geçti. Bir İran marzebanı bunların sayıca az olduklarını görünce, askerlerine silah kuşatıp, sürüleri ele geçirmek üzere ileri atıldı. Romalılar kaçıyor gibi yaptılar. Bunun üzerine İranlılar yüreklenerek, kovalamaya başladılar. Bölgelerinden epeyce uzaklaştıkları sırada, pusudaki Romalılar kalkarak hepsini acıklı bir bozguna uğrattılar, bir kişi bile kaçıp kurtulamadı. 7 000 kişi kadardılar. İranlılar'ın idaresinde bulunan Armenyalı Muşlek (Muşeğ), bütün kuvvetleriyle birlikte Romalılar'a geçerek tabiiyetlerine girdi.

-LXXVI-

(Amid'deki korkunç kıtlık, halkının ölümü ve sefaleti)

Yıl 816 (m.s. 504-505). Amid'deki muhacirler ve kılıçtan kurtulmaya muvaffak olanlar, açlıktan ve kıtlıktan büyük bir ıztırap içindeydiler. İranlılar, şehri Romalılar'a teslim ederler diye korkuyorlardı; bu yüzden, oradaki bütün erkekleri bağlıyarak antifeatra (Yunanca: kunigion) attılar. Orada hepsi açlıktan ve

kıvranmadan helak oldular. Kadınlara gelince, ekmeklerini onlarla paylaştılar; çünkü onları, buğday öğütmek ile ekmek yapmakta kullanıyorlardı. Böyle iken, yiyecekleri azalınca, onları da ihmal ettiler ve hatta azıksız bıraktılar. Bunların hiçbiri bu yıl içerisinde bir avuç arpadan fazla birşey alamıyorlardı; et, şarap ve başkaca yiyeceklerden hiç nasipleri kalmamıştı. Ve Romalılar'dan korktukları için de, hiç ses çıkarmadan hallerine katlanıyorlar, sur duvarları içinde kendileri için ufak ocaklar yaparak, bir avuççuk arpalarını burada öğütüp pişirerk yiyorlardı. Aynı zamanda geniş tekneler getirtip siperlerin aralarına yerleştirerek, içlerini toprakla doldurup sebze dikiyorlar ve burada yetişenleri yiyorlardı.

-LXXVII-

(Amid'de aç kadınların insan eti ve leş yemeleri)

Buradaki kadınların yaptıklarını anlatırken, belki de bizden sonra gelenleri inandırmış olamıyacağım. Birçok kadınlar birleşerek, akşamları veya sabah erkenden gizlice şehre iniyorlar ve rastladıkları kadın, erkek veya çocuk kime güçleri yeterse onu bir eve çekip orada öldürerek etini ya kaynatarak veya kızartarak yiyorlardı. Kızarmış et kokusu yüzünden bunlar oradaki marzebana haber verilince o da bunların birçoklarını öldürttü ve geri kalanlara, bir daha bu işi tekrarlayıp insan öldürmesinler diye ağır tehditler savurdu. Sonra da kendilerine, ölmüşlerin cesetlerini yeme müsaadesini verdi. Bunu artık açıkça yapıyorlar, insan cesetlerini yiyorlardı. Birtakımı da, eski çarık ve köseleleri ve buna benzer birçok kötü nesneleri sokaklarla mezarlıklardan toplıyarak yiyorlardı. Roma askerlerine gelince, hiçbir şeyleri eksik değildi. Her şey

mevsiminde tedarik ediliyor ve imparatorun buyruğu üzerine özenilerek kendilerine getiriliyordu. Şüphesiz bu yüzden ordu konaklarında satılan her nesne, et, içki, ayakkabı, elbise şehirde satılanlardan daha bol ve ucuz oluyordu. Bütün şehirler, hele Urfalılar, askerlerin peksimetlerini (Yunanca: Bukellaton) fırınlarında pişirtip gönderiyorlardı. Bu şehir halkı levazım generali (hyparch) Kalliopius'un buyruğu ile 630 000 modii pişirmişlerdi ki, bütün bölge köylerinin yerli ve yabancı fırınlarında pişirilenler bu hesaba girmiyordu.

-LXXVIII-
Vergilerin bağışlanması

Bu yıl Mar Petros, vergilerin bağışlanması dileği için yeniden İmparatora gitti. İmparator ise, böyle bir zamanda kimsesizlerin bakımını bırakıp da kendisine (İstanbul'a) gelmesinden dolayı ona çok sert karşılık vererek azarladı. Eğer söyledikleri doğru olsaydı, kimseden teklif beklemeden, Tanrının, kutlu şehre (Urfa'ya) yardımda bulunması için kendisinin gönlün de böyle bir his doğuracağını söyledi. Böyle olduğu halde, daha piskopos orada iken, ondan habersiz, başka birisi vasıtasıyla vergilerin bağışlandığı haberini Mezopotamya'ya gönderdi. Mabbog bölgesinde de vergilerin üçte birini bağışladı.

-LXXIX-
(Romalı ve Arapların Dicle doğusuna akın ve yağmaları)

Amid yanında konaklıyan Roma generalleri, yağma için İran sınırlarını aşıyorlar; mallarını yağmalayıp, halkını tutsak ederek korkunç zararlar veriyorlardı.

İranlılar ise akın bölgelerinden kaçıp göçerek Dicle'y geçtiler ve orada Romalılar'a karşı gelmek için toplanan İran atlı askerlerini buldular. Onlardan yüreklenerek, Dicle'nin öte kıyısında durdular. Onların arkasınca Romalılar da geçtiler ve 10 000 kişiden ibaret olan İran atlılarını yokedip, muhacirlerin bütün servetlerini yağmaladılar. Birçok köyleri yakıp, içindeki oniki yaşından yukarı olan erkekleri öldürdüler; kadınları ve çocukları tutsak alarak götürdüler. Çünkü Magistros, bütün generallere böyle buyurmuştu. Oniki yaşını geçmiş herhangi bir erkeği öldürmekten çekinen, onun yerine öldürülecekti; ve girdikleri her köyde sağlam bir ev bırakmıyacaklardı. Bunun için de bazı güçlü Romalılar'ı ayırmıştı. Onlara birçok köylüler de katıldılar. Çatılar yanıp da ateş söndükten sonra bu köylüler duvarları da yıkıyorlardı. Aynı zamanda asma, zeytin ve başkaca buna benzer ağaçları da kestiler. Onların önünce Roma-Arapları da Dicle'yi geçerek, İran sınırı içerisinde buldukları nesneleri yağma ve insanları tutsak ederek her şeye zarar verdiler. Her hususu pek dikkatli incelemiş olduğumuza inanıyorum. Bunun için Yüce Cenabınız, bu savaşın her iki taraftaki Araplar için büyük bir gelir ve yağma kaynağı olduğunu bilirsiniz. Bunlar, her iki hükümdarlıkta da dilediklerini yaptırıyorlardı.

-LXXX-

Barış için teklif

Kavad, ülkesini Romalılar'ın yıktığını ve onlara karşı duracak kimse olmadığını görüne, gidip onlarla görüşmeyi arzuladı. Bunun için bir Astabid'i (70) 20 bin kişilik bir ordu ile barış hakkında konuşmak üzere Magistros'a gönderdi. Bunlarla birlikte Amid'den tutsak getirdiği bütün Romalılar'ı, Aşparin'den (LVII. bölüme bak.) getirdiği Petros'u, Urfa'dan rehine olarak getirttiği Basil'i (LXI. bölüme bak.) geri yolladı. Aynı zamanda, elçi olarak gidip de orada ölen Olympius'un naşını da bir tabuta koydurarak gönderdi, ki eceliyle öldüğünü anlayıp başkaca birşey düşünmesinler. Yanında gelen hizmetkarları da buna tanıklık ediyorlardı. Magistros onları kabul etti ve Amid valisi ile papaz Petros'tan başka hepsini Urfa'ya gönderdi. Petros ile Amid valisine karşı çok öfkeliydi. Korumasından sorumlu bulundukları şehrin, onların ihmali ile düştüğünü, İranlılar'ın Amid surlarının zaptedilmez olduğuna şahidlik ettiklerini söyliyerek, onları öldürtmek istedi. Astabid, Amid'de kuşatılmış bulunan İranlılar'ın kendisinin getirdiklerini karşılık geri verilmesi için yalvarıp yakarıyordu. Bu mahsurlar her ne kadar korku içinde değilseler de, açlıktan büyük bir azap çekiyorlardı. Magistros dedi ki: "Bana bu konudan söz açma. Çünkü onlar, bizim şehrimizde kapanıktırlar ve kölemiz sayılırlar". Astabid de dedi ki, "öyleyse onlara yiyecek göndermeme müsaade ediniz. Çünkü, dilediğiniz sırada öldürebileceğiniz kölelerinizin açlıktan ölmesi size

---

70) Bak. yukarıdaki not.44

yakışmaz." Bunun üzerine Magistros, "gönder" diye cevap verdi. Astabid, "siz ve bütün generalleriniz ve yanınızdaki bütün zabitler, göndereceğim kimseleri öldürmiyeceğinize dair söz verir misiniz?" dedi. Dük Nonnosus'tan (71) başka hepsi andettiler. Önceden kurdukları gibi, Magistros onu bilerekten arkada bırakmıştı. Öyle ki, eğer andetmek gerekirse, o da bu yeminle bağlanmıyacaktı. Bunun üzerine Astabid, ekmek çuvallarıyla yüklü üçyüz deve gönderdi, ki bu denklerin orta yerleri oklarla doldurulmuştu. Nonnosus bu kervanı ele geçirerek, getirenleri öldürttü. Astabi bundan şikayet edip de, bunu yapanın cezalandırılması için Magistros'a rica edince, o, "yanımda bulunan çok büyük bir ordu içinde bunu yapanı bulup çıkaramıyorum. Fakat siz bunu yapanı biliyorsanız ve öcalmak için gücünüz yeterse, sizi böyle bir işten alıkoymuyorum", dedi. Böyle iken Astabid, bu işi yapmaktan korktu ve barış dileğinde devam etti.

-LXXXI-

(Kışlağa dağılan Roma ordusunda disiplinsizlik, barış)

Astabid'in barış dileği üzerinden birçok günler geçip de, fazla kar ve donma ile soğuk günler gelip çatınca (504 yılı kışına giriline), Romalılar birer birer ordugahlarını terkediyorlardı. Herkes, elde ettiği yağmaları alarak kendi memleketine götürmek üzere yola çıktı. Evlerine gitmeyip kalanlar da, kışlamak için Tella ve Ras-'ayn ile Urfa'ya gittiler. Astabid, Ro-

---

71) Yazmadaki bu ad pek açık olarak yazılmamıştır Martin de böyle yazıyor. Yuhannes de olabilir. Assemani de Nonnosus yazıyor. Yunancası Nonnosos ve belki Nonneios veya Nunios, Latincesi Nonius'tur.

malılar'ın işi gevşettiklerini ve soğuğa dayanamadıklarını görünce, Magistros'a, "ya barış yaparak Amid'deki İranlılar'ı salıverin veya savaşı kabul edin", diye bir nota gönderdi. Magistros; kumandan Kont Jüstin'e orduyu toplamasını buyurdu. Fakat Jüstin buna muktedir olamadı. Askerlerden büyük bir kısmın kendisini bırakıp ayrıldığını görünce, bir şartla İranlılar'la barış yaptı ve Amid'deki İranlılar'ı dışarı saldı. Şart şu idi: Eğer yaptıkları barışı her iki hükümdar (Anastasius ile Kavad) tasdik ederlerse öylece kalacaktı, aksi halde savaş devam edecekti. Roma İmparatoru bunları öğrenince, her şehirde ve bilhassa Amid'de düşmanlığa son verildiği ve barışın yaklaştığı haberi ile bir halk dergisi (Yunanca: atofeton) çıkmasını buyurdu. Aynı zamanda, Leon adlı bir kişi ile Kavad'a armağanlar gönderdi. Kavad'ın sofrası için, her parçası altın olan bir yemek takımı hediye etti.

-LXXXII-
(Urfalıların çektiği emekler, sıkıntılar)

Urfalılar ne kadar ıztırap çektiler. Amid'e dirlikleri kim taşıdı? Bunları bizzat yapanlardan başkası bilmez. Çünkü bunların büyük bir kısmı, katarları ile birlikte yolda öldüler.

-LXXXIII-
(Amid'e yeniden piskopos tayini ve şehrin şenlenmesi)

Amid piskoposu Yuhannes Hazretleri (72), İranlılar'ın

---

72) Bak. Le Quien, Oriens Christ., Cilt II, sütun 992.

burayı kuşatmasından önce ölmüştü. Dua-papazı (Yunanca: kleros), Tanrının güzellikleriyle bezenmiş, gayretli ve ünlü, kutlu ve muhterem Antakya patriki Mar Flavian'a (73) kendilerine bir piskopos tayin etmesini ricaya gitti. O da, orada kaldıkları müddetçe onlara çok iyi konukseverlik gösterdi. Sonradan, Amid kilisesinin vekilharcı (Yunanca: klerikoi) Nonnus Hazretleri esirlikten dönünce, dua-papazı onu kendilerine piskopos tayin etmesini patrikten diledi (74). Nonnus Hazretleri piskopos tayin edilince muavini (Yunanca: Khurepiskopos) Thomas'a, Konstantinopolis'e oradaki Amidliler'i getirmek ve İmparatordan teberru dilemek üzere gönderdi. Orada bulunan Amidliler de, Thomas'la birleşerek onu kendilerine piskopos yapması için İmparatora ricaya vardılar. İmparator dileklerini kabul etti ve patrike, onları (merci aşmalarından dolayı) bu hususta sıkıştırmasın diye haber yolladı. İmparator onlara aynı zamanda istedikleri valiyi de verdi. İmparator ile patrik, Amid kilisesine bağışlarda bulundular ve yoksullara dağıtılmak üzere epeyce para verdiler. Bu yüzden, bütün başka yerlerde başıboş dolaşanlar oraya toplandılar. Bunlar her gün cesetleri Amid dışına taşıyarak, belli bir parayı alıyorlardı.

-LXXXIV-
(Amidliler ile Urfalılara para dağıtılması)

Jerusalem (Kudüs) de ve başka yerlerde halka ihsanlarda bulunan imparatorun nazırı Urbikius, Amid'e giderek ahalisine biner dinar para dağıttı. Sonra Urfa'ya

---

73) II. Flavian. Sak. Le Quien, ayni eser, II. Cilt, sütun 729.
74) Bak. Le Quien, aynı eser, sütun 992.

döndü ve orada seçtiği her kadına ihtiyaçlarına göre bir trimesion (75), her çocuğa da biner dirhem (zuza) para verdi. Hemen hemen bütün kadınlar, ihtiyacı olsun olmasın, bu parayı aldılar.

-LXXXV-

(Vahşi hayvanların verdiği ezalar)

Ayni yıl (505 te) içinde, mücadelenin arkasınca, vahşi hayvaniar bize karşı bela kesildiler. Yapılan savaşlarda ölenlerin sayısız cesetleri yüzünden insan eti yemenin tadını anladılar. Cesetler çürüyüp de kaybolunca, canavarlar köylere dalıp çocukları kapıp sürükliyerek götürüyorlardı. Ayni zamanda, yollarda gördükleri yalnızca giden insanlara saldırıp yiyorlardı. Nihayet insanlar o kadar korktular ki, harman sırasında hiçbir kimse, sığınacak bir kulübe bulmadıkça, geceyi harmanda geçiremedi. Fakat, bizi esirgiyen ve rahmi ile her zaman kötülüklerden kurtaran Tanrının yardımı ile, bu hayvanlardan birtakımı köylüler tarafından öldürüldü. Leşlerini Urfa'ya gönderdiler. Öteki bir kısmı da avcılar tarafından yakalandı. Avcılar onları bağlayıp canlı olarak Urfa'ya getirdiler. "Yeryüzünün her hayvanı, gökyüzünün her kuşu korkuya düşecektir" (76) diyen Tanrıya karşı hayranlıklarını belirttiler. Savaş ile kıtlığın, salgının, tutsaklığın, canavarların ve öteki yazılmış veya yazılmamış cezaların bize hep günahlarımızdan dolayı gelmesine rağmen, yine de O'nun lütfu ile hepsinden kurtulduk.

---

75) Yunancası trimesion, trimision, latincesi tremissis, (Roma parası) aureus'un üçtebiri.

76) Tevrat-Tekvi kitabı, IX, 2.

-LXXXVI-

(Romalı İdareci ve askerlerin yerli halka zulüm ve tecavüzleri, yağmaları ve rüşvet almaları)

Tanrı, ben acizi de, kabiliyetimin en muktedir kuvveti ile bu olup bitenleri anlatabileyim diye, sizin dualarınız ve kendi merhameti sayesinde kuvvetlendirdi. Öyle ki, bunlara katlanabilenlere bir ihtar, gelecek nesle de birer ibret olsun. Eğer isterlerse, şu yazdığım birkaç vak'a ile akıllanabilirler. Çünkü, yazmadığım nesneler bu kaydeylediğim birkaç vak'adan çok daha fazladır. Başlangıçta da dediğim gibi, şüphesiz bunların hepsini yazabilmem imkansızdır. Çünkü, tek bir kişinin çektiği ıztırap, eğer yazılacak olursa, büyük bir kitabın dahi alamıyacağı kadar uzun bir hikaye teşkil ederdi. Ve siz başkalarının yazdıklarından da anlarsınız ki, kurtarıcılar adı altında yardımımıza gelenler (Romalı ordusu) bile, gelişlerinde veya giderken düşmanların yaptığı kadar soydular (77). Birçok yoksulları yataklarından çıkarıp, sahipleri soğukta toprak ı zerinde yatarken, kendileri onların yerlerinde yattılar. Öteki bir takımı da evlerinden çıkarıp, onların yerlerine konarak oturdular. Birtakımlarının davarlarını, savaşta gasbedilmişçesine, alıp götürdüler. Bazılarını bir hiç yüzünden vahşice dövdüler. Birtakımlarıyla sokakta dövüşerek, küçük bir bahaneden dolayı tahkir ettiler. Herkesin ufak dirlik anbarını, birtakımlarının köy veya şehirde yaptıkları anbarları açıktan yağma ettiler. Birçokları eşkiyalığa başladı. Urfa'nın evleri ve hanları onlara yetmediğinden, işçilerin dükkanlarına esnafla

---

77) Goth açgözlülüğünün burada ve öteki bölümlerdeki tasviri, kıymetsiz değildir.

birlikte yerleştiler. Sokaklarda ve evlerde, herkesin gözü önünde, kadınlara tecavüz ettiler. Yaşlı, dul ve yoksul kadınlardan yağ, tuz, odun ve başkaca nesneler aldılar. Onları kendi işlerinden alıkoyarak bunların başında beklettiler. Sözün kısası, büyük ve küçük herkesi rahatsız ettiler; zararlarını görmemiş tek bir kişi bile kalmamıştı. Halkı düzen içinde tutmak ve geçimlerini sağlamak üzere başa getirilen şehrin asilleri bile, rüşvet için ellerini uzattılar. Hiç kimseyi ayırt etmeksizin herkesten rüşvet aldılar. Ellerinde, dirliklerinden vermekten muaf tutulduklarına dair İmparatordan mektup (Yunanca: sakra) bulunan papaz ve diyakos (yoksulları koruyan rahip) tan dahi bunu almak istediler. Fakat, benden daha büyüklerin bile tekrarlamaya muktedir olamadıkları bu hususları anlatmakla kendimi yormam neye yarar?

-LXXXVII-
(Vali Eulogius'un Urfa'yı imarı)

Magistros, Fırat ırmağını batıya doğru geçtikten sonra İmparatora (İstanbul'a) gitti. Areobindus Antakya'ya, Patrikius Melitene'ye (Malatya'ya), Farazman Apamea (Famiya)ya, Theodor Darmesuk (Damaskus=Şam)a Kalliopius Mabbog'a (Menbic'e) gittiler. Böylece Urfa biraz nefes aldı ve içindeki birkaç kimse de memnun oldu. Vali Eulogius, şehri yeniden yaptırmakla uğraşıyordu; İmparator kendisine (imar masrafı olarak) iki yüz altın lira vermişti. Şehrin yanlarını çeviren suru yeniden onarttı. Ayni zamanda Tell-Zema ile Maudad'dan (78) gelen iki su yolunu da tamir ettirerek yeniletti; yıkılan halk hamamını (bak. XXX. bahis) yeniden yaptırdı. Yine

78) Her iki köy, Urfa'nın kuzeyinde bulunur.

bu arada kendi sarayını (Yunanca: praiturion) tamir ettirdi ve şehir içinde birçok yapılar yaptırdı. İmparator ayni zamanda surun onarılması için piskoposa da yirmi altın lira vermişti; nazır Urbikius da piskoposa kutsi Meryem'e bir kilise yaptırması için on altın lira verdi. Fakat, umumi yağ storundan kilise ve hanlar için dedarik edilen 6800 keste (79) yağ vali tarafından alınarak, şehrin kemerli geçitlerinde yakılması için emir verildi. Kavaşlar bunun için çok yalvardılarsa da hiçbirini dinlemedi. Böyle iken, Tanrı için yapılan kiliselerden hoşlanmadığı düşünülmesin diye de, kendi öz servetinden iki yüz keste verdi. Bu yıla kadar buğdayın dört modiisi bir dinara ve arpanın sekiz modiisi bir dinara, şarabın üç ölçüsü de bir dinara satılıyordu. Fakat, yeni harmandan (505 yılı Haziranından) sonra buğdayın altı modiisi ve arpanın on modiisi bir dinara satılmaya başladı.

-LXXXVIII-
Arapların baskını ve cezalandırılması

İran Arapları, ne barış dinliyor, ne de dinleniyorlardı. İranlılar'dan ayrı olarak bunlar Roma topraklarına geçtiler ve iki köyün halkını tutsak götürdüler. Nisibis'teki İran marzebanı bunu duyunca, onların şeyhlerini yakaladı ve öldürttü. Roma Arapları da, emirsiz olarak İran topraklarına girdiler ve bir köyün halkını tutsak aldılar. Bu yılın sonunda (505 yılı Eylülünde Apameia'ya gitmiş olan Magistros bunu işitince, Kallinikus dükü Timostratus'a bu işi havale etti; o da onların şeyhlerinden beşini yakaladı, ikisini kılıçla ve ötekileri de kazığa vurdurarak öldürttü. Magistros Ama-

79) Buna dörtte bir ölçü denebilir.

meia'ya gelince Farazman oradan kalkarak Urfa'ya vardı ve İmparatordan Hypatius'un yerine general olamak yetkisini aldı.

LXXXIX-
(Batnan kalesinin onarılması, Urfa kilisesinde bakır kaplama)

Çok yıkık ve onarılmamış bulunan Seruc (Süruç) daki Batnan-kastra (80) suru, Urfa valisi Eulogius'un himmeti ile onarılıp yenilenmişti. Haşmetli rahip Aedesius, Urfa'daki (Ulu) Kilisenin erkekler koridorundaki kapılarını bakır levhalarla kaplattı.

-XC-
(Mardin'deki Kara Dara'da bir sınır kalesi yapılması, Farazman'ın avcılığı)

Yıl 817 (m.s 505-506). Roma orduları generalleri, sınırda müstahkem bir mevkileri olmadığından askerlerin büyük sıkıntılara düştüklerini bildirdiler. Çünkü, Tella ile Amid'den Araplar içine sefer edecek Romalılar düşman suikastlarından daimi korku içindeydiler. Bunun için İmparator, sınır boyundaki Dara köyüne sur yapılmasını emretti. Bu iş için bütün Suriye'den işçiler getirttiler ve yapılmasına başlandı (18). İranlılar Nisibis'ten hücumlar ederek bunu durdurmaya çalışıyorlardı. Bu yüzden Farazman, Urfa'dan kalkarak Amid'e gitti: işçilere yardımlarda bulundu. Farazman ayni zamanda vahşi hayvan avına çıkardı. Bilhassa ülke harabeye döndükten sonra büsbütün çoğalan ya-

80) Buradaki son kelimenin latinceden geldiği hakkında yukarıda 66. nota bak.

bani domuzları avlamağa giderdi. Bir günde bunlardan kırkını, hatta daha çok avladığı olurdu. Maharetinin delili olarak da bunların birtakımını ölü veya diri halde Urfa'ya yollardı.

-XCI-

(Birta-kastra (Birecik) ile Europus (Cerablus) kalelerinin yapılması)

Yakınımızdaki Fırat ırmağı üzerinde kurulmuş olan Birta-kastra (81) piskoposu haşmetli Sergius (82) da, aynı zamanda memleketine bir sur ördürtmeğe başladı. Masraf için de İmparator ona hayli para verdi. Bu sırada Magistros, Mabbog vilayetinde (Yunanca: eparkhia) Fırat'ın batısına rastlıyan yerde kurulmuş bulunan Europus'a (83) da bir sur yapılması emrini verdi ve oranın halkı bu iş için ellerinden geldiği kadar çalıştı.

-XCII-

(Dük Romanus, İmparatorun Mezopotamya vergilerini bağışlaması)

Farazman Amid'e gittikten sonra yerine dük Romanus geldi; askerleri ile Urfa'ya yerleşti ve yoksullara çok miktarda sadaka dağıttı. İmparator da bu yıl,

---

81) İfadesi "yanımızda Fırat üzerine"dir. Bu Birta-kastra'nın Bir veya Birecik'e benzediğini gösteriyor. LXIII. Bölümdeki ifadeyle karşılaştırınız.

82) Bak. Le Quien, Oriens Christ.., II. sütun 987.

83) Yunanca Evrupos, Süryanice Cirbas veya bunun Arapça çoğulu Cerabis (Cerabolus). Bak. Hoffmann. Auszüge aus syrischen Akten parsiischer Martyrer (Abhandlungen für d. Kunde d. Morgeniandes'da, VII, 3, s.l6l).

önceleri yaptığı iyiliklere bir yenisini daha kattı: Bütün Mezopotamya'ya vergi bağışlandığı buyruğunu gönderdi. Buradaki bütün mülk sahibi halkın sevinçlerine sevinç katıldı ve İmparatorun kadrini daha çok bildiler.

-XCIII-
(Gotlu askerlerin verdiği sıkıntı ve angaryalar)

Fakat, avam takımı ağlıyor ve şöyle diyorlardı: "Gotlar bizim sırtımızdan geçinmesinler, yerli mülk sahiplerince beslensinler; çünkü bu bağışlamadan onlar faydalandılar." Vali isteklerinin yerine getirilmesi için emir verdi. Bu iş yapılınca şehrin bütün büyükleri dük Romanus'un huzuruna çıktılar ve rica ettiler ki: "Zatı-ı alileriniz, Gotlar'ın alacaklarını aydan aya almaları için lütfen emir buyursunlar. Korkarız ki, avam kısmını soydukları gibi, zenginlerin evlerine de girerek mallarını yağma etsinler." Vali, onların da isteklerini yerine getirdi; ve ayda bir espada (84) yağ, doksan kilo odun, ile iki kişiye bir karyola ve yatak verilmesini emretti.

-XCIV-
(Gotlu askerlerin Valiyi öldürme teşebbüsleri, Valinin kurtuluşu)

Gotlar bu emri duyuna, dük Romanus'u öldürmek üzere Barsa (85) ailesinin evine hüum ettiler. Evin merdivenlerini çıkarkan onların gürültülerini, haykırışlarını

---

84) Bu kelimenin ne asıl şekil, ne de manası bilinmiyor (bak. Payne Smith's Thessaurus). Hoffmann Bar 'Ali'sinde (l03l, not) "içerisinde şarap ve su soğutulan kurşun bir fıçı" diye manalandırıyor.

Romanus duydu ve niyetlerini anladı. Çabucak zırhını giyindi, silahlarını kuşandı, kılıcını çekti ve oturduğu evin yukarı kapısının önüne çıkarak bekledi. Böyle iken Gotlar, kimseyi öldüremedi; o da, yalnızca kılıcını sallayıp, üzerine doğru ilk saldıranlardan kendisini korumaya çalıştı. Aşağıdakiler ise öfkelerinden yukarılarındakileri zorlayarak yollarını açmaya çalışıyorlardı. Böylece birçok kişi evin merdivenlerine doluştu. İlk yukarı çıkan kılıç korkusundan içeriye giremeyince ve arkadakiler de öndekileri sıkıştırınca birçok kimseler merdivene yığılmış oldu; ve ağırlıkları yüzünden merdiven çöktü. Birkaç kişi öldü, birçoklarının da muhtelif uzuvları şifa bulmaz bir şekilde kırıldı ve sakatlandı. Bu kaza dolayısıyla Romanus, fırsat bularak evin çatısına çıktı ve damdan dama koşarak ellerinden kurtuldu. Gotlar'a daha fazla birşey söylemedi ve bu sebepten oldukları yerde kendilerine engel olacak, durduracak kimse de bulunamayınca, diledikleri gibi hareket etmede serbest kaldılar.

-XCV-

(Magistros'un ordu ile Urfa'ya gelip beş ay kalması, Gotların verdiği sıkıntı)

Bizim piskopos Mar Petros o sene çok korkulacak halde hasta idi. Şehrimize üzüntü Nisan (50 yılı Nisan) ayında yeniden ve daha fazlasıyle geldi. Çünkü Magistros, Persler'le bir barış sözleşmesi yapmak ve eskisini yenilemek üzere, bütün askerlerini toplayıp on-

---

85) Bu adda Urfa'lı bir piskopos vardı. Bak. Assemani, Bibl. Orient. I. 396 ve 398.

ların topraklarına yürümeye kalktı. Urfa'ya varınca Persler'den elçiler geldi ve kendisini karşılayarak, barış imzalamış bulunan Astabid'in öldüğünü haber verdiler. Elçiler Magistros'a, eğer barış için geliyorsa İran şahı tarafından yeni bir Astabid gönderilinceye kadar Urfa'dan öteye geçmemesi gerektiğini söyliyerek bu hususta dilekte bulundular. Magistros da isteklerini kabul ederek, beş ay Urfa'da kaldı. Yanında getirdiği Gotlar'a şehrin yetişmemesi dolayısıyla bu askerler köylere, ayni zamanda şehrin çevresindeki büyük, küçük manastırlara yerleştiler. Münzevi yaşıyanlar bile artık istedikleri yalnızlığı bulamıyorlardı. Çünkü Gotlar buralara yerleşmişlerdi.

-XCVI-
(Urfa'da konaklıyan ordudaki Gotlar'ın yolsuzluk ve zararları)

Geldikleri günden beri kendi masraflarıyla geçinmiyen bu Got askerleri, yeme ve içmede o kadar oburlaşmışlardı ki, bazıları evlerin damları üzerinde eğlenirken şarabın verdiği sarhoşlukla ileri yürüyerek boşluğa adım atıp, tepesi üzerine düşüyor ve kötü bir akıbetle hayattan ayrılıyorlardı. Birtakımı da, yine damlarda (çünkü yazın Urfa'da herkes dışarıda, damlar üzerinde yatar) aşırı içkinin verdiği mestlik ile uyuyor ve aşağı yuvarlanarak hemen ölüyorlardı. Birtakımı da pisboğazlarının verdiği ıztırapla yataklarında kıvranıyorlardı. Bir başka kısmı ise, kendilerini bekliyen (gözliyen)lerin ehemmiyetsiz hataları için kulaklarına sıcak su dolduruyorlardı. Bazıları, bir sebze bahçesine girip sebzeleri koparıyorlar; bahçıvan görüp de engel olmak isteyince onu okla vurup öldürüyorlardı ve kanlarının hesabı sorulmuyordu. Yine birtakımı

kötülüklerinin artmasından ve mani olacak kimse bulunmamasından, azıklarını verenlere karşı tam bir başıboşluk içinde davranıyor ve istediklerini yapıyorlar; ve bu kimselerin kendilerine Gotlar'ın zarar vermelerine engel olmaları yüzünden öfkelerini birbirlerinden alıyorlar, birbirlerini öldürüyorlardı. Bunların arasında temiz yaşayanların da bulunduğu malum-i-alinizdir. Çünkü büyük bir ordu içinde bu çeşit kimselerin bulunmaması imkansızdır. Kötülerin kötü işleri o kadar arttı ki Urfalılar arasında yaşayan birtakım kötü yaratılışlı kimseler bile gizlice birşeyler yapmaya çalıştılar. Bunlar yafta (Yunanca: Khartes) üzerine Magistros hakkında şikayet yazıları yazarak gizlice, halk görsün diye şehrin bellibaşlı yerlerine astılar. Magistros bunu duyunca, iyi huyu dolayısıyla, haklı olduğu halde kızmadığı gibi, bunu yapanları da aratmadı. Şehre bir kötülük yapmayı bile düşünmedi. Fakat bütün gayretini kullanarak Urfa'yı çabucak terketti.

-XCVII-
(Kara-) Dara şehrinde İran-Roma barış görüşmeleri ve Romalıların sözbozanlığı

Yıl 818 (50-507) (86). Magistros bütün ordusunu toplıyarak sınıra gitti. Burada Dara şehrine kendisi için elçiler gönderdiler ve Astabid tarafından gönderilen rehineleri getirdiler; ve eğer barış istiyorsa, aldığı rehinelere karşılık kendisinin de göndermesi gerektiğini ve bundan sonra her iki tarafın dostça birbirlerine yaklaşabileceklerini, birbirlerini beş yüz silahsız atlı ile

---

86) Kitabın elyazması metninde artık okunamıyacak halde şöyle bir yanyazısı var: "Bu yıl B...köyündeki mukaddes Mar Şila (Silas) öldü."

karşılayıp danışma meclisi kurarak gerekeni yapmalarını söylediler. Magistros dileklerini kabul ederek rehineleri gönderdi ve silahsız olarak belirtilen günde Astabild'i karşılamak üzere yola çıktı. Fakat, Persler'in kendisine karşı bir ihanet yapmalarından da korktuğu için, bütün Roma askerlerini silahlı olarak karşılarına dizdi; ve onlara bir parola verdi: Bu işareti görürlerse hemen çabucak çıkıp gelmelerini buyurdu.

Astabid onu karşılamaya gelip, Romalılar ve Roma generalleri danışma meclisini kurunca, bir Roma askeri iyice dikkat edip, Astabid'in yanındaki askerlerin elbiseleri altına zırh giyinmiş olduklarını farketti; bunu general Farazman'a ve dük Timostratus'a açtı. Generaller Roma askerlerine parolayı verince askerler, na'ra atarak saldırdılar. Astabid ile yanındakileri tutsak aldılar. Pers ordugahındaki askerler Astabid ile arkadaşlarının Romalılar tarafından esir alındığını öğrenince, korkularından kaçarak Nisibis'e girdiler Romalılar, Astabid'i alıp yanındakileri öldürmek istediler. Fakat Magistros savaşa yol açmamalarını, barış umutlarını suya düşürmemelerini rica etti. Zorlukla razı olarak Magistrosun sözünü dinlediler; ve hiçbir suretle incitmeden Astabid ile arkadaşlarının kendi aralarından ayrılmalarına müszaade ettiler. Astabid ordugahına dönüp de, askerlerin Nisibis'e çekilmiş olduklarını görünce, yalnız kalmaktan korkarak, yanlarına gitti. Kendisi ile birlikte şehirden çıkmaları için askerlerini sıkıştırdıysa da, askerler korkularından çıkmadılar. Korkularının Romalılac'a anlaşılmaması için, Astabid kendi kızını Nisibis'e getirterek, Pers geleneğine göre, onu zevce olarak aldı. Magistros'un kendisine, "yalnız dahi çıksan kimse sana dokunmaz" diye gönderdiği bir mesaja Astabid şöyle cevap verdi: "Çıkmayışımın sebebi korku değildir, fakat düğün eğlencelerinin yapılması

içindir." Magistros da herşeyi bilmesine rağmen, bilmiyormuşçasına davranıp meselenin üzerinde durmadı.

-XCVIII-
(Roma-Pers barışının yapılması)

Aradan biraz geçince Astabid çıkageldi. Magistros barış sevgisinden dolayı, Persler'in isteklerine karşılık verilmek üzere kararlaştırılan şeyleri verdi ve onlarla bir sözleşme yaparak, barışı tamamladı. Aralarında bir senet yaptılar. Belirtilen bir zaman içerisinde birbirleriyle bir savaş yapmıyacaklardı. Bütün ordular yapılan bu barışa sevindiler.

-XCIX-
(Amid'in bütün ve Urfa'nın yarım olarak vergilerinin bağşılanması)

Magistros Kelerius ile Kalliopius daha sınır boyunda iken imparator Anastasius'tan bir mektup aldılar, ki bütün Mezopotamya halkı için dikkat ve rikkat ile dolu idi. İmparator onlara, eğer gerekiyorsa, Mezopotamya'da vergilerin bağışlanması için kendilerine büyük salahiyet verdiğini yazıyordu. Onlar da Amid bölgesi için vergilerin hepsinin, Urfa için de yarısının kaldırılmasını uygun gördüler ve Urfa'ya bunu bildirdiler; bir müddet sonra da barışı bildiren mektup gönderdiler.

-C-
(Magistros'un Urfa'ya gelişinde barış yüzünden yapılan sevinçli şenlikler)

(506 yılının) Teşri (Kasım) ayının 28. günü bütün ordu toplanarak sınırboyundan döndü. Magistros Urfa'ya

yaklaştığı sırada, Urfalılar'ın kendisine karşı söylendiklerini (XCVI. bölüm) hatırlayarak, şehre girmek istemedi. Fakat, Tella piskoposu Bar-hadad (87), kendisini düşürmemek için dargınlığı bırakmasını, yüreğinde öfke ve dargınlık duygusunu belirmesine yer vermemek için şehre girmesini rica etti. Magistros da razı oldu. Ve bütün Urfalılar, ellerinde mumlar taşıyarak neş'e ile onu karşılamaya geldiler. Bütün rahipler, din adamları, keşişler çıkararak kendisini karşıladılar. Hep birlikte sevinerekten şehre girdiler. Magistros bütün askerlerine ayni gün yürüyüşe devam etmeleri için haber gönderdi. Fakat kendisi üç gün orada kaldı. Valiye, armağan olarak halka dağıtılması için iki yüz dinar verdi. Şehir halkı yapılan barıştan dolayı sevinç içindeydiler. Şimdiye kadar içinde bulundukları felaket girdabından artık kurtulmuşlardı. Bunu düşünerek seviniyor, geleceğine umut bağladıkları iyi şeylerin sevinci ile oynuyor, her iki kırallığa kendi esirgeme ve iyiliğinden dolayı barış veren Tanrıya şükrediyorlardı. Kendine yaraşır biçimde takdir dolu sadalarla ileri atılanı (yani, Magistros Keler'i ve onu yollayan İmparatoru) gönderen Tanrılarına hamdediyorlardı.

-CI-

Eğer bu İmparator hayatının sonlarına doğru başka bir yönle görünürse de, onun büyüklüğünden kimse şüpheye düşmesin de, (Hazreti) Süleyman'ın hayatının sonlarına doğru yaptıklarını hatırlasın (88). Sizin himmetinizle ve kabiliyetimin en muktedir kuvvetini kul-

---

87) Bak. LVII. Bölümdeki Bar-hadad'a ait not.

lanarak binlercesi arasından ancak şu birkaç satırı, hem istemiyerek, hem de isteyip gönülden arzulayarak yazdım. İstemiyerek; çünkü, bu şeyleri benden daha iyi bilen akıllı ve görgülü kimseleri yormak istemediğimden. İstiyerek: Çünkü, sizin emirlerinize itaat etmek istediğimden, Bunun için sizden, mektubunuzda vaadettiğiniz, ben günahkarın lehinde edeceğiniz duaları (l.bölüm) rica ediyorum. Şimdi artık sizin arzunuzu öğrenmiş olduğum için, gelecek günlerde kayde değer hadiseler olursa ve eğer sağ kalırsam, bunlara dikkat edip yazmak ve size göndermek, vazifem olacaktır. Peder, bunun için ben buradan, siz oradan ve insanoğulları her yandan dua edelim ki, dünyada vuku'a gelmek üzere olan değişikliklerden tarih bahsedebilsin. Biz bu kötü zamanın gerçek mahiyetini, kötülüklerinin çokluğundan tam olarak tasvir edemiyeceğimiz gibi, gelecekleri de lütuflarının çokluğu yüzünden yazamıyacağız. Belki bizim sözlerimiz, hemşehrilerimizin mutlu hayatlarından, bütün cihanda hüküm sürecek olan barış ve rahatlıktan, gelecekte olacak bütün bolluktan, Tanrının rahmet ve lütuf harmanının fevkalade bolluğundan bahsederken, sönük kalır. O Tanrı ki, "önceki sıkıntılar unutulacak ve çünkü gözümüzden silinecek" (89) demişti. Zafer, daima ve her zaman onun olsun, amin.

SON

---

88) Bu cümlenin sonradan eklendiği muhakkaktır, belki de Tell-Mahreli Dionysius yapmıştır.
89) İşaya, LXV. Ba. l6.

ADLAR DİZİNİ (INDEKS)

Abarne (Çermik kasabasındaki kaplıca)
Abgar (Urfa kıralı)
Adday/Addaeus (ceneral)
'Adid (Rami aderesine geçen Arap reisi)
Aedesius (rahip),
'Agar (Bireik bölgesinde köy)
Agel ("Encil" de denilen Egel kasabası)
Abab (Samiriye kıralı)
'Akko ("Ptolemasis" de denilen Akka şehri)
Ad (Gotlu)
Aleksander (Urfa valisi)
Aleksandria (Iskenderun)
Amid ("Kara-Amid" dedediğimiz Diyarbekir şehri)
Amidliler,
'Ammudin (Mardin bölgesinde Bizansın sınırında)
Anastasius (Bizans imparatoru)
Anastasius (Urfa valisi)
Antakya
Apameia (Famiya)
Appion (Bizansın levazım enerali)
Arab,
Arablar (Tamuraye diye Süryanilerin andığı ve Sincar-Dara arasındaki göçebeler)
Arabia (Şam)
Areobindus (Bizans enerali)
Arkadius (Bizans imparatoru)
Armenya (Doğu-Anadolu)
Armenyalılar,
Arsamosata (Harput bölgesinde Murat solundaki

Şimşat)
Asurya,
Asuryalılar,
Aşparin (Derik-Telibesme arasında)
Aurelia (Urfalı bir zenginin karısı)
Aziz Adday Kilisesi (Urfada)
Aziz Damianus Kilisesi (Urfada)
Aziz Kosma/Kozma Kilisesi (Urfada)
Aziz Pavlos (Havari)
Aziz Sergius Kilisesi (Urfada),
Aziz Simeon Kilisesi (Urfada)
Aziz Yuvannes (John) Babtist Kilisesi (Urfada),

Babil,
Babilliler,
Balaş (Sasanlı şahı)
Bar-hadad (Tella piskoposu)
Barsa (Urfada tanınmış aile)
Basil (Bizanslı Kont)
Basiliskus/Basiliseus (Zenon'u devirerek imparator olan)
Batı denizi (Akdeniz)
Batnan/Batnae (SuruçSerue'da)
Bavi (İran astabidi/sipehbüdü)
Bekin (Urfada köy)
Belediye Dairesi (Antiphorus, Urfada),
Berytus (Beyrut) Yahudi Tapınağı
Beth-Armaye (İran eyaleti)
Bizans,
Bizanslılar,
Birta (Birecik)
Blemyes (Yukarı-Mısırı yağmalayan bir Afrika kavmi),
Büyük-Kapı (Urfada)

Büyük-Theodosias (Roma imparatoru)

Cerabis (Cerablus). bak. Europus.
Cullab, bak. Gallab.

Dahbana (Dzeheaniyye. Urfa güneyinde),
Damaskus (Şam), bak. Darmesuk.
Dara (Mardin-Nusaybin/Nisibis arasında Bizanslıların yaptığı kale, şimdi "Kara-Dara" denilen ve iri kesmetaşlı yıkıntıları ünlü yer)
Darmesuk (Şam şehri)
Deklath (Dicle)
Davud (Peygamber)
Demosthenes (Urfa valisi)
Dicle,

Eğlene kutlama (Urfada 17 Mayısta yapılan),
Emmaus, bak. Nikopolis.
Eugenias (MeliteneMalatya dükü),
Eulogius (Urfa valisi),
Europus (Cerabis/erablus)
Eusebius (Urfa valivekili)
Eutycianus (Urfanın büyük zengini ve Aurelia'nın kocası)
Ezici (Amidlilerin İran ordusuna karşı kurup işlettiği ulu mancınık).

Famia, bak. Apamca.
Farazman, bak. Pharazman.
Fırat,
Flavian (Mar-, Antakya patriki)
Filistinliler (Palestinli'ye de bak),

Gainas (Arabia/Şam dükü)

Gallab (Medes/Cullab çayı)
Germanlar,
Gotlar, (Urfada zulüm yapan Bizans askerleri)

Harran,
Harranlılar
Havariler Kilisesi (Urfada)
Hıristiyan,
Hirta (El-Hire, Sa'lebi Arab başkendi)
Honorius (Batı-Roma imparatoru),
Hormizd (İran subayı),
Hun (Türkistanda ve İran ordusundaki Tük kolu)
Hunlar (Kuşanaye/Kuşanlılar da denilen Afganistandaki Ak-Hunlar)
Hypatius (Amid'i kuşatan Bizans cenerallerinden)

Irmak(Daysan/Karakoyun suyu adıyla Urfa'dan geçen çay)
Ikrarcılar (Konfessör/Confessors) Kilisesi (Urfada)
Illus (Antakya valisi ve imparatora asi)
Ilya (Peygamber)
Iran (Pers)
İranlı-Araplar,
İranlılar (Persler),
İsa (Peygamber)
İsavriya,
İsavriyalılar,
İsrailoğulları,

Jerusalem (Kudüs şehri)
John (Yuhanna, İskitli Bizans cenarali)
Jovinian/Jovian (Roma imparatoru)
Julian (Rama imparatoru)
Justin (Kont. Bizans başbuğu).

Kadiişaye (Sincar ile Dara arasındaki yerli ahali)
Kallath (Numfios/Numfayos/Akvas, şimdiki Batman çayı)
Kallinikus (Callinicus, şimdiki Rakka: Er-Rakka)
Kalliopius (Calliopius, Bizans subayı)
Kara-Koyun suyu, bak Irmak (Daysan)
Kavad (İran şahı)
Kapadokya-Kaysereası (eski Mazaka, şimdiki Kayseri şehri)
Keler/Kelerius (Celer/Celerius, Bizans magistros'u/ başkumandanı)
Kemerler-Kapısı (Urfada)
Kephar Selem, bak. Negbaht.
Khabür (Habur çay)
Konstantin (Theodosiupolis/Erzurum valisi)
Konstantina, bak. Tella
Konstantin heykeli (Urfada. Hıristiyanlığı Roma resmi dinleri arasına katan ve İstanbul'da ilk devlet kilisesi yaptıran Roma imparatoru sembolü)
Kubbe (Urfa'da köy),
Kuşanaye (Kuşanlılar/Ak-Hunlar)
Kuzey-Kapsı (Amid'de şimdi Dağkasıpı),

Leon (Kavad'a gönderilen Bizans elçisi)
Leontius (Kont, Tella şehri kumandanı),
Leontius (Asi İllus'a karşı gönderilip sonra onunla anlaşan Bizans cenerali)
Lut,

Mabbog/Mabug (Menbic kasabası),
Malatya, bak. Melitene.
Medes suyu (Gallab/Gullab)
Mar-Kürus (Cyrus, Urfada piskopos),

Matronianus (Antakya'dan asi cenerallerin Urfa'ya yolladığı atlıbaşı)
Maudad (Urfada köy)
Medes suyu (Gallab/Cullab)
Melitene (Malatya)
Menbic, bak. Mabbog
Mesih (Hazreti İsa),
Mesopotamia/Mezopotamya (merkezi Urfa/Edes olan ve Fırat'ın solunda kalan Urfa-Mardin-Diyarbakır illeri ve Suriye'de kalan Rakka bölgesini içerisine alan Bizans Eyaleti),
Metroninus, bak. Matronianus(not).
Muşlek (Muşeğ, İran İdaresinden Bizansa geçen Armenyalı ilbeği),

Na'man (Hire Arapları kıralı)
Megbath (Urfa'da köy)
Nikaea (Nicaea, şimdiki İznik),
Nikomedia (İzmit)
Nikopolis (Yafa-Kudüs arasındaki Emmaus/Amvas),
Nisibis (Nusaybin yanındaki viran şehir),
Nonnosus (dük)
Nonnus (Amid pisktoposu),
Nonnus (Mar, Urfada enodoksos),

Olympius (Tella dükü),
Opadna (Habur suyu boyunda bir yer),
Orbay, bak. Urfa
Ortaya (Harput güneyinde ve Fırat solunda bir kavim)

Palestinli, bak. Filistinli.
Pamprepius (Asi İllus ile Leontius'u büsbütün azdıran hokkabas).

Papürion (İsavriya/Maraş bölgesinde Zenon'un yaptırdığı alınmaz hisar)
Patriciolus (Gotlu Aspar oğlu, Bizans subayı)
Patricius (Bizans cenerali)
Peeroz (Perviz, İran şahı),
Pers (İran),
Persler (İranlılar),
Petros (Mar, Urfa piskoposu),
Petros (Bizans subayı),
Pharazman (Farazman, Bizans subayı),
Philoxenus, bak. Xenaias.
Ptolemais, bak. 'Akko (Akka).

Ras-'ayn (Resülayin,
Rifit (Harran'a tabi Bizans idaresindeki reis),
Roma (Doğu-Roma/Bizans),
Romalılar (Bizanslılar),
Romanus (dük, Urfa valisi),
Rufinus (Bizans subayı ve elçi),

Samosata, bak. Şemişak.
Samson (Tevrat'taki pehlivan),
Sasanlı,
Saul (Peygamber),
Sirtus/Skirtos, bak Irmak.
Selanikliler (İncilde),
Sergius (Birta piskoposu)
Sergius (bu vakaayi'namenin armağan edildiği Urfa'daki başrahip),
Serrin (Urfa'da köy),
Seruc (Suruç), Bak. Batnan.
Sidonlular,
Siphris, bak. Asparin,
Sodom,

Suph/Sophene. (Batı-Dicle başları, Egil bölgesi),
Suriya, bak. Şura.
Suriye,
Surlu (Tyrli),
Su Yolu (Urfa'da kemerli),
Stratonicus (Mar, Urfa'da rahip ve Harran piskoposu),
Süleyman (Peygamber),

Tamuraye (Sincar-Dara çevresinde Arap Şemr aşireti),
Tayyaye (Kuzey-Arabistandaki Tayyi' aşireti), bak. Araplar.
Tella (Konstantina),
Tellalılar,
Tell-Beşmai (Tell-Besme, Mardin batısında köy),
Tell-Zema (Urfada köy),
Teewath-il (Mar, Urfa Ulukilisesinde papas),
Tha'lebitler (Sa'leboğulları, Bizans topraklarındaki Araplar)
Theodor (Bizans subayı, sonra ceneral)
Thedosiupolis (Erzurum),
Thomus (Amid piskoposu),
Timostratus (Kallinikus/Rakka dükü)
Tiyatro-Kapısı (Urfada),
Trimerius (Urfada oynayan dansöz)
Tyre, bak. Surlu.

(Ulu)Kilise (Urfada Aziz Thomas dına yapılan,
Urbikius (Urbicius, Bizans imparatorunun Jerusalem ve Urfa'ya varan nazırı)
Urfa (Orhay/Edessa),
Urfalılar,

Vahşi hayvanlar (Urfada),
Vitalianus (Gotlu Patriciolus oğlu).

Xenaias (Mabbog/Menbiç piskoposu)

Yahudi,
Yahudiler (Tella'da),
Yahudi tapınağı (sinagog, Beyrutta),
Yakob (Batnan/Battnae piskoposu ve Süryani müellif-şairi),
Yalancı-Mesih,
Yıllık vergi (Chrysarggyron Khrüsargüron),
Yuhanna (İskitli), bak. John.
Yuhannes (Amid piskoposu),

Zamaşp (Camasb. Sasanlı şahı),
Zaraduştakan (Mezdek'in halefleri),
Zedekiya,
Zenon (İsavriyalı Bizans imparatoru),
Zeugma (Bieecik'e yakın ve Fırat üzerinde)

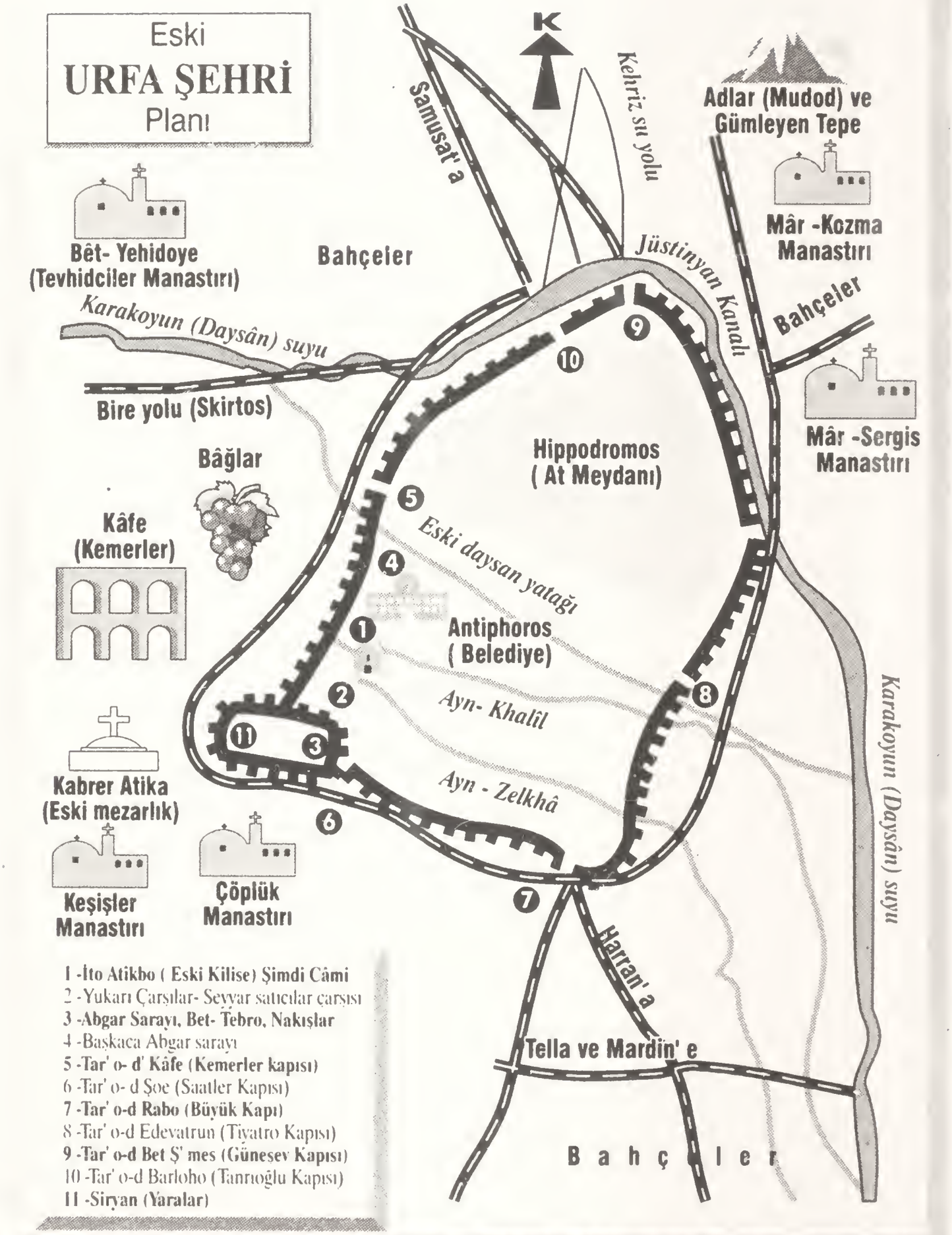
Eski
URFA ŞEHRİ
Planı
K
Samusat' a
Kehriz su yolu
Adlar (Mudod) ve
Gümleyen Tepe
Mâr -Kozma
Manastırı
Bêt- Yehidoye
(Tevhidciler Manastırı)
Bahçeler
Jüstinyan Kanalı
Karakoyun (Daysân) suyu
Bahçeler
Bire yolu (Skirtos)
Mâr -Sergis
Manastırı
Hippodromos
(At Meydanı)
Bâğlar
Kâfe
(Kemerler)
Eski daysan yatağı
Antiphoros
(Belediye)
Ayn- Khalîl
Ayn - Zelkhâ
Karakoyun (Daysân) suyu
Kabrer Atika
(Eski mezarlık)
Keşişler
Manastırı
Çöplük
Manastırı
Harran' a
Tella ve Mardin' e
B a h ç e l e r
1 -İto Atikbo (Eski Kilise) Şimdi Câmi
2 -Yukarı Çarşılar- Seyyar satıcılar çarşısı
3 -Abgar Sarayı, Bet- Tebro, Nakışlar
4 -Başkaca Abgar sarayı
5 -Tar' o- d' Kâfe (Kemerler kapısı)
6 -Tar' o- d Şoe (Saatler Kapısı)
7 -Tar' o-d Rabo (Büyük Kapı)
8 -Tar' o-d Edevatrun (Tiyatro Kapısı)
9 -Tar' o-d Bet Ş' mes (Günesev Kapısı)
10 -Tar' o-d Barloho (Tanrıoğlu Kapısı)
11 -Siryan (Yaralar)

Eski vakanüvistler tarihi hep "sultan"larının gözünden görüp yazdı. Herşey onların yengisi ya da yenilgisi ile belirleniyordu. Süryani tarihçilerin devraldığı miras da buydu. Mezopotamya'nın görkemli tapınaklarında, saraylarında bulunan tabletler genellikle Asur, Babil kralları ile Arami prensleri için yazıldı.

Hıristiyanlık, Süryani tarih yazıcılığını da etkiledi. İsa'dan sonra kalem oynatan vakanüvistler artık bir "sultan"ın değil "tanrı"nın hizmetindeydiler. Böylece "resmi olmayan" bir tarih yazını geleneğinin oluştuğu varsayılabilir. Bu olgu, pek çoğu henüz gün ışığına çıkmamış vakayinamelerin değerini daha da arttırmaktadır.

Mar Yeşua'nın 494 ile 507 yılları arasındaki olayları kapsayan yazması bu nedenle çok önemli. Mar Yeşua, Bizans ile Sasaniler arasındaki siyasi olayları anlatırken Urfa ve Diyarbakır'da halkın günlük yaşantısına dair ipuçlarını da aktarıyor. Yüzlerce yıl önce Urfa'daki tiyatro ve eğlenceleri, bir keşiş olan Mar Yeşua'nın kaleminden okumak oldukça ilginç.

ISBN 975-7095-01-X